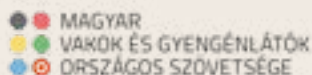

FOGYATÉKOSÜGYI SZEMPONTOK A MAGYARORSZÁGI KATASZTRÓFAVÉDELMI ÉS KOCKÁZATKEZELÉSI SZAKPOLITIKÁKBAN

A kiadvány a Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége (MEOSZ)
megbízásából készült

A címlapon a CBM, az EDF, MEOSZ, MVGYOSZ, ÉFOÉSZ és SVOE logói láthatók

Tartalomjegyzék

Ez a dokumentum a CBM finanszírozó partner és az Európai Fogytékosügyi Fórum
pénzügyi támogatásával készült.

Az itt kifejtett nézetek Kiss Adrienn és Nagy-Nádasdi Anita nézetei, ezért semmiképpen sem
tekinthetők a finanszírozó partner és az Európai Fogytékosügyi Fórum hivatalos véleményének.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	4
BEVEZETÉS	5
GLOSSZÁRIUM	8
1. A menekültügyi projekt leírása és célja	14
2. A kutatás háttere, célja és módszertana	16
3. Statisztikai adatok és trendek	19
3.1. Katasztrófák és kockázatok a világban, régióinkban és hazánkban	19
3.2. Adatok a fogyatékosággal élő személyekről	22
3.3. Fogyatékosággal élő emberek katasztrófahelyzetekben	26
4. Nemzetközi egyezmények és megállapodások	29
4.1. Sendai Katasztrófakockázat-csökkentési Keretrendszer 2015–2030	29
4.2. A fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ -egyezmény	38
5. Európai Uniós szabályozás	41
6. Magyar jogszabályi és szakpolitikai háttér	43
6.1. Különleges jogrend fogalma, veszélyhelyzet jelentése jogi szempontból	43
6.2. Ágazati szabályok	47
6.2.1. Védelmi és biztonsági tevékenységek	47
6.2.2. A polgári védelemre vonatkozó jogszabályok alapján a fogyatékosággal élő emberek jogvédelme a leggyakoribb védelmi helyzetekben	50
6.3. CRPD Monitoring Bizottság jelentése	53
7. A hazai katasztrófavédelmi intézményrendszer és a lakossági tájékoztatás akadálymentesítése	54
7.1. Katasztrófavédelmi feladat- és hatáskörök	54
7.2. Fogyatékosággal élő emberek a katasztrófavédelem szabályzataiban	55
7.3. Hatósági feladatok a tűzmegeelőzés terén	56
7.4. Lakossági tájékoztatás és akadálymentesség	58
8. Hazai ígéretes gyakorlatok	60
8.1. 2014-2015: Szakmai egyeztetések a katasztrófavédelem, a fogyatékosággal élő személyek szervezetei és a karitatív szervezetek között	60
8.2. 4-es metró kimenekítési gyakorlat	61
8.3. Blue Dot monitoring	62
9. JAVASLATOK ÉS MEGOLDÁSI IRÁNYOK	64
SZERVEZETI BEMUTATKOZÁSOK	69
RÖVIDÍTÉSEK	72
MELLÉKLET	74
a) A kutatásban résztvevő intézmények listája	74
b) Interjúkérdések listája	75

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmány elkészítéséhez nélkülözhetetlen segítséget nyújtottak a kutatás során megkérdezett szervezetek képviselői, dr. Faragó Melinda jogász és dr. Villányi Zsuzsanna jogász Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége (MEOSZ), dr. Rosner Anna jogi referens Értelmi Fogyatékossgal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége (ÉFOÉSZ), dr. Velegi Dorottya megbízott szakmai vezető Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (MVGYOSZ) és dr. Babinszki Vera jogász Siketvakok Országos Egyesülete (SVOE).¹ Köszönjük a United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR) szakértőit, Stefanie Dannenmann-Di Palma (External Relations Officer and UN Strategy for Persons with Disability focal point) és Milos Gubic (Associate Programme Officer), valamint Gordon Rattray (Programme Coordinator, European Disability Forum (EDF)) által a tanulmány koncepciójának kialakításához nyújtott támogatást. Külön köszönettel tartozunk Földesi Erzsébetnek, a Mozgássérültek Budapesti Egyesülete Egyetemes Tervezés Információs és Kutatóközpontjának (MBE-ETIKK) tiszteletbeli elnökének, önkéntes érdekvédőnek a szakmai iránymutatásáért és szakpolitikai javaslataiért, amelyeket beépítettünk a tanulmányba. A kutatási jelentés elkészítéséhez a mesterséges intelligenciával folytatott kommunikációból is nyertünk információt.

¹A kutatásban résztvevő intézmények listáját az a) melléklet tartalmazza.

„Drámai következményekkel jár, ha a fogyatékossgal élő személyeket nem vonják be az éghajlati válság leküzdésére és a katasztrófák kockázatának csökkentésére irányuló globális erőfeszítésekbe. Az akadálymentes katasztrófavédelmi felkészültségi tervek, a rendszerszintű megkülönböztetés és a széles körben elterjedt szegénység miatt a fogyatékossgal élő személyek gyakran kimaradnak a segítségnyújtási és reagálási erőfeszítések során.”²

BEVEZETÉS

E sorok írásakor világszerte megemlékezéseket tartanak az Ukrajna ellen 2022. február 24-én indított teljes körű orosz katonai invázió egyéves évfordulója alkalmából, amely a II. világháborút követő időszak legnagyobb volumenű és legdinamikusabb ütemű humanitárius krízisét okozta.³ A Törökország déli és középső, valamint Szíria északi és nyugati területeit 2023. február 6-án sújtó 7,8-as erősségű földrengés és több ezer utóregése miatt több mint ötvenezer ember vesztette életét és milliók váltak hajléktalanná.⁴ A 20 millió török és 8,8 millió szíriai ember életére közvetlen hatást gyakorló katasztrófával kapcsolatos törökországi kutató-mentő munkálatokból a nemzetközi szolidaritás jegyében a magyar katasztrófavédelem HUNOR Mentőszervezete és az általa koordinált ötvenfős mentőcsapat is kivette a részét.⁵ A hazánkba menekülő közel 35 000 ukrainai menekülő elszállásolásában a katasztrófavédelemnek szintén kiemelt szerepe van a karitatív és civil szervezetekkel, valamint a segítőkész magánszemélyekkel egyetemben.⁶

²Jelentés a fogyatékossgal élő személyek egyenlő jogai felé (2022/2026(INI)). Az Európai Parlament állásfoglalására irányuló indítvány. Európai Parlament, Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottság, előadó: Anne Sophie Pelletier, 2022. november 30. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2022-0284_HU.html

³Mid-Year Trends 2022. UNHCR, 2022. <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/635a578f4/mid-year-trends-2022?fbclid=IwAR3RXsJ7Tt7btBiuzkn0Ch08luoi4nUsWrG5gdvE23LJLm3of-U9bQCTrW8>

⁴Death toll climbs above 50,000 after Turkey, Syria earthquakes. Al Jazeera, 25 February 2023. <https://www.aljazeera.com/news/2023/2/25/death-toll-climbs-above-50000-after-turkey-syria-earthquakes>

⁵Elindult Törökországba a magyar mentőcsapat. BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatósága, 2023. február 06. <https://www.katasztrofavedelem.hu/29/hirek/273121/elindult-torokorszagba-a-magyar-mentocsapat>

⁶A katasztrófavédelem segíti a menekültek elhelyezését. BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatósága, 2022. július 25. <https://www.katasztrofavedelem.hu/197/kozlemenyek/267010/a-katasztrofavedelem-segiti-a-menekultek-elhelyezeset>

2019-es megjelenése óta a SARS-CoV-2 vírus globálisan közel hétmillió, hazánkban 48 650 ember halálát okozta, és sokszorosan negatívan érintette a bentlakásos intézményi elhelyezésben részesülő időskorúakat és fogyatékossgal élő embereket.⁷ A fogyatékossgal élő személyek bentlakásos intézményeit érintő férőhely kiváltási folyamat és a világvjárvány okozta tömeges fertőzések közötti összefüggéseket, és az ezekkel kapcsolatos alapjogvértéseket jelen tanulmány nem tárgyalja.⁸

A **katasztrófahelyzetek a fogyatékossgal élő emberek aránytalanul nagy részét érintik világszerte**, körükben 2-4-szer gyakrabban halnak meg katasztrófák során, mint azok körében, akiknek nincs fogyatékossguk.⁹ A magas halálozási mutatókon túl a katasztrófahelyzetek maguk is okoznak fogyatékossgot, sérüléseket és károsodásokat, amelyeket tovább ronthat az egészségügyi infrastruktúrában, az asszisztív eszközökben keletkezett kár, illetve a fogyatékossgal élő embereket támogató családtag vagy más segítő személy elvesztése.¹⁰ Több kutatásból nyert adatra van azonban szükség ahhoz, hogy pontosan értsük, milyen módon érintik a katasztrófahelyzetek a fogyatékossgal élő embereket.

Az elmúlt évek veszélyhelyzetei során nyilvánvalóvá vált, hogy a fogyatékossgal élő személyek igényeit és szükségleteit a szakpolitikai intézkedések és intézményi megoldások előkészítésénél gyakran figyelmen kívül hagyják, a vészhelyzeti szolgáltatások és az ezekkel kapcsolatos információk gyakran nem hozzáférhetőek a számukra.¹¹

⁷WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard, World Health Organization. <https://covid19.who.int/>; WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard, Hungary, World Health Organization. Utolsó hozzáférés: 2023. február 25. <https://covid19.who.int/region/euro/country/hu>; A bentlakásos intézmények minden negyedik gondozottja fertőzött meg a második hullámban. Átlátszó, 2021. február 18. <https://atlatso.hu/adat/2021/02/18/a-bentlakasos-intezmenyek-minden-negyedik-gondozottja-fertozodott-meg-a-masodik-hullamban/>

⁸Erről a témáról bővebb információ itt olvasható: Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-509/2021. számú ügyben a COVID-19 járványhelyzettel kapcsolatosan az időskorúakban folytatott vizsgálatokkal, és az abból levonható következtetésekkel összefüggésben (Előzmény: AJB-2568/2020. és az AJB-2577/2020.) Alapvető Jogok Biztos, 2021. https://www.ajbh.hu/documents/10180/3713052/Jelent%C3%A9s+a+COVID-19+j%C3%A1rv%C3%A1nyhelyzettel+kapcsolatosan+az+id%C5%91skorúakban+folytatott+vizsg%C3%A1latokkal,+%C3%A9s+az+abb%C3%B3l+levonhat%C3%B3+k%C3%B6vetkeztet%C3%A9sekkel+%C3%B6sszef%C3%BCgg%C3%A9sben+509_2021/c1d6905f-5584-9de9-35d2-c0ee9b81950d?version=1.0 és Méhes, B.: „Súlyosan és rendszerszinten sérülnek a fogyatékossgal élő személyek jogai” – Az ENSZ Magyarországgal kapcsolatos rendkívüli vizsgálata és megállapításai. Fundamentum, 2020. 4. szám. <http://fundamentum.hu/sites/default/files/fundamentum-2020-4-06.pdf>

⁹Guidelines – Inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action. IASC Task Team on inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action. Endorsed by IASC Principals. Inter-Agency Standing Committee, July 2019. <https://interagencystandingcommittee.org/iasc-guidelines-on-inclusion-of-persons-with-disabilities-in-humanitarian-action-2019>

¹⁰Kett, M.: Emergency & Humanitarian Assistance and the UN Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities. International Disability and Development Consortium, IDDC Conflict and Emergencies Task Group, Leonard Cheshire Centre for Conflict Recovery, University College London, 2007. <https://www.alnap.org/system/files/content/resource/files/main/iddc-conflict-and-emergencies-taskgroup.pdf>

¹¹Európa Nekünk - Covid-19 jelentés: hatása a fogyatékossgal élőkre és a családokra. Inclusion Europe, 2020/4. szám. https://www.inclusion-europe.eu/wp-content/uploads/2021/01/europa_nekunk_204.pdf

A European Disability Forum (EDF) 2021-es szakmai anyaga áttekintette az európai és közép-ázsiai országok katasztrófakockázat-csökkentéssel foglalkozó szakpolitikáit és gyakorlatait abból a szempontból, hogy milyen módon jelennek meg bennük a fogyatékossgal élő emberek szempontjai.¹² Ez a felmérés feltárta, hogy a katasztrófakezelési és humanitárius segítségnyújtással kapcsolatos programok tervezése és lebonyolítása során ezekben a régiókban az illetékes szervek nem kommunikálnak a fogyatékossgal élő emberekkel vagy az őket képviselő szervezetekkel, a katasztrófavédelmi rendszerből hiányzik a fogyatékossg-specifikus szakértelem, mindezek fejlesztésére ráadásul pénzügyi forrás sem áll rendelkezésre.

Az érintettek speciális szükségleteit is magában foglaló és az emberi jogokat tiszteletben tartó katasztrófavédelmi válaszok azonban csak akkor alakíthatóak ki, ha a „Semmit rólunk, nélkülünk!” elv szem előtt tartásával a fogyatékossgal élő személyeket és szervezeteiket érdemben bevonják a szakpolitika-alkotásba, annak tervezési szakaszától kezdődően. Jelen tanulmány emberi jogi megközelítést használ, a szerzők azt vallják, hogy az emberi jogok katasztrófahelyzetben sem szűnnek meg létezni, teljes körű gyakorlásuk pedig sokkal nehezebbé válik.¹³ Ebből kifolyólag a kutatási jelentés a jövőre vonatkozóan betekintést kíván nyújtani a döntéshozók számára a **fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak, szükségleteinek és emberi méltóságának katasztrófahelyzetekben történő tiszteletben tartása, a szegregáció és a diszkrimináció elkerülése érdekében.**¹⁴ A fogyatékossgal élő személyekre elsődlegesen emberi jogaik birtokosaként, és nem ad hoc módon kivitelezett, maradékelvű jótékonykodás alanyaiként tekint. A tanulmány rávilágít arra, hogy **erősíteni kell az emberi jogi szemléletet a katasztrófavédelmi rendszer minden szakaszában, így a megelőzés, felkészülés, védekezés, helyreállítás és újjáépítés során, valamint szükséges a katasztrófavédelem, a fogyatékosügy és a menekültügy határterületeinek összehangolása is.**¹⁵ Abból a koncepcióból indul ki, hogy **a katasztrófák nem természetesen, megelőzhetőek, társadalmi meghatározottságúak, elkerülésük pedig szakpolitikai döntések sorozatán múlik.**¹⁶

¹²Review of Disability-inclusive Disaster Risk Reduction Policy and Practice across Europe and Central Asia. European Disability Forum, 2021. <https://www.edf-fep.org/content/uploads/2021/12/DiDRR-Review-Europe-and-Central-Asia.pdf>

¹³ten Have, H. (2018). Disasters, Vulnerability and Human Rights. In: O'Mathúna, D., Dranseika, V., Gordijn, B. (eds) Disasters: Core Concepts and Ethical Theories. Advancing Global Bioethics, vol 11. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-92722-0_11

¹⁴Európa Nekünk - Covid-19 jelentés: hatása a fogyatékossgal élőkre és a családokra. Inclusion Europe, 2020/4. szám.

¹⁵ten Have, H. (2018). Disasters, Vulnerability and Human Rights. In: O'Mathúna, D., Dranseika, V., Gordijn, B. (eds) Disasters: Core Concepts and Ethical Theories. Advancing Global Bioethics, vol 11. Springer, Cham.; Magyarország nemzeti katasztrófakockázat-értékeléséről szóló jelentése. Országos Katasztrófavédelmi Igazgatóság, 2020. <https://www.katasztrofavedelem.hu/application/uploads/documents/2020-12/73162.pdf>

¹⁶Kelman, I.: Disaster by Choice. Oxford University Press, 2020.

GLOSSZÁRIUM¹⁷

Akadálymentesség (Accessibility)

A Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló egyezmény (CRPD) „(...) értelmében a környezet-hez való akadálymentes hozzáférés kialakítása és fenntartása szoros összefüggésben van a fogyatékos emberek egyenlő esélyű hozzáféréshez való jogával. Az épített környezet akadálymentesítése a legfőbb alap, de az egyezmény szerint az akadálymentesítés, a hozzáférés biztosítása sokkal tágabb hatályú ennél. Ha az egyén az épületekben megvalósuló szolgáltatásoknak, társadalmi folyamatoknak nem válhat aktív részesévé, akkor az a környezet számára nem vált akadálymentessé. Kiemeljük, hogy amennyiben a fogyatékos embert valahol hátrányos megkülönböztetés éri, akkor emberi méltósága is sérül!”¹⁸

Asszisztív technológia (Assistive technology)

„Az önálló életvitelhez, az emberi lét teljességében való megéléséhez szükséges önmegvalósítás-hoz elengedhetetlenek a megfelelő támogató eszközök, elengedhetetlen, hogy minden fogyatékos személy az ő szükségleteinek leginkább megfelelő eszközhöz jusson, azzal élhessen. Az önálló életvitelt segítő, támogató technológiai eszközöknek a használata a társadalmi életben való részvétel esélyének és az önrendelkezés elveinek érvényesülésének az alapját jelentik.”¹⁹

Egyetemes tervezés (Universal design)

A CRPD szerint ezalatt „[a] termékek, a környezet, a programok és szolgáltatások oly módon történő tervezését értjük, hogy azok minden ember számára a lehető legnagyobb mértékben hozzáférhetőek legyenek: adaptálás, vagy speciális tervezés szükségessége nélkül. Az egyetemes tervezés nem zárhatja ki a fogyatékosokkal élő személyek csoportjai számára szükséges támogató-segítő eszközök és technológiák indokolt esetben történő használatát.”²⁰

¹⁷A glosszárrium összeállításánál törekedtünk arra, hogy elsősorban a magyar jogszabályokban és szakirodalomban fellelhető meghatározásokat, illetve azokat is használjuk. Ezek hiányában a nemzetközi egyezmények és szakmai anyagok definícióira támaszkodtunk.

¹⁸Akadálymentesítés, egyetemes tervezés. I./ Az akadálymentesség emberi jogi megközelítésben, paradigmák, fogalmak.) A fogyatékos fogalma, egyenlő esélyű hozzáférés. MEOSZ. Utolsó hozzáférés: 2023. február 23. <http://www.meosz.hu/mozgaskorlatolt-vagyok/akadalymentesites-egyetemes-tervezes/>

¹⁹Megvalósíthatósági tanulmány. TIOP-3.3.2-12-/1 Szociális szolgáltatások fejlesztése támogató technológiai eszközök biztosításával a házi gondozás területén. Mozgássérült Emberek Rehabilitációs Központja, MEREK - Guruló, 2013. <http://gurulo.hu/megvalosithatosagi-tanulmany-tiop-332-121-2013-0001>; A támogató technológiákról bővebben itt lehet olvasni: Menich, N.: Kit támogat a támogató technológia? A fogyatékosokkal élő emberek segédeszközökhöz való hozzáféréseinek kérdései Magyarországon. Esély 2016/5. http://www.esely.org/kiadvanyok/2016_5/Esely_2016-5_3-1_Menich_Kit_tamogat.pdf

²⁰2007. évi XCII. törvény a Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről. 2. cikk, Meghatározások. Utolsó hozzáférés: 2023. március 3. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700092.tv>

Felkészültség (Preparedness)

A kormányok, a reagálásban és helyreállításban résztvevő szervezetek, a közösségek és az egyének által kidolgozott tudás és kapacitás, amely elősegíti, hogy hatékonyan előre jelezzék, reagáljanak és felépüljenek a valószínűleg bekövetkező, a küszöbön álló vagy a jelenleg zajló katasztrófák hatásaiból.²¹

Fogyatékosokkal élő személyek (Persons with disability)

A CRPD azt a személyt tekinti fogyatékosan élőnek, aki hosszú távon fennálló fizikai, értelmi, intellektuális vagy érzékszervi károsodással él, amely más akadályokkal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.²² Az 1998. évi XXVI. törvény szól a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról (Fot.), amelyet a 2013. évi LXII. törvény módosított úgy, hogy beemelte a fogyatékos alábbi fogalmát annak szövegébe.²³ E meghatározás szerint a fogyatékosan élő „az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással – illetve ezek bármilyen halmozódásával – él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételt korlátozza vagy gátolja.”

Fogyatékosokkal élő személyeket is magában foglaló katasztrófakockázat-csökkentés (Disability-inclusive disaster risk reduction, DiDRR)

Mivel a hazai szakirodalomban nem találtunk definíciót arra vonatkozóan, hogy mit jelent a fogyatékosan élő személyeket is magában foglaló katasztrófakockázat-csökkentés (DiDRR), megkérdeztük a mesterséges intelligenciát (AI). A ChatGPT által generált egyik magyarázat szerint „[a]mikor a fogyatékosan élő embereket bevonják a katasztrófakockázat-csökkentésbe, az azt jelenti, hogy a katasztrófák előfordulásának megelőzése, kezelése és utóhatásainak enyhítése során figyelembe veszik a fogyatékosan élő emberek speciális szükségleteit és tapasztalatait. Ez a fajta inkluzív megközelítés segíthet azonosítani azokat a speciális kihívásokat, amelyekkel a fogyatékosan élő embereknek szembe kell nézniük a katasztrófák esetén. Például az olyan akadályokat, mint a járda vagy épületek hozzáférhetősége, a kommunikációs akadályok, a szállítási korlátozások, az áram- és vízhiány, melyek nehézségeket okozhatnak az evakuálásban és a segítségnyújtásban. Az ilyen megközelítés célja, hogy biztosítsa, hogy a fogyatékosan élő emberek ne legyenek hátrányos

²¹Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction. United Nations General Assembly, A/71/644, Seventy-first session, Agenda item 19 (c), Sustainable development: disaster risk reduction, 1 December 2016. https://www.preventionweb.net/files/50683_oiewgreportenglish.pdf

²²Ibid., 1. cikk, Cél.

²³1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800026.tv>; 2013. évi LXII. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény módosításáról. 1. § (a). Utolsó hozzáférés: 2023. március 2. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300062.TV>

helyzetben, amikor a katasztrófa bekövetkezik. Az inkluzív megközelítés segítségével a katasztrófa előtti tervezés, az oktatás, az általános kommunikáció és a katasztrófa utáni helyreállítás is mindenki számára elérhetőbb és hatékonyabb lehet.”²⁴ Egy másik AI válasz szerint „[a] fogyatékossgal élő személyekre vonatkozó katasztrófakockázat-csökkentési intézkedések tartalmazhatnak olyan intézkedéseket, mint például az épületek, infrastruktúrák és közlekedési eszközök akadálymentesítése, katasztrófa helyzetben való szükségleteikre való megfelelő felkészülés, valamint a mentőcsapatok és segítő szervezetek felkészítése a fogyatékossgal élő személyek segítésére. Az ilyen intézkedések lehetővé teszik, hogy a fogyatékossgal élő személyek is részt vegyenek a katasztrófa előkészületi folyamatában, hogy megfelelően felkészüljenek és biztonságban legyenek a katasztrófa esetén, valamint, hogy a katasztrófa utáni helyreállítási folyamatban is megfelelő segítséget kapjanak. Az ilyen kockázatcsökkentési intézkedések fontosak a társadalmi igazságosság és a részvétel biztosítása szempontjából, valamint a katasztrófa áldozatainak számának csökkentése szempontjából.”²⁵

Jobb visszaépítés (Build Back Better)

A katasztrófát követő helyreállítási, rehabilitációs és újjáépítési szakaszok használata a nemzetek és közösségek ellenálló képességének növelésére azáltal, hogy a katasztrófakockázat-csökkentési intézkedéseket integrálják a fizikai infrastruktúra és a társadalmi rendszerek helyreállításába, valamint a megélhetés, a gazdaság és a környezet újjáélesztésébe.²⁶

Katasztrófa (Disaster)

A katasztrófavédelemről szóló 2011. CXXVIII. törvény szerint a „veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetve e helyzet kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet, amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeiket, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyezteti, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit, és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevételét igényli.”²⁷ Professzor Ilan Kelman, a katasztrófa kutatás nemzetközileg elismert szakértője szerint „a katasztrófa olyan helyzet, amelynek kezeléséhez külső segítségre van szükség.”²⁸

Katasztrófakockázat (Disaster risk)

A hazai katasztrófavédelmi törvény szerint „egy adott területen adott időtartamon belül vagy meghatározott körülmények között jelentkező egészség-, illetve környezetkárosító hatás valószínűsége.”²⁹

Katasztrófakockázat-csökkentés (Disaster risk reduction)

Az ENSZ Közgyűlésének meghatározása szerint ennek „célja az új katasztrófák megelőzése és a meglévő katasztrófakockázatok csökkentése, valamint a fennmaradó kockázatok kezelése, amelyek mindegyike hozzájárul az ellenálló képesség erősítéséhez, ezáltal pedig a fenntartható fejlődés eléréséhez.”³⁰

Katasztrófakockázat-irányítás (Disaster risk governance)

Az ENSZ Közgyűlése szerint „a katasztrófakockázat csökkentését és a kapcsolódó szakpolitikai területeket irányító, koordináló és felügyelő intézményrendszerek, mechanizmusok, szakpolitikai és jogi keretek” tartoznak ide.³¹ A jó kormányzásnak átláthatónak, inkluzívnak, kollektív cselekvésre építőnek és hatékornak kell lennie a meglévő katasztrófakockázatok csökkentése és az új kockázatok létrehozásának elkerülése érdekében.

Katasztrófavédelem (Disaster management)

A hazai jogszabályok szerint a „különböző katasztrófák elleni védekezésben azon tervezési, szervezési, összehangolási, végrehajtási, irányítási, létesítési, működtetési, tájékoztatási, riasztási, adatközlési és ellenőrzési tevékenységek összessége, amelyek a katasztrófa kialakulásának megelőzését, közvetlen veszélyek elhárítását, az előidéző okok megszüntetését, a károsító hatásuk csökkentését, a lakosság élet- és anyagi javainak védelmét, az alapvető életfeltételek biztosítását, valamint a mentés végrehajtását, továbbá a helyreállítás feltételeinek megteremtését szolgálják.”³²

²⁴OpenAi, ChatGPT, Welcome to ChatGPT. A mesterséges intelligenciával folytatott kommunikáció időpontja: 2023. február 18. <https://chat.openai.com/chat>

²⁵OpenAi, ChatGPT, Welcome to ChatGPT. A mesterséges intelligenciával folytatott kommunikáció időpontja: 2023. február 21. <https://chat.openai.com/chat>

²⁶Build back better – Terminology. UNDRR. <https://www.undrr.org/terminology/build-back-better>

²⁷2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. 3. § (5). Utolsó hozzáférés: 2023. február 21. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100128.tv>

²⁸Az angol eredetiből fordítva: „A disaster is a situation requiring outside help for coping.” Elhangzott a „Disasters are not natural - but don't blame climate change” című online előadáson, a Bath Spa University 2022/23 Hazard, Risk and Disaster (HRD) Research Lecture Series keretében. Előadó: Professor Ilan Kelman (Professor of Disasters and Health at University College London, England and a Professor II at the University of Agder, Kristiansand, Norway), 2023. január 25. https://www.youtube.com/watch?v=hBwaX1pf-ZQ&t=4s&ab_channel=BathSpaGeography

²⁹2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. 3. § (12). Utolsó hozzáférés: 2023. február 21.

³⁰Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction. United Nations General Assembly, A/71/644, Seventy-first session, Agenda item 19 (c), Sustainable development: disaster risk reduction, 1 December 2016.

³¹Ibid.

³²2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. 3. § (8). Utolsó hozzáférés: 2023. február 21.

Katasztrófákkal szembeni ellenálló képesség (Resilience)

Az ENSZ Közgyűlés meghatározása szerint a reziliencia „a veszélyeknek kitett rendszernek, közösségnek vagy társadalomnak az a képessége, hogy képes időben és hatékonyan ellenállni, elnyelni, alkalmazkodni a veszély hatásaihoz, átalakítani és felépülni a veszély hatásaiból, beleértve, hogy a kockázatkezelésen keresztül képes megőrizni és helyreállítani az alapvető struktúráit és funkcióit.”³³

A katasztrófavédelmi törvény szerint „azon képességek, válaszadási kapacitások összessége, amelyek a személyek, a környezet, a tulajdon védelmét, valamint a kormányzati, gazdasági, társadalmi funkciók folytonosságának megőrzését szolgálják a természeti és az ember okozta katasztrófák közvetlen, közvetett hatásaival szemben.”³⁴

Könnyen érthető kommunikáció/nyelv (Easy-to-read communication/language)

„A nemzetközi és hazai protokollok alapján a könnyen érthető kommunikáció az információ egyszerű, letisztult áramoltatása a kommunikációs zajok minimalizálásával.”³⁵ „A könnyen érthető kommunikáció (KÉK) az értelmi sérült személyek mindennapi életében a bonyolult, nehezen érthető, sok esetben hétköznapi információkhoz, a sztenderd nyelvhez való hozzáférést segítő eszköz. Az információs akadálymentesítési (az üzenet könnyen érthető kódolása a közlő részéről) vagy kommunikációs akadálymentesítési (a befogadó részéről az üzenet dekódolását követően azonnali visszacsatolásra lehetőséget adó) módszerek tekinthető. (...) Az ENSZ egyezmény alapján a könnyen érthető kommunikáció célja részvételi lehetőséget biztosítani a társadalmi és a politikai életben az olvasáshoz támogatást igénylő személyeknek.”³⁶

„Semmit rólunk, nélkülünk!” elv (Nothing about us, without us!)

Az Országos Fogyatékosügyi Program szerint „[a] fogyatékos személyeket (is) érintő jogszabályok, programok tervezése és végrehajtása során még inkább biztosítani kell annak érdemi lehetőségét, hogy a fogyatékos személyek saját jogon vagy a maguk választotta képviselőik útján véleményét nyilváníthassanak az adott állami, kormányzati cselekvés tartalmáról.”³⁷

³³Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction. United Nations General Assembly, A/71/644, Seventy-first session, Agenda item 19 (c), Sustainable development: disaster risk reduction, 1 December 2016.

³⁴2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. 3. § (34). Utolsó hozzáférés: 2023. február 21.

³⁵Farkasné, G.R.: A könnyen érthető kommunikáció fogalma és szabályrendszere nemzetközi és hazai példák, illetve magyar tapasztalati szakértők javaslatai alapján. Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közhasznú Nonprofit Kft. Gyógypedagógiai Szemle 46. évf. 1. sz., 2018.. https://epa.oszk.hu/03000/03047/00079/pdf/EPA03047_gyogyped_szemle_2018_1_064-076.pdf

³⁶Horváth, P.L.: A könnyen érthető kommunikációs képzési programok képzésfejlesztésének története Magyarországon a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény tükrében. Doktori (PhD) értekezés. Eszterházy Károly Egyetem Neveléstudományi Doktori Iskola, 2020. <http://disszertacio.uni-eszterhazy.hu/81/1/doktori%20%C3%A9rtekez%C3%A9s.pdf>

³⁷H/3586. számú országgyűlési határozati javaslat az Országos Fogyatékosügyi Programról (2015–2025.). Magyarország Kormánya, 2015. március. <https://www.parlament.hu/irom40/03586/03586.pdf>

Sérülékenység (Vulnerability)

Az ENSZ Közgyűlés szerint „a fizikai, társadalmi, gazdasági és környezeti tényezők vagy folyamatok által meghatározott feltételek, amelyek növelik egy egyén, egy közösség, a vagyontárgyak vagy rendszerek fogékonyságát a veszélyek hatásaira.”³⁸

Többveszélyes korai figyelmeztető rendszerek (Multi-hazard early warning systems)

Az ENSZ Közgyűlés szerint ezek a rendszerek „több, hasonló vagy egymástól eltérő veszélyt és/vagy hatást képesek kezelni olyan összefüggésekben, ahol a veszélyes események önmagukban, egyidejűleg, lépcsőzetesen vagy idővel kumulatív módon fordulhatnak elő, figyelembe véve a lehetséges, egymással összefüggő hatásokat. A több veszélyre kiterjedő korai figyelmeztető rendszer, amely képes egy vagy több veszélyre figyelmeztetni, összehangolt és kompatibilis mechanizmusok és kapacitások révén növeli a hatásfokát és a következetességét, amelyek többféle szakterületet foglalnak magukba a naprakész és pontos veszélyazonosítás és több veszély monitorozása érdekében.”³⁹

Veszély (Hazard)

Az ENSZ Közgyűlés definíciója szerint „olyan folyamat, jelenség vagy emberi tevékenység, amely halálozást, sérülést vagy egyéb egészségügyi hatásokat, anyagi kárt, társadalmi és gazdasági zavart vagy környezeti károsodást okozhat.”⁴⁰ A Hyogo Keretrendszer szerint ide tartozhatnak azok a rejtett körülmények, amelyek jövőbeli fenyegetést jelenthetnek, és különböző eredetűek lehetnek: természetes (geológiai, hidrometeorológiai és biológiai) vagy emberi folyamatok által előidézett folyamatok (környezetkárosodás és technológiai kockázatok).⁴¹ A hazai katasztrófavédelmi törvény szűkebb értelmezése szerint „valamely veszélyes anyag természetes tulajdonsága vagy olyan körülmény, amely káros hatással lehet az emberi egészségre vagy a környezetre.”⁴²

³⁹Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction. United Nations General Assembly, A/71/644, Seventy-first session, Agenda item 19 (c), Sustainable development: disaster risk reduction, 1 December 2016.

⁴⁰Ibid.

⁴¹Ibid.

⁴²Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters. World Conference on Disaster Reduction, 18-22 January 2005, Kobe, Hyogo, Japan. ISDR, International Strategy for Disaster Reduction, 2005. <https://www.unisdr.org/2005/wcdr/intergover/official-doc/L-docs/Hyogo-framework-for-action-english.pdf>

1. A MENEKÜLTÜGYI PROJEKT LEÍRÁSA ÉS CÉLJA

A „Fogyatékosügyi szempontok a magyarországi katasztrófavédelmi és kockázatkezelési szakpolitikákban” („Disaster and risk reduction through the eyes of persons with disabilities”) című tanulmány a Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége (MEOSZ) megbízásából készült. A kutatás az „Ukrajnai háború: a fogyatékossgal élő emberek szervezetei által vezetett, a fogyatékossgal élő személyeket is magában foglaló reagálás és helyreállítás” („Ukraine war: OPD led disability inclusive response and recovery”) című menekültügyi projekt részeként valósult meg.⁴³ A projekt célja, hogy megossza a nemzetközi és a magyarországi állami és nem állami szervezetekkel a fogyatékosügyi, különös tekintettel az akadálymentesítési szempontokat és tudásanyagot annak érdekében, hogy **katasztrófa-, vész- és humanitárius szükséghelyzetekben a fogyatékossgal élő személyek emberi jogait tiszteletben tartás és számukra minőségi katasztrófavédelmi szolgáltatást nyújtsanak.**⁴⁴ A projekt finanszírozója a Christian Blind Mission (CBM) és a European Disability Forum (EDF).

Az EDF által koordinált, 2022. március 1. és 2023. március 31. között megvalósult menekültügyi projekt elsődleges célja a fogyatékossgal élő emberek és szervezeteik érdemi bevonása az Oroszország Ukrajnával szembeni teljes körű katonai agressziója nyomán kialakult humanitárius válsághelyzet kezelésébe és a jövőbeli helyreállítási munkákba. Az alábbi nyolc ország 12 szervezete vesz részt a projekt végrehajtásában:⁴⁵

- Ukrajna: National Assembly of Persons with Disabilities (NAPD), The League of the Strong⁴⁶
- Lengyelország: Polish Disability Forum (PFON)⁴⁷
- Lettország: Latvian Umbrella Body for Disability Organisations (SUSTENTO)⁴⁸
- Litvánia: Lithuanian Disability Forum (LDF)⁴⁹
- Magyarország: National Federation of Organisations of People with a Physical Disability (MEOSZ)⁵⁰
- Moldova: Motivatie, Centre for the Rights of Persons with Disabilities (CDPD), Society for Deaf Republic of Moldova (ASRM), Alliance of Organisations for Persons with Disabilities (AOPD)⁵¹
- Románia: Romanian National Disability Council (CNDR)⁵²
- Szlovákia: Slovak Disability Council (NROZP)⁵³

⁴³2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. 3. § (24). Utolsó hozzáférés: 2023. február 21.

⁴⁴Tiszabecsi Blue Dot-ról MEOSZ jelentés 20221019. című szervezeti dokumentum. Hozzáférés: a MEOSZ szakértőjének jóvoltából, 2022. november 14.

⁴⁵2.7 million - How EDF and partners are supporting persons with disabilities impacted by the war in Ukraine. European Disability Forum, October 2022. <https://www.edf-feph.org/content/uploads/2022/11/Ukraine-Report-FINAL.pdf>

⁴⁶National Assembly of Persons with Disabilities (NAPD): <https://naiu.org.ua/>; The League of the Strong: <https://ls.org.ua/>

⁴⁷Polish Disability Forum (PFON): <https://pfon.org/>

⁴⁸Latvian Umbrella Body for Disability Organisations (SUSTENTO): <https://www.sustento.lv/>

⁴⁹Lithuanian Disability Forum: <https://www.lnf.lt/en/about-ldf/>

⁵⁰Motivatie: www.motivatie.md; Centre for the Rights of Persons with Disabilities (CDPD): <https://www.justitie-transparenta.md/en/ongdocuments/centrul-pentru-drepturile-persoanelor-cu-dizabilitati/>; Society for Deaf Republic of Moldova (ASRM): <https://www.as.md/>; Alliance of Organisations for Persons with Disabilities (AOPD): <https://aopd.md/>

⁵¹Romanian National Disability Council (CNDR): <https://www.fcndr.ro/>

⁵²Slovak Disability Council (NROZP): <https://nrozp.sk/>

A projekt az alábbi három célt tűzte ki:

1. A fogyatékossgal élő személyek azonnali szükségleteinek kielégítése

- Étel és alapvető felszerelés biztosítása
- Akadálymentes információ és asszisztív technológia nyújtása
- Akadálymentes szállítás a határ és a szállás között

2. A fogyatékossgal élő személyek szempontjainak, érdekeinek és szükségleteinek minél hatékonyabb megjelenítése az Ukrajnát ért katonai agressziót követő, tágabb értelemben vett humanitárius válságkezelésben, beleértve az érintett európai uniós országokat is

- Jogi-érdekképviseleti munka a nagy humanitárius szervezeteknél, a kormányoknál, az EU és az ENSZ szakosított szervezeteinél
- Feltáró jellegű kutatás a katasztrófa- és veszélyhelyzetekre vonatkozó szakpolitikákban megjelenő fogyatékosügyi szempontokról

3. A fogyatékossgal élő emberek és szervezeteik mozgalmának erősítése és hosszú távú fejlesztése

- Tréningek tartása, adatgyűjtés és a tagok szakértelmének felhasználásával a tágabb humanitárius közösségen belül a fogyatékossgal élő személyek érdekeinek előmozdítása

A projekthez kapcsolódóan az EDF tagjai és partnerei elfogadták a **Rigai Nyilatkozatot** (Riga Declaration), amely az **akadálymentesség** (accessibility), a **kitagolás** (deinstitutionalization) és az **érdemi részvétel** (meaningful participation) hármas üzenetét kívánja hirdetni, ezen keresztül pedig a fogyatékossgal élő emberek hangját felerősíteni.⁵³

2. A KUTATÁS HÁTTERE, CÉLJA ÉS MÓDSZERTANA

A projekt keretében 2022. november 1. és 2023. március 31. között megvalósult kutatás arra kereste a választ, hogy a fogyatékossgal élő személyek emberi jogai, szempontjai, érdekei és szükségletei hogyan jelennek meg a magyar katasztrófavédelmi, vészhelyzet- és kockázatkezelési, humanitárius segítségnyújtási és menekültügyi szakpolitikákban. Bár az elemzés az Ukrajnából menekülőket támogató projekt keretében készült, annál tágabb perspektívájú elemzést kíván nyújtani. Az Ukrajnából Magyarországra érkezett, akár átmeneti védelemben részesülő, akár magyar-ukrán kettős állampolgársággal rendelkező fogyatékossgal élő populáció

⁵³Updates from the EDF/CBM Ukraine Project. EDF, 29 September 2022. <https://www.edf-fehp.org/updates-from-the-edf-cbm-ukraine-project/>

kis elemszáma, beazonosíthatóságuk és anonimitásuk sérülésének kockázata nem tette lehetővé helyzetük esetleírásaként való bemutatását. A makroszint felől induló kutatás ezért elsősorban a Fogyatékossgal élő személyek emberi jogaira vonatkozó ENSZ -Egyezményre és a Sendai Katasztrófavédelmi-csökkentési Keretrendszerre, valamint az ezekből következő állami kötelezettségekre, célkitűzésekre, prioritásokra, elvekre és teljesítésükre koncentrált.⁵⁴ Ezt követően rövid európai uniós kitekintésen keresztül halad a hazai katasztrófavédelmi, veszélyhelyzeti- és kockázatkezelési, valamint menekültügyi szabályozás elemzéséig. Az áttekintett szakirodalom és a szakértőkkel készített interjúk alapján kirajzolódott nemzetközi, régiós és hazai trend szerint a szakpolitikák tervezése, lebonyolítása és értékelése során az illetékes állami szervek világ- és Európa-szerte nem egyeztetnek sem a fogyatékossgal élő emberekkel, sem pedig az őket képviselő szervezetekkel.⁵⁵ A tanulmány végén szereplő, ígéretes gyakorlatként azonosított három esetleírás ezt a szellemiséget jeleníti meg.

A kutatás célja, hogy hozzájáruljon a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló társadalmi és szakmai diskurzus alakításához, és felhívja a politikai döntéshozók, a katasztrófavédelmi, vészhelyzet-kezelési, kockázatkezelési, humanitárius és menekültügyi szakemberek, valamint a fogyatékossgal élő személyek, az őket képviselő szervezetek és a közvélemény figyelmét az alábbiakra:

- a nemzetközi tapasztalatok szerint a **fogyatékossgal élő személyeket a katasztrófavédelmi helyzetek aránytalanul nagy mértékben érintik**
- **fogyatékossgal élő személyek típusok, életkor és nem szerint lebontott naprakész adatokra, valamint több kvantitatív és kvalitatív kutatásra** van szükség azzal kapcsolatban, hogy a katasztrófa-, vész- és humanitárius szükséghelyzetek pontosan milyen módon hatnak a fogyatékossgal élő emberek helyzetére, **beleértve az éghajlatváltozás társadalmi egyenlőtlenségeket felerősítő és a marginalizált társadalmi csoportokra vonatkozó kedvezőtlen hatásait is**
- a katasztrófavédelmi, vészhelyzet-kezelési, kockázatkezelési, humanitárius segítségnyújtási és menekültügyi jogszabályok, szakpolitikák, programok, intézményi protokollok és intézkedések kialakítása során az állami szerveknek **érdemi módon be kell vonniuk a fogyatékossgal élő személyeket és az érdekeiket képviselő szervezeteket a döntéshozatal minden szakaszába a tervezési folyamat kezdetétől (DiDRR)**

⁵⁴Resolution adopted by the General Assembly on 3 June 2015 [without reference to a Main Committee (A/69/L.67)]. 69/283. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. Sixty-ninth session Agenda item 19 (c), UN General Assembly, 23 June 2015.

https://www.preventionweb.net/files/resolutions/N1516716.pdf?_gl=1*mgqkj9*_ga*NDE4ODU5OTA2LjE2NjczMzgwMTM.*_ga_D8G5WXP6YM*MTY3MTE5NTI5Ni4xNS4wLjE2NzExMTUyOTYyMC4wLjA

⁵⁵Kett, M.: Emergency & Humanitarian Assistance and the UN Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities. International Disability and Development Consortium, IDDC Conflict and Emergencies Task Group, Leonard Cheshire Centre for Conflict Recovery, University College London, 2007.

- a katasztrófavédelmi kríziskommunikáció és szolgáltatások teljes körű akadálymentesítése szükséges
- mindezek megvalósításához az államnak megfelelő pénzügyi forrásokat kell biztosítania.⁵⁶

A kutatás első fázisában a katasztrófavédelem, vészhelyzet-kezelés, katasztrófakockázat-csökkentés és fogyatékosügy témakörökben rendelkezésre álló nemzetközi és hazai szakirodalom, a kapcsolódó emberi jogi egyezmények és nemzetközi megállapodások, európai uniós stratégiák, valamint hazai jogszabályok áttekintése zajlott. A második szakaszban a nemzetközi, európai uniós szintű és magyarországi folyamatok alaposabb megértése érdekében különböző állami és nem állami intézmények szakértőivel készítettünk interjút. A kutatásba bevont intézmények listája az a) jelzésű, a félig strukturált interjúkérdések jegyzéke pedig a b) mellékletben található. Az interjúk felvétele egy kivételével online történt, egy hazai intézmény pedig kizárólag írásban nyújtott információt. A kutatás harmadik részében a „Semmit rólunk, nélkülünk!” elv erősítésének jegyében személyes szakmai egyeztetésre hívtuk a Fogyatékos Emberek Szervezeteinek Tanácsa (FESZT) tagszervezeteit és az Értelmi Fogyatékosokkal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetségét (ÉFOÉSZ), amelyre 2023. január 24-én a MEOSZ székházában került sor két FESZT tag és az ÉFOÉSZ képviselőjének részvételével.⁵⁷ Az Értelmi Fogyatékosokkal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége, a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (MVGYOSZ) és a Siketvakok Országos Egyesülete (SVOE) szakértői a tanulmány első verzióját 2023. február 27. és március 3. között írásban is véleményezték. A kutatás negyedik eleme az ENSZ Katasztrófakockázat-csökkentési Hivatala (UNDRR) által készített és a PreventionWeb nevű, a katasztrófakockázat és reziliencia témában vezető globális tudásmegosztó platformon közzétett online kérdőív magyar nyelvre fordítása és hazai disszeminációja volt. A 2023. január 13. és március 31. között végzett, 44 pontból álló, „2023 Felmérés – Fogyatékosokkal élő személyek és katasztrófák” című felmérés így az angol, arab, bengáli, francia, indonéz, kínai, orosz és spanyol nyelvek mellett magyar nyelven is elérhetővé vált a fogyatékosokkal élő emberek számára. A kitöltésre való felhívást megküldtük a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóságának, a fogyatékosokkal élő emberek érdekképviseleti szervezeteinek, egyes partnerszervezeteknek és megosztottuk a szociális szakemberek levelezőlistájával is.⁵⁸ A felmérésről bővebb információ a „Fogyatékosokkal élő emberek katasztrófavédelmi helyzetekben” című 3.3. fejezetben található. Az

ötödik fázisban az addig összegyűjtött információkat kamatoztatva a MEOSZ 2023. február közepén írásbeli beadványt nyújtott be a CRPD Monitoring Bizottságának (Committee on the Rights of Persons with Disabilities) felhívására.⁵⁹ A 2023. március 6. és 24. között Genfben rendezett 28. ülés alkalmából a Bizottság 2023. március 7-én és 8-án általános vitanapot tartott, melynek fókuszában a CRPD vészhelyzetekről és humanitárius szükséghelyzetekről szóló 11. cikke állt. A vitanap célja a 11. cikkel kapcsolatos ún. general comment kidolgozása, amely részletezi a részes államok kötelezettségeit és ajánlásokat fogalmaz meg a fogyatékosokkal élő személyek védelme és biztonsága érdekében meghozandó, CRPD kompatibilis intézkedésekről. A MEOSZ angol nyelvű írásbeli beadványa elérhető az OHCHR honlapján.⁶⁰ Hatodik lépésként egy kerekasztal-beszélgetést szerveztünk, amelyre a témában érintett hatóságokat, karitatív szervezeteket és a fogyatékosokkal élő emberek szervezeteinek képviselőit hívtuk meg. A tanulmány végleges változatát a kutatás hetedik, egyben záró mozzanataként a MEOSZ munkatársai eljuttatják a fogyatékosügy, a katasztrófavédelem, a vészhelyzet-kezelés, a humanitárius segítségnyújtás és a menekültügy releváns szereplőinek, 2023 tavaszától pedig elérhető lesz a MEOSZ honlapján is.

3. STATISZTIKAI ADATOK ÉS TRENDEK

3.1. Katasztrófák és kockázatok a világban, régióinkban és hazánkban

Az UNDRR adatai szerint a 2000 és 2019 közötti időszakban **világszerte** bekövetkezett 7348 természeti eseményhez kapcsolható katasztrófa összesen négymilliárd embert érintett, 1 230 000 személy életét követelte és közel 3000 milliárd USD gazdasági kárt okozott (a biológiai és technológiai eredetű katasztrófákat nem számítva).⁶¹ Az Emergency Event Database (EM-DAT) szerint **2021-ben** a katasztrófák előfordulási gyakorisága megnőtt az azt megelőző két évtized éves átlagához viszonyítva. A 432 természeti eseményhez kapcsolható katasztrófa közül **56 történt Európában**, Ázsia szenvedte el az összes katasztrófa 40%-át és az emberi életben mért veszteségek 49%-át, míg a tíz gazdaságilag legkárosabb katasztrófából öt az Amerikai Egyesült Államokat sújtotta, amelyet a sorban Európa követ.⁶² A 2021 Global Natural Disaster Assessment Report a

⁵⁶Review of Disability-inclusive Disaster Risk Reduction Policy and Practice across Europe and Central Asia. European Disability Forum, 2021.

⁵⁷Fogyatékos Emberek Szervezeteinek Tanácsa (FESZT): <https://www.feszt.eu/>

⁵⁸A kérdőív elérhető a PreventionWeb oldalán:

<https://www.preventionweb.net/news/2023-survey-persons-disabilities-and-disasters>

⁵⁹Call for Input: Day of General Discussion and call for written submissions on article 11 of the Convention, OHCHR. <https://www.ohchr.org/en/calls-for-input/2023/day-general-discussion-and-call-written-submissions-article-11-convention>

⁶⁰Ibid., National Federation of Organisations of People with a Physical Disability (MEOSZ) néven.

⁶¹Human Cost of Disasters. An overview of the last 20 years 2000-2019. UN Office for Disaster Risk Reduction – Centre for Research on the Epidemiology of Disasters. CRED, 2020. <https://www.undrr.org/media/48008/download>

⁶²2021 Disasters in numbers. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, United States Agency for International Development, Université Catholique de Louvain, 2022. <https://www.preventionweb.net/publication/2021-disasters-numbers>

megelőző harminc évhez (1991-2020) viszonyítva közöl adatot, amely szerint világszerte az áradások jelentették a legtöbbször előforduló katasztrófaeseményt, a viharok (tájfúnok, hurrikánok) eredményezték a legtöbb közvetlen gazdasági kárt, és bár az erdőtüzek kevesebb halálozással jártak, 219%-kal több ember életére gyakoroltak hatást.⁶³

Az Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC) 3068 oldalas jelentése szerint a jelenlegi 1,1°C-os felmelegedés máris nagymértékben érinti a természetet és az ember alkotta rendszereket **Európában**, szélsőséges időjárási jelenségeket, valamint a felmelegedés és a csapadék összetett veszélyes hatásának gyakoribbá válását produkálva a régióban.⁶⁴ A klímaváltozás veszteségeket és károkat okoz az emberi élet, az ökoszisztémák, a biodiverzitás, az élelmiszerelőállítás-rendszerek, a szállítási infrastruktúra, az energia- és vízellátás, a közegészségügy és a gazdaság terén, **tovább mélyítve a társadalmi egyenlőtlenségeket**. Az IPCC jelentés szerint Európában a világ többi részéhez képest gyorsabb lesz a felmelegedés, a hőstressz erősödése pedig a számtalan súlyos kedvezőtlen hatása közül **még magas adaptációs szinten is a mortalitási és morbiditási kockázatok növekedését jelenti**.⁶⁵ Az európai városok a növekvő hőmérséklet, a szélsőséges hőség, az árvizek és az aszályok kedvezőtlen hatásának - szó szerint - melegágyai. **Mindezek az egymást erősítő tényezők összességében az élet és a társadalmi berendezkedés minden szektorára és dimenziójára hatást gyakorolnak**. A klímaváltozás által indukált változások egyes társadalmi csoportokat eltérő módon érintenek; sérülékenységük, a kockázatoknak való kitettségük és a katasztrófákból való felépülésük összefüggést mutat a társadalmi egyenlőtlenségek alakulásával. **Ezért is kiemelkedően fontos a kirekesztett és marginalizált csoportok, mint például a fogyatékossgal élő személyek részvétele a döntéshozatali folyamatokban, mivel az hozzájárul az egyenlőtlenségek felszámolásához és társadalmilag igazságosabb adaptációt tesz lehetővé.**

⁶³2021 Global Natural Disaster Assessment Report. Academy of Disaster Reduction and Emergency Management, Ministry of Emergency Management - Ministry of Education; School of National Safety and Emergency Management, Beijing, Normal University; National Disaster Reduction Center of China, Ministry of Emergency Management; International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2022. <https://reliefweb.int/report/world/2021-global-natural-disaster-assessment-report>

⁶⁴IPCC, 2022: Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, M. Tignor, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegría, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, B. Rama (eds.)]. Cambridge University Press. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, 3056 pp., doi:10.1017/9781009325844. https://report.ipcc.ch/ar6/wg2/IPCC_AR6_WGII_FullReport.pdf

⁶⁵Ibid.

Az Innovációs és Technológiai Minisztérium által kidolgozott „**A 2018-2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitekintést nyújtó második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia**” (NÉS-2) szerint hazánkban főleg az átlaghőmérséklet növekedésére lehet számítani,

(...) amelynek mértéke a 2021–2050 közötti időszakra minden évszakban szinte az ország egész területén eléri az 1 °C -ot, az évszázad végére pedig a nyári hónapokban a 4 °C-ot is meghaladhatja. A hőmérséklettel kapcsolatos szélsőségek egyértelműen és szignifikánsan a melegedés irányába mozdulnak el: a fagyos napok száma csökkenni, a nyári napok és a hóhullámos napok előfordulása növekedni fog, az évszázad végére már egy hónapot megközelítő mértékben.⁶⁶

A csapadék évszakok szerinti eloszlásának változása várható, és az évszázad végére 20%-os csökkenést prognosztizál a dokumentum. A szélsőségek növekedésére lehet számítani, ezek alakulása „jellegzetes térbeli eloszlást mutat és elsősorban Magyarország középső, déli és keleti területeit érinti kedvezőtlenül, ami a területi sérülékenységvizsgálatok jelentőségére hívja fel a figyelmet.”⁶⁷ A dokumentum szerint **Magyarország éghajlati sérülékenysége európai összehasonlításban számottevő, amely mind a területi (pl.: város és falu), mind pedig a társadalmi egyenlőtlenségekre negatív hatást gyakorol**, hiszen „az egyes régiók, térségek, településtípusok, társadalmi rétegek érzékenysége és alkalmazkodóképessége eltérő.”⁶⁸

A NÉS-2 a **fokozottan érintett társadalmi csoportok közé sorolja a szegénységben élőket, az időskorúakat és a földművelésből élőket, valamint a hátrányos helyzetű régiókat, a tanyavilágot, az aprófalvakat és a nagyobb városok lakótelepeit**, valamint kiemeli az éghajlatváltozás sérülékeny társadalmi csoportokra gyakorolt negatív hatását. Az egyre gyakoribbá váló hóhullámok okozta közegészségügyi sérülékenység kapcsán **különösen veszélyeztettként említi a fogyatékossgal élő személyeket**, az újszülötteket, a kisgyermeket, a 65 éven felülieket, valamint a krónikus szív- és érrendszeri betegségben szenvedőket. Az éghajlatváltozás kedvezőtlen hatásainak a társadalmi egyenlőtlenségekre gyakorolt hatását illetően több hazai kutatásra lenne szükség az összefüggések megértéséért és a megfelelő cselekvési tervek kidolgozásáért.

⁶⁶A 2018-2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitekintést nyújtó második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia. Melléklet a 23/2018. (X. 31.) OGY határozathoz. Hazai Dekarbonizációs Útiterv, Nemzeti Alkalmazkodási Stratégia, „Partnerség az éghajlatért” Szemléletformálási Terv 2018. Innovációs és Technológiai Minisztérium, 2018. https://nakfo.mbfisz.gov.hu/sites/default/files/files/N%C3%89S_Ogy%20%C3%A1ltal%20elfogadott.PDF

⁶⁷Ibid.

⁶⁸Ibid.

3.2. Adatok a fogyatékosággal élő személyekről

A European Disability Forum által 2021-ben végzett kutatás, amely részletesen áttekintette a fogyatékosügyi szempontok érvényesülését az európai és a közép-ázsiai katasztrófakockázat-csökkentési szakpolitikákban, arra a következtetésre jutott, hogy mindkét régióban hiányoznak a **fogyatékosággal lebontott és elérhető statisztikai adatok**.⁶⁹ Ahhoz, hogy a fogyatékosággal élő személyek érdekei és szükségletei megjelenjenek a katasztrófavédelmi és kockázatkezelési szakpolitikákban és intézkedésekben, **módszertanilag megbízható, egységes, részletes, naprakész és teljes körű adatokra van szükség, a fogyatékosággal élő emberek típusa szerinti bontásban**. Ebből kiindulva az alábbiakban áttekintünk néhány alapvető fontosságú globális, regionális és hazai adatot a fogyatékosággal élő emberekkel kapcsolatban.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) és a Világbank (World Bank) 2011-es jelentése szerint a világ lakossága a 2010-es becslések szerint 6,9 milliárd fő volt, amelyből 5,04 milliárdan voltak 15 évesek vagy annál idősebbek, és 1,86 milliárdan 15 évnél fiatalabbak.⁷⁰ A 15 éves és annál idősebb emberek körülbelül **15,6% - 19,4%-a élt valamilyen fogyatékosággal világszerte, amely 785 – 975 millió főt** jelentett. A fogyatékosággal élő emberek teljes populációja körülbelül 2,2% - 3,8%-a, azaz 110 – 190 millió személy fogyatékosága volt súlyosnak tekinthető. A gyermekeket is beleszámítva **2010-ben összesen egymilliárd fogyatékosággal élő ember** élt a bolygón. Az ENSZ becslése szerint a világ lakossága 2022. november 15-én elérte a nyolcmilliárd főt, amelyből a WHO adatai szerint **1,3 milliárd fő, azaz minden hatodik ember él valamilyen fogyatékosággal**. Becslések szerint 2050-re 9,7 milliárdan ember él majd, így vélhetően a fogyatékosággal élő személyek száma is növekedni fog a jövőben.⁷¹

Az Európai Unióban körülbelül 87 millió fő él fogyatékosággal.⁷² Az Európai Bizottság szerint **28,4%-uk szegénységben él és társadalmilag kirekesztett** (vagy annak kockázatával él), a fogyatékosággal élő gyermekeket nagyobb mértékben érinti a stigmatizáció, a bántalmazás, korlátozott a hozzáférésük az oktatási és más jóléti szolgáltatásokhoz, családjuk információ- és tudáshiánnyal, valamint kevesebb emberi és kortárs kapcsolattal és pénzügyi erőforrással rendelkezik.⁷³ A fogyatékosággal élő gyermekek és családtagjaik kedvezőtlenebb anyagi helyzetben, életminőségben, fizikai és mentális egészségi állapotban élnek. Mivel az IPCC jelentés megemlíti, hogy a szegénységben élő háztartások kevesebb erőforrással és kapacitással rendelkeznek a kedvezőtlen időjárási és éghajlati hatásokhoz való adaptáció, és az azokból való felépülést illetően, ezért **sürgősen szükséges lenne a fogyatékosággal élő emberek, a szegénység, a társadalmi kirekesztés és a katasztrófák összefüggéseit és azok okait részletesen feltáró uniós szintű és hazai kutatásokra**.

Magyarországon a fogyatékosággal élő személyek létszámára vonatkozóan a tízévente tartott népszámlálások, illetve a két teljes körű népszámlálás közötti félidőben felvett mikrocenzusok adatai szolgáltatnak iránymutatást. A 2011. októberi népszámlálás szerint a hazai lakosság 9,9 millió fő volt, amelynek **4,9%-a (490 578 fő)** nyilatkozta magáról azt, hogy fogyatékosággal, 1 648 413 válaszadó pedig azt, hogy tartós betegséggel él.⁷⁴ A Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóságának (BM OKF) a kiürítésről szóló Tűzvédelmi Műszaki Irányelv (TvMI) című szakmai anyaga a 2011. évi népszámlálás alapján közöl adatot nem, életkor és fogyatékoságtípus (mozgáskorlátozott, látássérült, értelmi sérült, hallássérült, egyéb) szerinti bontásban.⁷⁵ A mikrocenzus szerint 2016. október 1-jén a hazai népesség 9,8 millió fő volt, és **408 000 ember** azonosította magát fogyatékosággal élőként (4,3%), amely több, mint 82 000 fős csökkenést jelent az öt évvel korábbi számokhoz képest.⁷⁶ Mind a 2011-es népszámlálási kérdőív, mind pedig a 2016-os mikrocenzus tartós betegségre és fogyatékoságra vonatkozó szenzitív kér-

⁶⁹Review of Disability-inclusive Disaster Risk Reduction Policy and Practice across Europe and Central Asia. European Disability Forum, 2021.

⁷⁰World Report on Disability 2011. World Health Organization – The World Bank, 2011. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564182> és <https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability>

⁷¹Day of Eight Billion, United Nations. <https://www.un.org/en/dayof8billion>; World Population Prospects, 2022 - Summary of Results. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2022. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results.pdf; Factsheet on Disability. World Health Organization, 2 December 2022. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>

⁷²Persons with Disabilities. Employment, Social Affairs and Inclusion. European Commission. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1137>

⁷³Fogyatékosággal élő személyek. Foglalkoztatás, szociális ügyek és társadalmi befogadás, Európai Bizottság. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1137&langId=hu>; Nóra, M.: A gyermekkori fogyatékoság és a szegénység összefüggései Európában. Esély, Vol. 33. (2022) No. 1. pp. 88–105. DOI 10.48007/esely. 2022.1.5 https://www.esely.org/kiadvanyok/2022_1/88-105-menich-esely-2022-1.pdf

⁷⁴Magyarország, 2011. Központi Statisztikai Hivatal, 2012. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2011.pdf>; A fogyatékosággal élők helyzete és szociális ellátásuk, 2011. évi népszámlálás. Központi Statisztikai Hivatal, 2015. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_17_2011.pdf

⁷⁵2022. június 13-tól érvényes Kiürítés Tűzvédelmi Műszaki Irányelv. E melléklet. Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Igazgatóság, 2022. április 21. <https://www.katasztrofavedelem.hu/application/uploads/documents/2022-04/78636.pdf>

⁷⁶A népesség és a lakások jellemzői, Mikrocenzus 2016. Központi Statisztikai Hivatal, 2017. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_2.pdf

déseire önkéntes volt a válaszadás, amely **nagy valószínűséggel alacsonyabb számot mutat a valós populáció méretéhez képest.** Emiatt lehetséges, hogy a fogyatékossgal élők arányát tekintve ez a szám **jelentősen alacsonyabb a WHO és a Világbank által jegyzett, fent idézett 2011-es adatoknál.** Mindkét hazai adatfelvételkor a fogyatékossgal élők lakosság közel felét a mozgássérültek jelentették, de 2016-ra létszámuk az öt évvel korábbi adatfelvételhez képest 30 000 fővel (16%-kal) csökkent.⁷⁷ 2016-ban a gyengénlátók, a nagyothallók, a mentálisan sérültek és a súlyos belszervi fogyatékossgal élők 34-67 ezer fős populációt tettek ki, ami 13-17%-os csökkenést jelent 2011-hez viszonyítva.⁷⁸ Az értelmi fogyatékossgal élők aránya 25%-kal növekedett a két adatfelvétel között, 2016-ban létszámuk több, mint 50 000 fő volt. 2016-ra az öt évvel azelőtti állapothoz képest megduplázódott, azaz 9000 főre nőtt az autisták száma. 3260 személy vallotta magát siketvaknak a 2011-es népszámláláskor, és 12 685 volt azoknak a száma, akik egyidejűleg éltek valamilyen fokú látás- és hallássérüléssel.⁷⁹

Mindkét adatfelvétel szerint mind a teljes lakosságban, mind pedig a fogyatékossgal élők populáció körében magasabb, **53%-os a nők aránya.** A településtípus szerinti arányt tekintve elmondható, hogy **Budapesten az országos átlaghoz képest kisebb a fogyatékossgal élők lakosság aránya (13%),** és itt tapasztalható a legintenzívebb csökkenés is a 2011-es adatfelvételhez képest. A fogyatékossgal élők személyek 18%-a megyeszékhelyeken vagy megyei jogú városokban, körülbelül 30-30%-a pedig kisebb városokban és községekben él. 2011-ben a fogyatékossgal élők válaszadók kimagasló, **72,6%-a (356 000 fő) jelzett legalább egy, az életét akadályozó tényezőt.**⁸⁰ Több fogyatékossgatípus is önálló kategóriaként került be a kérdőívbe (autizmus, siketvakság, mentális sérültség, beszéd fogyatékossg), és a fogyatékossgot tágabban értelmezve a súlyos belszervi fogyatékossgal élők emberekről is készült adatfelvétel.⁸¹ A 2016-os mikrocenzus

⁷⁷A fogyatékos és az egészségi ok miatt korlátozott népesség jellemzői, Mikrocenzus 2016. Központi Statisztikai Hivatal, 2018. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_8.pdf

⁷⁸Ibid.

⁷⁹Siketvakoknak azokat a személyeket nevezzük, akiknek látás- és hallássérülése olyan súlyos mértékű, hogy nem teszi lehetővé a látás-, illetve a hallássérülteknél használt módszerek segítségével kialakított kommunikáció alkalmazását. A siketvak kifejezés nem feltétlenül jelenti azt, hogy valaki teljesen siket és teljesen vak, hanem ide soroljuk azokat a halmozottan sérült személyeket is, akiknek ugyan van látás- vagy hallásmaradványuk, de oktatásuk és fejlesztésük, életvitelük megsegítése csak a két sérülés együttes jelenlétének figyelembevételével képzelhető el. Az adatokat a SVOE szakértője bocsátotta rendelkezésre. 2023. március 3.

⁸⁰Terjedelmi okok miatt a tanulmány nem térhet ki a nemzetközi és hazai adatfelvételek során alkalmazott, egymástól eltérő módszertan részleteire. A KSH által alkalmazott módszertan 2011-től kezdődően az orvosi szemléletű modellt, amely elsősorban a fogyatékossg típusára vonatkozott, kibővítette a szociális modell szempontrendszerével, azaz a kérdőív arra is kiterjedt, hogy a válaszadót adott fogyatékossg milyen tevékenységek végzésében akadályozza. In: A fogyatékossgal élők helyzete és szociális ellátásuk, 2011. évi népszámlálás. Központi Statisztikai Hivatal, 2015.

⁸¹Ibid., Súlyos belszervi fogyatékossgal élők személy az, „akinek olyan súlyos és tartós, hat hónapnál hosszabb ideig fennálló belszervi egészségkárosodása van, ami őt az önálló életvitelben, munkavállalásban vagy a társadalmi részvételben bármilyen módon akadályozza. Ilyen többek között: a szervátültetés folytán megmaradó tartós károsodás, a folyamatos, csak speciális körülmények között (pl. vesedialízis) végezhető kezeléseket igénylő belső szervi elváltozások stb.”

során már 898 000 ember jelzett egészségi állapotból fakadó enyhe, 590 000 fő pedig súlyos korlátozottságot, amely összesen több, mint a háromszorosa a 408 000 fős fogyatékossgal élők lakosságnak.⁸²

A 2022-es népszámlálási kérdőív a mozgássérült helyett mozgáskorlátozott, az autista helyett autizmus spektrumzavar, a mentálisan sérült (pszichésen sérült) helyett pszichoszociális fogyatékossgal élők kifejezéseket használt.⁸³ A 2023. február közepén publikált előzetes eredmények között egyelőre nem található a fogyatékossgal élők emberekre vonatkozó adat.⁸⁴ A személyi kérdőív tartós betegségekre és fogyatékossgra vonatkozó kérdéseire szintén önkéntes alapú volt a válaszadás.

A fogyatékossgal élők menekültek globális létszámára vonatkozóan nincsenek adatok. Egy 2020-as becslés szerint **12 millió, kényszerített migrációban érintett fogyatékossgal élők ember él világszerte,** de a számuk ennél jóval magasabb lehet.⁸⁵ Az UNHCR szerint minden otthonát elhagyni kényszerülő populációra igaz, hogy 15%-a fogyatékossgal él, ami leképezi a WHO által globálisan becsült arányokat.⁸⁶

Nem áll rendelkezésre adat arról sem, hogy **hány menekült, oltalmazott vagy menedékes státuszú fogyatékossgal élők ember él Magyarországon.**⁸⁷ Az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Menekültügyi Igazgatóságának szakértőivel készített interjú szerint a befogadó állomásokon az egészségügyi személyzet rendelkezhet információval az ott tartózkodók fogyatékossgával,

⁸²A fogyatékos és az egészségi ok miatt korlátozott népesség jellemzői, Mikrocenzus 2016. Központi Statisztikai Hivatal, 2018.

⁸³Személyi kérdőív. Népszámlálás 2011, Központi Statisztikai Hivatal, 2011., VI. Tartós betegség, fogyatékossg, 40-es kérdés. <https://www.ksh.hu/nepszamlalas/docs/kerdoivek/szemely.pdf>; Személyi kérdőív. Népszámlálás 2022, Központi Statisztikai Hivatal, 2022., Egészségi állapot, fogyatékossg, 32-es kérdés. https://nepszamlalas2022.hu/media/KSH_nepszamlalas_2022_kerdoivminta.pdf

⁸⁴Népszámlálás 2022 - Előzetes adatok. Központi Statisztikai Hivatal. Utolsó hozzáférés: 2023. február 22. https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/elozetes_adatok/#/cimlap

⁸⁵Disability and Human Mobility. Migration Data Portal. IOM GMDAC, 13 June 2022. <https://www.migrationdataportal.org/themes/disability-and-human-mobility>; Menekültekkel kapcsolatos bővebb statisztikai adatok itt találhatóak: Mid-Year Trends 2022. UNHCR, 2022.

⁸⁶Ensuring the protection of persons with disabilities fleeing from Ukraine. UNHCR, 2022. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/97259>

⁸⁷A menekült és oltalmazott státuszok definícióival kapcsolatban lásd: A menekültvédelem jövője Magyarországon. Javaslatok egy emberséges, fenntartható és hatékony menekültügyi rendszerre. Magyar Helsinki Bizottság, 2017. 4. és 5. o. https://helsinki.hu/wp-content/uploads/A_menekultvedelem_jovoje_Magyarorszagon_Web_black.pdf; Az Ukrajnából az Európai Unió területére menekülő emberek jelentős része átmeneti védelemben részesül, azaz menedékes státusszal rendelkezik. Bővebben lásd: A TANÁCS 2001/55/EK IRÁNYELVE (2001. július 20.) a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről. I. fejezet, Általános rendelkezések, 2. cikk., (a) pont. Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 19/4. kötet. 2001. augusztus 7. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055&from=HU>

egészségügyi állapotával vagy különleges bánásmód iránti szükségletével kapcsolatban, de mindezekről nem vezetnek statisztikát.⁸⁸ Oroszország Ukrajnával szembeni katonai agressziójával összefüggésben 2022. február 24. és 2023. február 28. között 2 284 425 határátlépést dokumentáltak a magyar hatóságok, ugyanebben az időszakban pedig 34 248 ember regisztrált menedékes státuszra Magyarországon.⁸⁹ Utóbbiak körében az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) és a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) készített felmérést 2022 szeptemberében, 512 fő bevonásával.⁹⁰ A kutatás legfontosabb célja az Ukrajnából érkezett menedékes státuszú emberek szükségleteinek és az alapvető (szociális, egészségügyi, munkaerőpiaci és oktatási, stb.) szolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek vizsgálata. **Az interjúalanyok 13%-a** számolt be arról, hogy fogyatékossgal élő személy lakik vele együtt a magyarországi háztartásában, amely nagyságrendileg közelíti a WHO és a Világbank 15%-os globális adatához. A jelentés a fogyatékossgal élő személyeket **magasabb védelmi kockázattal bíró csoportként** írja le, az időskorúakkal, gyermekekkel, egyedülálló nővel egyetemben.

3.3. Fogyatékossgal élő emberek katasztrófhelyzetekben

A katasztrófhelyzetek kedvezőtlen hatásai a fogyatékossgal élő személyeket aránytalanul nagy mértékben sújtják, körükben 2-4-szer gyakoribb a katasztrófákkal összefüggő halálozás, mint azok körében, akiknek nincsen fogyatékossguk.⁹¹ Közegészségügyi veszélyhelyzetben, mint amilyen a COVID-19 vírus okozta pandémia, a fogyatékossgal élő személyek világszerte nagyobb számban halnak meg.⁹² Az USA Népszámlálási Irodája (United States Census Bureau) 2023 elején a katasztrófák különböző társadalmi csoportokra gyakorolt hatásáról kiadott adatai szerint a fogyatékossgal élő személyek az evakuáció után veszélyeztető mértékű izolációt, rendkívül rossz lakhatási körülményeket, élelem-, víz- és villanyáramhiányt, valamint végleges intézményi elhelyezést tapasztaltak.⁹³ A kimenekített hallássérült emberek 70%-a egészségtelen

körülmények között élt még egy hónappal a katasztrófa bekövetkezte után is; ezzel szemben a nem hallássérült populáció mindösszesen 7%-a tapasztalt hasonlókat. A mozgáskorlátozott személyek 74%-a nem jutott elegendő élelmiszerhez, míg a járni képes kimenekítettek mindösszesen 9%-át érintette az élelmiszerhiány. Az adatok rávilágítottak arra is, hogy a kitelepített fogyatékossgal élő emberek sokkal nagyobb százaléka kényszerül elhagyni otthonát egy katasztrófa során. Az önellátásra képtelen USA-beli felnőttek 31%-át és a látássérült felnőttek 21%-át evakuálni kellett, ami 1% volt a nem fogyatékossgal élő lakosságot illetően. **A már kitelepített fogyatékossgal élő emberek kimagasló hányada, például a hallássérült személyek 59%-a soha nem tér vissza otthonába az intézményi elhelyezésből, ami négyszerese a nem hallássérült populációhoz képest.** A katasztrófák eredményeképpen hosszú távú vagy végleges intézményi elhelyezésbe kényszerült emberek elszigeteltséget, romló egészségügyi állapotot és más emberi jogi jogsértéseket tapasztalnak.⁹⁴ 2017-ben a Texas és Louisiana államokat érintő 4-es erősségű Harvey hurrikán nyomában érkező viharok, esőzések és áradások a feketék, a spanyol ajkúak és a fogyatékossgal élő populáció által lakott területeket sokkal kedvezőtlenebbül érintették, amelyek tovább erősítették a társadalmi egyenlőtlenségeket.⁹⁵ Az Arbeiter-Samariter-Bund és a University of Sydney 2014-es adatai szerint a fogyatékossgal élő személyek 63%-a igényelt segítséget evakuáció során, és 57%-uk számára nem volt akadálymentes a katasztrófakockázatok csökkentésével kapcsolatos információkhoz való hozzáférés.⁹⁶

Az UNISDR (UNDRR elődje) 2013-ban végzett, a fogyatékossgal élő személyek katasztrófhelyzetekkel összefüggő szükségleteinek meghatározására irányuló kutatásában 5717 ember vett részt.⁹⁷ **A felmérés legfontosabb tanulsága az volt, hogy a 137 országot megjelenítő válaszadók 85,6%-a nem vett részt semmilyen közösségi katasztrófavédelmi vagy kockázatcsökkentési folyamatban, azaz kirekesztődtek az ezekkel kapcsolatos döntéshozatalból és tervezésből.** 72%-uk nem rendelkezett katasztrófhelyzetre vonatkozó személyes felkészültségi tervvel, 14,3%-uk volt csupán tisztában hazájuk katasztrófakockázat-csökkentési tervével, és közel 60%-uk jelezte részvételi szándékát a közösségi döntéshozatali folyamatokban.

⁸⁸Személyes interjú az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Menekültügyi Igazgatóságának szakértőivel, 2023. január 17.

⁸⁹Operational Data Portal – Ukraine Refugee Situation. Utolsó hozzáférés: 2023. március 1. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

⁹⁰Hungary: Multi-Sectoral Needs Assessment (November 2022). UNHCR-IOM, 23 November 2022. <https://data.unhcr.org/en/documents/details/97062>

⁹¹Guidelines – Inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action. IASC Task Team on inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action. Endorsed by IASC Principals. Inter-Agency Standing Committee, July 2019.

⁹²World Disasters Report 2022. Trust, Equity and Local Action. Lessons from the COVID-19 pandemic to avert the next global crisis. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2023. https://www.ifrc.org/sites/default/files/2023-01/2022_IFRC-WDR_EN.pdf

⁹³Majority of disabled people never go home after disasters, 6 January 2023. E&E News, ClimateWire. <https://www.eenews.net/articles/majority-of-disabled-people-never-go-home-after-disasters/>

⁹⁴A témáról bővebben itt lehet olvasni: Preserving Our Freedom - Ending Institutionalization of People with Disabilities During and After Disasters. National Council on Disability, 2019. https://ncd.gov/sites/default/files/NCD_Preserving_Our_Freedom_508.pdf

⁹⁵IPCC, 2022: Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [H.-O. Pörtner, D.C. Roberts, M. Tignor, E.S. Poloczanska, K. Mintenbeck, A. Alegria, M. Craig, S. Langsdorf, S. Löschke, V. Möller, A. Okem, B. Rama (eds.)]. Cambridge University Press. Cambridge University Press, Cambridge, UK and New York, NY, USA, 3056 pp., doi:10.1017/9781009325844.

⁹⁶Quick fact and figure, ASB & University of Sydney, 2014. Disability-inclusive Disaster Risk Reduction Network. <https://www.didrn.net/>

⁹⁷Living with Disability and Disasters. UNISDR 2013 Survey on Living with Disabilities and Disasters - Key Findings. UNISDR, 2014. https://www.unisdr.org/2014/iddr/documents/2013DisabilitySurveyReport_030714.pdf

„A kutatás háttere, célja és módszertana” című 2. fejezetben már említett, „2023 Felmérés – Fogyatékosággal élő személyek és katasztrófák” című UNDRR kutatás ennek a 2013-as vizsgálatnak a tízéves utánkövetését végzi. A Sendai Katasztrófakockázat-csökkentési Keretrendszer és a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló Egyezmény közötti kapcsolat szorosabbra fonására irányuló, 2023. január 13. és március 31. között futó online kérdőív kifejezetten a fogyatékosággal élő személyek és segítőik katasztrófákkal kapcsolatos észrevételeire, aggodalmaira, szükségleteire és javaslataira fókuszál. A kutatásból kiderül majd, hogy az egymilliárd fogyatékosággal élő, katasztrófakockázatnak kitett embert vajon ma jobban bevonják-e a kockázatkezelési szakpolitikák tervezési és döntéshozatali folyamataiba, mint 2015-ben, a Sendai Keretrendszer elfogadásakor. A levont tanulságokat a 2030-ig hátralévő hét évben a Keretrendszer további végrehajtásának befolyásolására, a fogyatékosággal élő személyek szükségleteinek és jogainak hangsúlyozására fogják használni, valamint az eddigi implementáció félidős felülvizsgálatát és értékelését is segíti majd. A felmérés eredményeinek feldolgozására 2023 tavaszán, a tanulmány kéziratának lezárása után kerül majd sor.

A tanulmány kéziratának lezárásáig, azaz 2023. március 3-ig bezárólag a világ minden pontjáról beérkezett 4500 válaszból csupán előzetes adatok nyerhetők.⁹⁸ Ezek szerint **63 válaszadó él Magyarországon**, akiknek a 94%-a nem rendelkezik személyes katasztrófavédelmi tervvel, 89%-a nem ismeri az országában érvényben lévő katasztrófakockázat-csökkentési tervet, 87%-a pedig a saját településére vonatkozóan sem tud ilyenről. **A magyar válaszadók 87%-a szerint a fogyatékosággal élő személyek számára nem állnak rendelkezésre olyan mechanizmusok, amelyek segítségével részt tudnak venni a közösségi szintű katasztrófakezelési és katasztrófakockázat-csökkentési folyamatokban.** Miközben egy azonnali evakuáció esetén a kitöltők 40%-a néhány, 33%-a sok nehézséggel szembesülne, 14%-a pedig nem lenne képes rá.

A European Environment Agency európai régióra vonatkozó jelentése szerint az egyre gyakoribbá váló hőhullámok, amelyek hazánkat is érintik, a fogyatékosággal élő, az időskorú és a társadalmi-gazdasági deprivációval érintett személyek számára nagyobb kockázatot és sérülékenységet jelentenek.⁹⁹ A Balkán térségét 2014-ben sújtó áradásokat követően a fogyatékosággal élő személyek a lassú helyreállítási munkálatok miatt nem tudtak visszatérni munkahelyükre.¹⁰⁰

⁹⁸Az előzetes adatokat az UNDRR szakértője bocsátotta rendelkezésünkre 2023. március 3-án.

⁹⁹Mapping the impacts of natural hazards and technological accidents in Europe. An overview of the last decade. EEA Technical report, No 13/2010. European Environment Agency, 2010. <https://www.eea.europa.eu/publications/mapping-the-impacts-of-natural>

¹⁰⁰Kerblat, Y. - Arab, A. - Walsh, B. J. - Simpson, A. L. - Hallegatte, S.: Overlooked: Examining the Impact of Disasters and Climate Shocks on Poverty in the Europe and Central Asia Region (English). Washington, D.C. : World Bank Group, 2021. <http://documents.worldbank.org/curated/en/493181607687673440/Overlooked-Examining-the-Impact-of-Disasters-and-Climate-Shocks-on-Poverty-in-the-Europe-and-Central-Asia-Region>

Kevés szakirodalom és statisztikai adat áll azonban rendelkezésre – különösen magyar nyelven – arra vonatkozóan, hogy a katasztrófa-és vészhelyzetek pontosan hogyan érintik a fogyatékosággal élő személyeket. **Az összefüggések mélyebb megértéséhez és a hatékony szakpolitikai válaszok kidolgozásához további kvantitatív és kvalitatív kutatásra van szükség.** Az aláíró államok számára ezen a területen meghatározott cselekvési tervet előíró Sendai Katasztrófakockázat-csökkentési Keretrendszer 2015–2030, amelyet a következő fejezetben tárgyalunk, **első számú prioritásként határozza meg a katasztrófakockázatok megértését.**¹⁰¹

4. NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK ÉS MEGÁLLAPODÁSOK

4.1. Sendai Katasztrófakockázat-csökkentési Keretrendszer 2015–2030

Jelen tanulmány elméleti keretét a Sendai Katasztrófakockázat-csökkentési Keretrendszer 2015–2030 (Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030) nyújtja, amely a legjelentősebb nemzetközi megállapodás a katasztrófavédelem és -megelőzés, valamint kár-csökkentés területén. Közvetlen előzménye az ún. **Hyogo Keretrendszer** (Hyogo Framework for Action 2005–2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters), amely a katasztrófák okozta halálozás, valamint társadalmi, gazdasági és környezeti károk jelentős csökkentését tűzte ki célul a 2005 és 2015 közötti időszakra vonatkozóan.¹⁰² Az aláíró államok, köztük Magyarország számára is konkrét elvrendszert, prioritási területeket és cselekvési tervet megfogalmazó új Keretrendszert a japán Sendai városában megrendezett, a katasztrófakockázatok csökkentéséről szóló harmadik ENSZ világkonferencián fogadták el 2015. március 14. és 18. között.¹⁰³ A rendezvényen az államok megújították elköteleződésüket a **katasztrófakockázatok minimalizálása** mellett, valamint ígéretet tettek az **ellenálló képesség horizontális elemként** a szakpolitikai döntéshozatalba, programokba, cselekvési tervekbe és költségvetésbe történő beépítésére.

¹⁰¹Resolution adopted by the General Assembly on 3 June 2015 [without reference to a Main Committee (A/69/L.67)]. 69/283. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. Sixty-ninth session Agenda item 19 (c), UN General Assembly, 23 June 2015.

¹⁰²Hyogo Framework for Action 2005–2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters. World Conference on Disaster Reduction, 18–22 January 2005, Kobe, Hyogo, Japan. ISDR, International Strategy for Disaster Reduction, 2005.

¹⁰³What is the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction? United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). <https://www.undrr.org/implementing-sendai-framework/what-sendai-framework>; Resolution adopted by the General Assembly on 3 June 2015 [without reference to a Main Committee (A/69/L.67)]. 69/283. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. Sixty-ninth session Agenda item 19 (c), UN General Assembly, 23 June 2015.

A Keretrendszer legfontosabb célkitűzése a katasztrófakockázatok, az emberi életet, a megélhetést, az egészséget, valamint az egyének, vállalkozások, közösségek és országok gazdasági, fizikai, társadalmi, kulturális és környezeti javait érintő veszteségek jelentős csökkentése a rendelkezésre álló 15 év során.¹⁰⁴ Hangsúlyozza a kormányok katasztrófakockázat-kezelésben játszott vezető, szabályzó és koordinációs szerepét illetve felelősségét az érintett társadalmi csoportokkal való konzultációt, a velük való partneri viszony kialakítását illetően. Kiemelten fontosnak tartja a fogyatékosággal élő személyek, a nők, a gyermekek-és fiatalok, a szegénységben élők, a bevándorlók, az őslakosok, és az időskorúak bevonását a katasztrófavédelmi és kockázatkezelési szakpolitikák, cselekvési tervek és szakmai standardok tervezésébe és gyakorlatba való átültetése során. A katasztrófakockázatokkal szembeni sikeres védekezés zálogát a köz- és a magánszféra, a civil társadalom, valamint az akadémiai világ együttműködési készségében látja.

Mivel a Sendai Keretrendszer szövege nem érhető el magyar fordításban, jelen tanulmány hosszabban idézi az eredeti szövegben foglalt célkitűzéseket, prioritásokat és alapelveket.¹⁰⁵

¹⁰⁴Resolution adopted by the General Assembly on 3 June 2015 [without reference to a Main Committee (A/69/L.67)]. 69/283. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. Sixty-ninth session Agenda item 19 (c), UN General Assembly, 23 June 2015.

¹⁰⁵Ibid., (fordítás: Kiss, A.)

A Sendai Katasztrófakockázat-csökkentési Keretrendszer az alábbi hét célt tűzte ki a 2015 és 2030 közötti időszakra vonatkozóan a tagállamok számára:

- a) El kell érni, hogy 2030-ra jelentősen csökkenjen a globális katasztrófákkal összefüggő halálozás, hogy 2020 és 2030 között a 2005 és 2015 közötti időszakhoz képest alacsonyabb legyen a 100 000 főre jutó globális halálozás;
- b) El kell érni, hogy 2030-ra globális szinten jelentősen csökkenjen a katasztrófák által érintett emberek száma, hogy 2020 és 2030 között a 2005 és 2015 közötti időszakhoz képest alacsonyabb legyen a 100 000 főre jutó számadat;
- c) Csökkenteni kell a katasztrófákkal közvetlenül összefüggő gazdasági veszteségeket a globális bruttó hazai termékhez (GDP) képest 2030-ra;
- d) Lényegesen csökkenteni kell a katasztrófák által a kritikus infrastruktúrában okozott károkat és az alapvető szolgáltatások, beleértve az egészségügyi és oktatási létesítmények zavarait többek között az ellenálló képességük fejlesztésével 2030-ra;
- e) 2020-ig lényegesen növelni kell azoknak az országoknak a számát, amelyek országos és helyi szintű katasztrófakockázat-csökkentési stratégiával rendelkeznek;
- f) Jelentős mértékben fokozni kell a fejlődő országokkal folytatott nemzetközi együttműködést a megfelelő és fenntartható támogatás révén, kiegészítendő a nemzeti intézkedéseiket e Keretrendszer 2030-ig történő végrehajtását illetően;
- g) 2030-ig lényegesen növelni kell a többveszélyes korai figyelmeztető rendszerek, valamint a katasztrófakockázati információk és értékelések rendelkezésre állását és hozzáférhetőségét a lakosság számára.

A Sendai Keretrendszer az alábbi elvrendszerre épít:

- a) A katasztrófakockázatok megelőzése és csökkentése elsődlegesen állami feladat, többek között nemzetközi, regionális, a határokon átívelő és a bilaterális együttműködések révén.
- b) A katasztrófakockázatok csökkentése megköveteli a központi kormányzat és az illetékes nemzeti hatóságok, szektorok és érintettek közötti felelősség megosztását.
- c) A katasztrófakockázatok kezelése a személyek és vagyonuk, egészségük, megélhetésük és termelőeszközeik, valamint kulturális és környezeti javaik védelmét célozza, ugyanakkor elősegítve és védve az emberi jogokat, beleértve a fejlődéshez való jogot is.
- c) A katasztrófakockázatok csökkentése megköveteli a teljes társadalom bevonását és a szereplők közötti partneri viszony kialakítását. Ez hatalommal való felruházást, inkluzív, hozzáférhető és megkülönböztetéstől mentes részvételt igényel, amely kiemelt figyelmet fordít a katasztrófák által aránytalanul sújtott emberekre, különösen a legszegényebbekre. A nemet, az életkort, a fogyatékoság szempontjait és a kulturális dimenziót be kell építeni minden szakpolitikába és gyakorlatba, és elő kell segíteni a nők és a fiatalok vezetővé válását.
- e) A katasztrófakockázatok csökkentése és kezelése az egyes ágazatokon belüli és azok közötti, valamint az érintett érdekelt felekkel való koordinációs mechanizmusokon múlik minden szinten, amely megköveteli az összes végrehajtó és jogalkotó állami intézmény teljes körű bevonását nemzeti és helyi szinten, valamint a felelősség egyértelmű megfogalmazását a köz- és magán érintettek között, beleértve az üzleti és tudományos élet szereplőit is, az egymás kölcsönös megszólítása, a partnerség, a szerepek egymást kiegészítő jellege, valamint az elszámoltathatóság és az utánkövetés biztosítása érdekében.
- f) Bár a nemzeti és szövetségi államok kormányainak engedélyező, irányító és koordinációs szerepe továbbra is alapvető fontosságú, a helyi hatóságok és helyi közösségek felhatalmazása is szükséges a katasztrófakockázatok csökkentése érdekében, többek között erőforrások, ösztönzők és döntéshozatali felelősségek révén.
- g) A katasztrófakockázat-csökkentés többveszélyes megközelítést és inkluzív, kockázatalapú döntéshozatalt igényel, amely a nem, az életkor és a fogyatékoság szerinti bontásban elérhető adatok nyílt megosztásán és terjesztésén, valamint könnyen hozzáférhető, naprakész, érthető, tudományosan megalapozott, nem-szenzitív kockázati információkon alapszik, amely kiegészül a hagyományos tudással.
- h) A vonatkozó szakpolitikák, tervek, gyakorlatok és mechanizmusok kidolgozásának, megerősítésének és gyakorlati megvalósításának törekednie kell a fenntartható fejlődés és növekedés, az élelmiszerbiztonság, az egészségügy és biztonság, a klímaváltozás és -változékonyosság, környezetgazdálkodás és a katasztrófakockázat-csökkentési tervek közötti koherenciára. A katasztrófakockázat csökkentése elengedhetetlen a fenntartható fejlődés eléréséhez.
- i) Míg a katasztrófakockázat mozgatórugói lehetnek helyi, nemzeti, regionális vagy globális kiterjedésűek, addig a katasztrófakockázatok helyi és egyedi jellegzetességekkel bírnak, amelyek megértése nélkülözhetetlen a csökkentésükre irányuló intézkedések meghatározásához.
- j) A katasztrófák háttérében álló kockázati tényezők kezelése katasztrófakockázat-szempontról állami és magánberuházások révén költséghatékonyabb annál, mint elsősorban a katasztrófára adott válasza és az azt követő helyreállításra támaszkodni, ráadásul hozzájárul a fenntartható fejlődéshez is.
- k) A katasztrófa utáni helyreállítási, rehabilitációs és újjáépítési fázisban kritikus fontosságú az újabb katasztrófakockázat kialakulásának megelőzése és csökkentése a „Jobb visszaépítés” megközelítés érvényesítésével, valamint a közoktatás erősítésével és a katasztrófakockázattudatosság növelésével.

Az állam szektorokon belüli és közötti, helyi, nemzeti, regionális és globális szintű fellépésre van szükség az alábbi négy kiemelt területen:

1. prioritás: A katasztrófakockázat megértése

A katasztrófakockázat-kezelési szakpolitikáknak és gyakorlatoknak a katasztrófakockázat összes dimenziójának, így a sebezhetőségnek, a kapacitásnak, a személyek és vagyontárgyak kitettségének, a veszély jellemzőinek és a környezetnek a megértésére kell építeniük.

2. prioritás: A katasztrófakockázat-irányítás megerősítése a katasztrófakockázat kezelése érdekében

A nemzeti, regionális és globális szintű katasztrófakockázat-irányítás nagy jelentőséggel bír a kockázatok hatékony és eredményes kezelése szempontjából. Ehhez világos jövőképre, tervekre, kompetencia határokra, iránymutatásra és ágazatokon belüli és ágazatok közötti koordinációra, valamint az érintett felek részvételére van szükség. Ezért szükséges a katasztrófakockázat-irányítás megerősítése a megelőzés, a kárenyhítés, a felkészültség, a reagálás, a felépülés és a rehabilitáció terén. A megerősített irányítási rendszer elősegíti a különböző mechanizmusok és intézmények közötti együttműködést és partnerséget a katasztrófakockázat csökkentésével és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos eszközök végrehajtása érdekében.

3.prioritás: Befektetés a katasztrófakockázat-csökkentésbe az ellenálló képesség növelése érdekében

A katasztrófakockázatok strukturális és nem strukturális intézkedések általi megelőzésére és csökkentésére irányuló állami és magánberuházások létfontosságúak a személyek, közösségek, országok és vagyontárgyak gazdasági, társadalmi, egészségügyi és kulturális ellenálló képességének erősítéséhez, beleértve a környezetet is. Ezek az innováció, a növekedés és a munkahelyteremtés motorjai lehetnek. Az ilyen intézkedések költséghatékonyak és alapvető fontosságúak az életmentésben, a veszteségek megelőzésében és csökkentésében és a hatékony helyreállítás és rehabilitáció biztosításában.

4.prioritás: A felkészültség növelése a hatékony reagálás és a Build Back Better érvényesülése érdekében a helyreállítás, a rehabilitáció és az újjáépítés során

A tapasztalatok szerint a hatékonyabb reagálás érdekében meg kell erősíteni a katasztrófakészültséget, és biztosítani kell a hatékony helyreállításhoz szükséges kapacitásokat. A katasztrófák azt is bizonyították, hogy a helyreállítási, a rehabilitációs és az újjáépítési szakasz, amelyre már a katasztrófa bekövetkezte előtt fel kell készülni, a katasztrófakockázat-csökkentési intézkedések integrálásával lehetőséget nyújt a „Jobb visszaépítésre”. A nők és a fogyatékossgal élő személyek hatalommal felruházása kulcsfontosságú annak érdekében, hogy nyilvános vezető szerepet vállaljanak és előmozdítsák a nemek közötti egyenlőségen alapuló és mindenki számára elérhető válaszadási, helyreállítási, rehabilitációs és újjáépítési megközelítéseket.

A Sendai Keretrendszer végrehajtása

A 2015 óta érvényben lévő Sendai Keretrendszer egyik sarkalatos eleme az **elszámoltathatóság**, ezért a hét célkitűzés gyakorlati megvalósítását 38 indikátorra bontva lehet figyelemmel követni az UNDRR egy kifejezetten erre a célra létrehozott monitoring oldalán.¹⁰⁶ **A 2022-es évre vonatkozóan például a 195 országból 175 bele sem fogott az előrehaladási jelentés elkészítésébe, 20 részleges eredményt produkált, de egyetlen ország sem jutott el azok hitelesítéséig.**¹⁰⁷

Az ENSZ Közgyűlés (A/RES/75/216) felhívására 2023-ban kerül sor a Sendai Keretrendszer végrehajtásának félidős felülvizsgálatára (Mid-Term Review), amely a katasztrófakockázat-csökkentési szempontok különböző szakpolitikákba, programokba és beruházásokba való integrálása terén elért előrehaladást hivatott értékelni, annak minden szintjén.¹⁰⁸ A félidős felülvizsgálat kiváló alkalmat szolgáltat mind a jó gyakorlatok, mind pedig a szakpolitikai hiányosságok és elmaradások azonosítására annak érdekében, hogy a még hátralévő hét évben ezen nehézségek kiküszöbölésére lehessen fókuszálni. Az állami és nem állami érdekelt felek bevonásával lefolytatott konzultációk és felülvizsgálat eredményét összegző beszámoló a 2023. május 18-19-én New Yorkban rendezendő Közgyűlés munkáját fogja segíteni. A kétnapos rendezvény egy cselekvés-orientált politikai deklarációval zárul majd, amelynek célja a Sendai Keretrendszer célkitűzései melletti elköteleződés megújítása és a végrehajtás felgyorsítása.

E tanulmány írásakor összesen 56 ország nyújtotta be az **önkéntes alapú beszámolóját** (Voluntary National Report of the MTR SF) a Sendai Keretrendszer félidős felülvizsgálata kapcsán.¹⁰⁹ Az európai régió országai közül az alábbi 13 ország, ezen belül öt európai uniós tagállam nyújtotta be a riportját: Ausztria, Belgium, Bosznia-Hercegovina, Grúzia, Lengyelország, Montenegró, Norvégia, Oroszország, Örményország, Szlovénia, Svájc, Svédország és Törökország. A BM OKF Nemzetközi Főosztályának szakértője által megküldött írásos válaszból kiderült, hogy a 2022-es év során önkéntes alapon lehetett jelentkezni a féléves felülvizsgálatban való részvételre, amelyre nem jelentkeztek.¹¹⁰ Magyar adatok hiányában a következőkben áttekintjük az európai

¹⁰⁶Sendai Framework for Disaster Risk Reduction, UNDRR. <https://sendaimonitor.undrr.org/>; Sendai Framework Indicators. PreventionWeb, UNDRR. <https://www.preventionweb.net/sendai-framework/sendai-framework-indicators>

¹⁰⁷Global Targets, Progress of Global Targets, Reporting Year: 2022. Sendai Monitor, UNDRR. Utolsó hozzáférés: 2023. március 1. <https://sendaimonitor.undrr.org/>

¹⁰⁸Midterm Review Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030, UNDRR. <https://sendaiframework-mtr.undrr.org/about-sendai-framework-midterm-review>

¹⁰⁹MTR SF Submissions and Reports. Midterm Review Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030, UNDRR. Utolsó hozzáférés: 2023. február 22. <https://sendaiframework-mtr.undrr.org/mtr-sf-submissions-and-reports>

¹¹⁰Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Nemzetközi Főosztály, 2023.01.27-i e-mail.

uniós tagállamok, azaz az osztrák, a szlovén, a svéd, a lengyel és a belga hatóságok által benyújtott beszámolókat abból a perspektívából, hogy **milyen módon jelennek meg bennük a fogyatékossgal élő személyek szempontjai.**¹¹¹

Az **osztrák** hatóságok beszámolója szerint a 2015 óta eltelt időben nőtt az olyan együttműködések száma, amelyek a marginalizált társadalmi csoportok helyzetére fókuszálnak.¹¹² Előrelépés figyelhető meg a fogyatékossgal élő személyek szempontjainak a katasztrófavédelmi tervekbe történő beillesztése terén, például a hőség és az árvíz dimenziójában. Megnőtt a könnyen mozgósítható szolgáltatások és az első reagálásban részt vevők (first responders) közötti együttműködések száma, amelyek kifejezetten ennek a társadalmi csoportnak a bevonására fókuszálnak. A dokumentum kiemeli a Licht für die Welt nevű civil szervezet jogi-érdekképviseleti erőfeszítéseit, mivel az a fogyatékossgal élő személyek szempontjait integráló katasztrófavédelmet sürget az országban.¹¹³ Bár több helyen említik a fogyatékossgal élő személyek döntéshozatalba való bevonását, a szóhasználatot illetően kizárólag sérülékeny csoportként hivatkoznak rájuk. Az önkéntes beszámoló készítése során megkérdezett szakértők a marginalizált társadalmi csoportok érdekeit képviselő civil szervezetekkel (Austrian Red Cross, Diakonia, Lebenshilfe) való együttműködést említették kifejezetten sikeres koncepcióként. Ilyen például a CAVE projekt, amely a közösségi bevonás és a sérülékenység szempontjainak a járványkezelésben való megjelenítésére összpontosít.¹¹⁴ A különböző sérülékenységi kategóriák komplex mivoltát azonban a döntéshozók gyakran figyelmen kívül hagyják, amelynek eredményeképpen bizonyos társadalmi csoportok kívül rekednek a szakpolitikai folyamatokon. Összességében továbbra is **kihívást jelent érdembeli bevonásuk a katasztrófavédelmi és kockázatkezelési szakpolitikák kialakításába és a döntéshozatali folyamatokba.** Nehézséget jelent továbbá az olyan koncepció kidolgozása is, amely nem csupán helyi, hanem regionális vagy országos szinten is alkalmazható. A beszámoló **a társadalmi igazságosság, az akadálymentesség és a hozzáférhetőség erősítése** érdekében további erőfeszítések megtételét javasolja. **Így az inklúzió és a részvételiség jegyében a sérülékeny**

társadalmi csoportokat (pl. fogyatékossgal élő személyeket, fiatalokat, időskorúakat, LMBTQ+ személyeket) **érdemben be kell vonni a katasztrófavédelmi és kockázatkezelési döntéshozatalba.** Ehhez a megszokott kereteken kívüli gondolkodás és a különböző ágazatokon, tudományterületeken és határokon átívelő együttműködések szükségesek, amelyre megoldást jelenthet egy **multiszektorális (klíma) kockázati tanács** felállítása.

A **szlovén** dokumentum szerint a CDPR 2006-os ratifikálása és a 2010-2020 között érvényben lévő Európai Fogyatékossgügy Stratégia elfogadása ellenére a fogyatékossgal élő személyek továbbra sem férnek hozzá megfelelő módon a mentéshez katasztrófavédelmi területeken.¹¹⁵ **Ez a megfelelő mentési és védelmi standardok hiányából fakad, így vészhelyzetekben gyakran figyelmen kívül hagyják az egyenlő esélyű hozzáféréshez és esélyegyenlőséghez való jogukat.** A fogyatékossgal élő személyeket kirekesztik a vészhelyzet-tervezési és -kezelési folyamatokból, az első reagálásban résztvevők pedig semmilyen fogyatékossg-specifikus képzésben vagy tréningben nem részesülnek. A beszámoló szerint a nemzeti hatóságok elkötelezettek az inkluzív kormányzás és a fogyatékossgal élő személyek katasztrófavédelmi és kockázatkezelési döntéshozatalba való bevonása terén, a Polgári Védelmi és Katasztrófavédelmi Igazgatóság pedig aktív szereplője ezen együttműködési folyamatoknak. Az Igazgatóság részt vesz a „Safe and Equal in EMERgencies – SEE ME” elnevezésű uniós polgári védelmi mechanizmus keretén belül megvalósuló projektben, amely a fogyatékossgal élő személyeknek a katasztrófavédelmi helyzetek kezelését szolgáló lehetőségekhez való egyenlő hozzáférést célozza. A projekt célja, hogy felhívja a figyelmet **a fogyatékossgal élő emberek egyenlő jogaira a katasztrófavédelmi helyzetekben,** valamint elemezze a védelmi szükségleteket és a mentési protokollokat. További cél a létező jó gyakorlatok összegyűjtése, irányelvek kidolgozása, valamint a fogyatékossgal élő személyeknek a tervezési, megelőzési és döntéshozatali folyamatokban való kiemelt szerepének megerősítése. A katasztrófavédelemmel kapcsolatos oktatás és kommunikáció erősítése érdekében az elmúlt évek során különböző információs, figyelemfelhívó és promóciós kiadványok készültek vakok, gyengénlátók,

¹¹¹Az osztrák beszámoló 117, a szlovén, a belga és a svéd 33-34, a lengyel pedig mindösszesen 22 oldal hosszúságú. Ez a rész az eredeti angol szöveg saját fordításán alapszik (Kiss, A.). A kiemelt példák bemutatása nem tekinthető teljes körű országelemzésnek, és nem alkalmas komparatív célokra sem.

¹¹²Austria - Midterm Review of the Implementation of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. Austrian Strategy for Disaster Risk Reduction - ZAMG, 2022. <https://sendaiframework-mtr.undrr.org/media/84432/download>

¹¹³A Licht für die Welt nevű civil szervezet honlapján bővebb információ is olvasható a tevékenységükről: <https://www.licht-fuer-die-welt.at/unser-einsatz/behinderung-inklusion/humanitaere-hilfe/>

¹¹⁴Bővebb információ a KIRAS Sicherheitsforschung oldalon található: <https://www.kiras.at/>

¹¹⁵National Voluntary Report of the Republic of Slovenia Produced as part of the Midterm Review of the Sendai Framework 2022. Source: Slovenian Government, 2022. <https://sendaiframework-mtr.undrr.org/media/84477/download>

siketek, nagyothallók és mozgássérültek részére. Siketek és nagyothallók, valamint vakok és gyengénlátók részére interneten, okostelefonon, közösségi médiában elérhető alkalmazások készültek.

A svéd anyagban pár alkalommal szerepel a „sérülékeny társadalmi csoportok”, és egyszer a „marginalizált csoportok” kifejezés a veszélyeknek való fokozott kitettség kapcsán, de bővebb definíció vagy információ nélkül.¹¹⁶ A fogyatékossgal élő személy kifejezést nem használták a szerzők. Általános jellegű megállapítás olvasható arról, hogy a kockázatok és a sérülékenység értékelésének inkluzívnak kell lennie, és **a társadalom minden részét magában kell foglalnia**. A lengyel riport nem tartalmaz semmilyen utalást sem a fogyatékossgal élő személyekre, sem semmilyen más (sérülékeny) társadalmi csoport szakpolitikai döntéshozatalba való bevonására, vagy akár az akadálymentességre vonatkozóan.¹¹⁷ A belga jelentésben szereplő „Nőtt-e a nők, a fiatalok, az otthonukat elhagyni kényszerülők és a fogyatékossgal élő személyek szakpolitikai vitákba és a katasztrófákkal szembeni közös fellépésbe való bevonása? Adjon példát minden társadalmi csoportra vonatkozóan” kérdés alatt semmilyen válasz nem található.¹¹⁸

4.2. A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény

Az ENSZ Közgyűlése által 2006. december 13-án New York-ban elfogadott, a Fogyatékossgal Élő Személyek Jogairól szóló Egyezményt (CRPD) 2023. januárig bezárólag összesen 185 ország és az Európai Unió ratifikálta és 164 írta alá, az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyvet pedig 100 ország fogadta el magára nézve kötelező erejűként.¹¹⁹ A CRPD-t, amely a fogyatékossgal élő emberek jogaira fókuszáló, eddigi leghangsúlyosabb nemzetközi jogi dokumentum, Magyarország 2007-ben ratifikálta.¹²⁰ Az Egyezmény célja, hogy elősegítse, védelmezze és biztosítsa a fogyatékossgal élő személyek emberi jogainak és alapvető szabadságának teljes és

egyenlő mértékű gyakorlását, és hozzájáruljon emberi méltóságuk tiszteletben tartásához.¹²¹ Az Egyezmény kettős funkcióval bír. Egyrészt jogszabályként meghatározott kötelezettségeket ír elő a részes államok számára, másrészt a normatív keretezésen túlnyúlóan a fogyatékossgal élő személyek jogainak és méltóságának érvényesülését tágabb társadalmpolitikai kontextusba emeli.¹²² **A fogyatékossgal élő személyek jogainak, alapvető szabadságának és egyenlő emberi méltóságának érvényesülése a társadalom egészét át kell, hogy hassa, és mind a jogi, politikai, gazdasági, szociális és kulturális ágazatok és szakpolitikák tervezési, végrehajtási és értékelési fázisában érvényre kell jutnia.**¹²³ A CRPD hangsúlyozza, hogy a fogyatékossgal élő személyeket érdemben be kell vonni a szakpolitikai döntések előkészítésébe és végrehajtásába, különös tekintettel azokra a területekre, amelyek közvetlen hatással vannak rájuk.¹²⁴

Jelen tanulmány szempontjából a CRPD vészhelyzetekről és humanitárius szükségállapotokról szóló 11. cikke kiemelt jelentőséggel bír. Eszerint az Egyezményben részes államok

[n]emzetközi jogi kötelezettségeikkel összhangban, beleértve a nemzetközi humanitárius jogot és a nemzetközi emberi jogot, a részes államok vállalják, hogy vészhelyzetekben, így fegyveres konfliktus, humanitárius szükségállapotok és természeti katasztrófák esetén minden szükséges intézkedést meghoznak a fogyatékossgal élő személyek védelme és biztonsága érdekében.¹²⁵

Ez a gyakorlati megvalósítás szintjén azt jelenti, hogy a fogyatékossgal élő emberek a vészhelyzetek és humanitárius szükségállapotok kezelésére vonatkozó protokollok kialakításának minden fázisában érdemben részt vesznek, a kockázatok azonosításától és a tervezéstől kezdve a programok megvalósításán keresztül a monitorozásig és az értékelésig bezárólag.¹²⁶ Annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő emberek védelmi és biztonsági szükségleteire minél hatékonyabb válaszok születessenek, a katasztrófavédelemnek és a nemzetközi humanitárius szervezeteknek be kell vonniuk a helyi és nemzeti szinten működő, a fogyatékossgal élő emberek érdekeit képviselő szervezeteket, valamint a fogyatékossgal élő gyermekek szüleit.

¹¹⁶Sendai Framework Midterm Review - Country Report Sweden. Swedish Civil Contingencies Agency (MSB), 2022. <https://sendaiframework-mtr.undrr.org/media/84428/download>

¹¹⁷National Voluntary Review of the Republic of Poland Produced as Part of the Midterm Review of the Sendai Framework 2022. The Government Centre for Security, 2022. <https://sendaiframework-mtr.undrr.org/media/84870/download>

¹¹⁸Sendai Framework for Disaster Risk Reduction - Belgian Midterm Report in contribution to the Midterm Review 2023. Based on the Midterm Report Questionnaire provided by the UNDRR. Crisiscentrum, 2022. <https://sendaiframework-mtr.undrr.org/media/84430/download>

¹¹⁹Convention on the Rights of Persons with Disabilities, Chapter IV Human Rights 15., New York, 13 December 2006. United Nations Treaty Collection. Utolsó hozzáférés dátuma: 2023. február 18. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4&clang=_en

¹²⁰2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről. Utolsó hozzáférés: 2023. március 3.

¹²¹Ibid., 1. cikk, Cél. Utolsó hozzáférés: 2023. február 22.

¹²²Halmos Szilvia: Támogatott életvitel és támogatott döntéshozatal – a CRPD 12. és 19. cikkének konzisztens végrehajtásának lehetőségei Magyarországon. Pázmány Law Working Papers, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2019/3. <https://plwp.eu/files/2019-03Halmos.pdf>

¹²³Ibid.

¹²⁴2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről. Preambulum, o) pont. Utolsó hozzáférés: 2023. március 3.

¹²⁵Ibid., 11. cikk, Vészhelyzetek és humanitárius szükségállapotok.

¹²⁶Kett, M.: Emergency & Humanitarian Assistance and the UN Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities. International Disability and Development Consortium, IDDC Conflict and Emergencies Task Group, Leonard Cheshire Centre for Conflict Recovery, University College London, 2007.

Katasztrófa- és humanitárius szükséghelyzetben a fogyatékossgal élő nők fokozottan veszélyeztetettek a szexuális erőszakkal szemben, ráadásul az erőszakot, kizsákmányolást és visszaélést átélt nők gyakran nem férnek hozzá a megfelelő szolgáltatásokhoz és segítséghez akadálymentesen hozzáférhető információs anyagok és kommunikációs felületek híján.¹²⁷

Katasztrófa helyzetben fokozott erőfeszítéseket kell tenni a fogyatékossgal élő személyek felkutatására, és a humanitárius segítségnyújtás (ételosztás, szállás, egészségügyi ellátás, oktatás) megszervezése során is kiemelt figyelmet kell szentelni az egyenlő esélyű hozzáférésre, különös tekintettel az erőszakot átélt nőkkel kapcsolatban. **A donor szervezetek támogatási irányelveiben, stratégiai anyagaiban, a projektek kialakítását meghatározó belső anyagokban, intézményi standardokban és procedúrákban horizontális elvként kell szerepelnie a teljes körű akadálymentességnek és az egyetemes tervezésnek.** Ez kiterjed a katasztrófa helyzeteket követő helyreállítási időszak munkálataira is.¹²⁸

Az Egyezmény 2. cikke tárgyalja az **egyetemes tervezés** fogalmát, amely szerint a termékeket, a környezetet, a programokat és a szolgáltatásokat olyan módon kell kialakítani, „hogyan azok minden ember számára a **lehető legnagyobb mértékben hozzáférhető** legyenek: adaptálás, vagy speciális tervezés szükségessége nélkül.” A 4. (3) cikk kimondja, hogy az Egyezménnyel kapcsolatos jogalkotás és szakpolitikák kialakításának és végrehajtásának folyamatában, „továbbá a fogyatékossgal élő személyeket érintő kérdésekkel kapcsolatos más döntéshozatali eljárásokban a részes államok szorosan egyeztetnek, amelybe aktívan bevonják képviselői szervezeteiken keresztül a fogyatékossgal élő személyeket, **ideértve a fogyatékossgal élő gyermekeket is.**”¹³⁰ **Ezt erősíti a Gyermek Jogaival foglalkozó ENSZ Bizottság általános kommentárja is a fogyatékossgal élő gyermekekről.**¹³¹

¹²⁷3. számú általános kommentár (2016) a fogyatékossgal élő nőkről és lányokról. A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogaival Foglalkozó Bizottság. Egyezmény a fogyatékossgal élő személyek jogairól. Egyesült Nemzetek CRPD/C/GC/3, 49. és 50. pont, 2016. november 25.

https://emberijogok.kormany.hu/download/f/5f/02000/CRPD_3_szamu_altalanos_kommentar.pdf

¹²⁸Ibid.

¹²⁹2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről. 2. cikk. Utolsó hozzáférés: 2023. március 3.

¹³⁰Ibid., 4. (3) cikk.

¹³¹GENERAL COMMENT No. 9 (2006) The rights of children with disabilities. COMMITTEE ON THE RIGHTS OF THE CHILD, Forty-third session, Geneva, 11 – 29 September 2006. United Nations, CRC/C/GC/9 27 February 2007. 32 és 48. pont. https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/CRC_General_Comment_9_en.pdf

Az Egyezmény 9. cikke szerint a **hozzáférhetőség**, azaz „[a] fogyatékossgal élő személyek önálló életvitelének és az élet valamennyi területén történő teljes körű részvételének lehetővé tétele” érdekében másokkal azonos alapon kell biztosítani

a fizikai környezethez, a közlekedéshez, az információhoz és kommunikációhoz, beleértve az információs és kommunikációs technológiákat és rendszereket, valamint más, nyilvánosan hozzáférhető vagy rendelkezésre álló lehetőségekhez és szolgáltatásokhoz való hozzáférést, mind városi, mind vidéki területeken.¹³²

Az intézkedéseknek ki kell térniük mind a fizikai-épített környezet, mind pedig az infokommunikációs szolgáltatások akadálymentesítésére.

5. EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYOZÁS

Az Európai Unió Tanácsának lett elnöksége idején (2015. január 1. – június 30.) a polgári védelmi program egyik legfontosabb célkitűzése volt a fogyatékossgal élő személyek speciális igényeinek figyelembe vétele a katasztrófavédelemben.¹³³ Ebben az időszakban kialakították a tanácsi következtetések tervezetét, amelyet a polgári védelemért felelős EU tanácsi munkacsoportja (PROCIV) tárgyalt 2015. február 6-án.¹³⁴

A tervezetben az alábbi főbb pontokat tárgyalták:

- Erősíteni kell a polgári védelmi hatóságok és a fogyatékossgal élő személyek érdekeit képviselő szervezetek közötti együttműködést mind nemzeti, mind pedig regionális szinten annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek speciális igényei a polgári védelmi tervek és a katasztrófa kockázat-felmérések integráns részévé váljanak.
- Elő kell segíteni az új technológiák és innovációk katasztrófavédelemben történő használatát, különös tekintettel a fogyatékossgal élő személyek speciális szükségleteire.

¹³²2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről. 9. cikk, 1. pont (a)-(b) Hozzáférhetőség. Utolsó hozzáférés: 2023. március 3.

¹³³Forrás: 20150217 humanitárius szervezetekkel találkozó kísérőlevél című szervezeti dokumentum, Földesi Erzsébet hozzájárulásával. 2023. február 11.

¹³⁴Draft Council conclusions on disability-inclusive disaster management. ST 5478 2015 REV 1 - NOTE 18/02/2015, JAI, TELECOM, PROCIV, COHAFA, Working Party on Civil Protection. European Council – Council of the European Union, 18 February 2015. <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/public-register/public-register-search/results/?AllLanguagesSearch=False&OnlyPublicDocuments=False&DocumentNumber=5478%2F15&DocumentLanguage=EN>

- A fogyatékossgal élő személyek speciális szükségleteire fókuszáló képzési programokat kell szervezni a katasztrófavédelmi szakemberek számára.
- Erősíteni kell a katasztrófavédelmi tájékoztatást, a fogyatékossgal élő személyek katasztrófakockázatokkal és katasztrófavédelemmel kapcsolatos tudását és tudatosságát, valamint a nem fogyatékossgal élő lakosság tudatosságát is azzal kapcsolatban, hogyan tudnak a leghatékonyabban segíteni a fogyatékossgal élő személyeknek katasztrófa idején.
- Át kell tekinteni, hogy az aktuálisan rendelkezésre álló katasztrófavédelmi kapacitások és mentési eszközök alkalmasak-e a fogyatékossgal élő személyek speciális szükségleteire való hatékony reagálásra.
- Tekintsék a fogyatékossgal élő személyek érdekeit képviselő hatóságokat és civil szervezeteket kiemelt és megbízható információs forrásnak.
- Biztosítsanak pszicho-szociális támogatást a fogyatékossgal élő személyek részére a katasztrófákra történő reagálás első fázisától kezdődően.

Az Európai Bizottság 2021 márciusában fogadta el a „Stratégia a fogyatékossgal élő személyek jogainak érvényre juttatásáért (2021–2030)” című dokumentumot, amelynek „A biztonság és védelem biztosítása” című fejezete foglalkozik a katasztrófahelyzetekkel.¹³⁵ A stratégiai anyag szerint a fogyatékossgal élő személyek kiszolgáltatottsága jelentősen növekszik az árvizek és földrengések során, és kiemeli, hogy katasztrófahelyzetekben „az egyenlőséggel és akadálymentességgel kapcsolatos kérdéseket gyakran figyelmen kívül hagyják a meglévő vészhelyzeti tervekben és a polgári védelmi segítségnyújtásban.”¹³⁶ Az éghajlatváltozás kedvezőtlen hatásai fokozottan érintik a fogyatékossgal élő személyeket, melyek súlyosbodhatnak a kulcsfontosságú szolgáltatások és alapvető infrastruktúra terén keletkező károk miatt is.

Az Európai Parlament Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottságának 2022. november 30-án kiadott „A fogyatékossgal élő személyek egyenlő jogai felé” című jelentéstervezete foglalkozik a fogyatékossgal élő embereket is magában foglaló katasztrófakockázat-kezelésre (DiDRR) vonatkozó uniós szintű végrehajtási tervvel.¹³⁷ A dokumentum hangsúlyozza, hogy a Sendai Kezretrendszer megfelelő végrehajtása érdekében DiDRR akcióterv kidolgozása szükséges.

¹³⁵A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Stratégia a fogyatékossgal élő személyek jogainak érvényre juttatásáért (2021–2030). Európai Bizottság, COM(2021) 101 final, 2021.3.3.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=COM:2021:101:FIN#PP4Contents>

¹³⁶Ibid.

¹³⁷Jelentés a fogyatékossgal élő személyek egyenlő jogai felé (2022/2026(INI)). Az Európai Parlament állásfoglalására irányuló indítvány. Európai Parlament, Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottság, előadó: Anne Sophie Pelletier, 2022. november 30.

Ehhez egy olyan horizontális szemlélet és beavatkozási keret kell, amely képes magába foglalni a különböző kormányzati szinteket és szektorokat, valamint képes meghatározott célokat és határidőket kitűzni. A tervezet kiáll amellett, hogy a fogyatékossgal élő személyeket és az érdekeiket képviselő szervezeteket be kell vonni a katasztrófakockázat-csökkentési szakpolitikák és programok tervezésére, erőforrás-allokációra és végrehajtásra vonatkozó döntéshozatali folyamataiba, és felhívja a Bizottságot ennek megerősítésére.

6. MAGYAR JOGSZABÁLYI ÉS SZAKPOLITIKAI HÁTTÉR

6.1. Különleges jogrend fogalma, veszélyhelyzet jelentése jogi szempontból

Különleges jogrend lép hatályba azokban az időszakokban, amikor pl. természeti csapás, háború vagy járvány zavart okoz a békés társadalmi együttélés rendjében. Az Alaptörvény X. fejezete külön-külön rendelkezik a békétől eltérő különleges jogrend egyes formáiról, definiálja azokat, valamint meghatározza az elrendelésük esetén tehető intézkedések alkotmányos szabályait.¹³⁸ A hatályos Alaptörvényben a **hadiállapot**, a **szükségállapot** és a **veszélyhelyzet** szerepel. Az Alaptörvény 2022. november 1-jén hatályba lépett kilencedik módosítása jelentős koncepcionális változást hozott, melynek része volt az is, hogy kikerült a szabályozásból a megelőző védelmi helyzet, a terrorveszély és a váratlan támadás.¹³⁹

A **hadiállapot** a legsúlyosabb és egy összetett helyzet; egyfelől valójában még nem indított támadást **külső haderő**, de annak már a közvetlen veszélye fenyeget, de hadiállapot áll fenn a külső haderő vagy más szövetséges állam támadásig. A **szükségállapot** esetén nem valamely külső támadás, hanem **belső konfliktus veszélye áll fenn**, melynek célja a törvényes rend megdöntése, illetve a **hatalom kizárólagos megszerzése**. A kormány **veszélyhelyzetet** hirdet ki harminc napra

¹³⁸Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). X. fejezet. Utolsó hozzáférés: 2023. március 2. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>

¹³⁹„Ha a különleges jogrendi időszakok közül a váratlan támadáshoz és a megelőző védelmi helyzethez kapcsolódó jogköröket a rendkívüli állapottal, a terrorveszélyhelyzet intézményesítését, valamint a veszélyhelyzet kiterjesztett értelmezési tartományát a szükségállapottal vetjük össze, megállapítható, hogy az Alkotmány 1989-es eredeti változata óta megvalósult változtatások minden esetben – és az aktuális kormányzat pártállásától függetlenül – a végrehajtó hatalom operativitásának növelésére, de egyúttal az ellenőrző intézményrendszer kapcsolódó formájának megteremtésére törekedtek a kormányzati sui generis túlhatalom-építési érveléssel ellentétben. Annak eldönthetősége ugyanakkor, hogy a demokrácia védelmére hivatott intézmények végső soron nem járulnak-e hozzá ténylegesen a demokrácia felszámolásához, az intézményrendszer gyakorlata alapján mérlegelhető. Ilyen gyakorlat viszont – az államszervezeti garanciarendszer elemeinek statikus értékelhetőségén túl – nem áll rendelkezésre.” Till, Sz.: Különleges jogrend. In: Jakab, A. - Fekete, B. (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovat szerkesztő: Bodnár, E. - Jakab, A.), 2019. 12. o. <http://ijoten.hu/szocikk/kulonleges-jogrend>

a szomszédos országban fennálló fegyveres konfliktus, háborús helyzet vagy humanitárius katasztrófa, továbbá az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető súlyos esemény - különösen elemi csapás vagy ipari szerencsétlenség - esetén, valamint ezek következményeinek az elhárítása érdekében.

A Kormány az Ukrajna területén fennálló fegyveres konfliktusra, illetve humanitárius katasztrófára tekintettel, valamint ezek Magyarországot érintő következményeinek az elhárítása és kezelése érdekében veszélyhelyzet kihirdetéséről és egyes veszélyhelyzeti szabályokról szóló 424/2022. (X. 28.) Korm. rendelettel **új veszélyhelyzetet hirdetett ki, mely 2022. november 1-jén lépett hatályba. A veszélyhelyzetet 2023. június 27-ig fenntarthatja a kormány.**

A különleges jogrendbeli állapotok közül a katasztrófa-helyzet és az egyéb kockázati helyzetek a veszélyhelyzet kategóriájába tartoznak. Ez a helyzet is felhatalmazást ad a kormánynak az alapvető jogok korlátozására. Az alábbi alapvető jogok korlátozhatók veszélyhelyzetben:

- a szabadsághoz való jog,
- a személyi biztonsághoz való jog,
- a gondolati, lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jog,
- a békés gyülekezéshez való jog,
- a tulajdonhoz való jog.

Nem korlátozható jog

- az élethez való jog,
- az emberi méltósághoz való jog,
- a kínzás, a kegyetlen, megalázó és embertelen bánásmód tilalma,
- a szolgaság, illetve az emberkereskedelem tilalma,
- az ártatlanság védelme és a védelemhez való jog a büntetőeljárás során.

Nem korlátozható továbbá

- az Alkotmánybíróság működése és
- magának az Alaptörvénynek a hatálya.

Különleges jogrendben a kormány alkotmányos feladata az Országgyűlés folyamatos működésének biztosítása. Az intézkedéseiről haladéktalanul tájékoztatni kell az Országgyűlést, valamint az államfőt, és az intézkedéseknek meg kell felelnie a köztársasági elnök által jóváhagyott védelmi tervnek. A kormány intézkedése a támadással arányos lehet, és szintén felfüggesztheti törvények alkalmazását, eltérhet a törvényektől és más rendelkezésektől. A különleges jogrendbeli állapotok közül a kutatás szempontjából a **veszélyhelyzet** a releváns.

A veszélyhelyzettel kapcsolatos szabályozásnak és a jogok korlátozására vonatkozó felhatalmazásnak első alkalommal, 2020-ban a COVID-19 járvány következtében volt gyakorlati jelentősége, ezek tapasztalati útmutatóként szolgálhatnak a jelenlegi veszélyhelyzetre is. A veszélyhelyzettel kapcsolatban akkoriban számos jogszabály rendeleti úton született, és számos korlátozható alapjogot érintett. Ezek közül néhányat az Alkotmánybíróság is vizsgált. Az egyik ilyen volt a közérdekű adatok igénylését módosító 521/2020. (XI. 25.) Korm. rendelet.¹⁴⁰ Az alkotmányos kérdés azzal kapcsolatban merült fel, hogy a határidő hosszabbítása alaptörvény-ellenesen korlátozza a közérdekű adatok megismeréséhez való jogot.

Az Alkotmánybíróság a szabályozást az Alaptörvény VI. cikkével, valamint a Nemzeti hitvallás és a történeti alkotmány szabályaival is összevetve hangsúlyozta, hogy

[az] Alaptörvény teleologikus értelmezéséből az következik, hogy bár a rendkívüli helyzet rendkívüli intézkedések meghozatalát teszi lehetővé, de az alkotmányozónak nem volt célja a különleges jogrendi jogalkotót felhatalmazni sem arra, hogy a veszély leküzdésével össze nem függő alapjogkorlátozást vezessen be, **sem arra, hogy egyes alapjogokat jobban korlátozzon, mint amennyire a rendkívüli körülmény indokolja.** A korlátlan vagy korlátozhatatlan hatalom eleve ellentétes az **Alaptörvény szellemiségével, még különleges jogrend idején is. Az Alaptörvényből tehát nem következik, hogy veszélyhelyzet idején akár az összes alapjog automatikusan felfüggeszthető lenne.**¹⁴¹

Azért jelentős ez az alapjog tartalmát taglaló ítélet, mert mércét mutat ahhoz, **milyen mértékben** korlátozhatóak az alapjogok különleges jogrend során. Egy, a közérdekű adatokhoz való joghoz hasonlóan korlátozható jog az **egyenlő bánásmód követelménye.** Az Alaptörvény a fogyatékos-sággal élő emberek jogait a XV. cikkben védi az egyenlő bánásmód követelményének kimondásával, az esélyegyenlőségre vonatkozó intézkedések előírásával és a fogyatékos-sággal élő emberek-

¹⁴⁰Bővebb elemzés a döntésről: Till, Sz.: Alkotmánybíróság döntése a közérdekű adatigénylések eljárási határidejéről. Jogesetek Magyarázata, 2022/4.

¹⁴¹„(3) Mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez.

(4) A személyes adatok védelméhez és a közérdekű adatok megismeréséhez való jog érvényesülését sarkalatos törvénnyel létrehozott, független hatóság ellenőrzi.” Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). Szabadság és felelősség, VI. cikk. Utolsó hozzáférés: 2023. március 2.; A veszélyhelyzet idején az egyes adatigénylési rendelkezésektől való eltérésről szóló 521/2020. (XI. 25.) Korm. rendelet (közérdekű adatigénylés teljesítésének határideje veszélyhelyzet idején) tárgyú IV/100/2021. AB határozat, Indokolás [34]-[35]). Az Alkotmánybíróság határozatai - Az Alkotmánybíróság hivatalos lapja, 2021. 15. szám., 2021. június 4. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/1/PDF/2021/15.pdf>

re vonatkozó **külön védelmi intézkedésekkel**.¹⁴² A járványügyi veszélyhelyzet idején a mozgásra és a szolgáltatásokhoz való hozzáférésre vonatkozó korlátozások aránytalanul sújtották a fogyatékossgal élő embereket, akik adott szálláshelyekre és támogató szolgáltatásokra támaszkodhatnak mindennapi életükben. Emellett aggodalmak merültek fel a fogyatékossgal élő személyek veszélyhelyzet alatti kezelésével kapcsolatban, például a kötelező maszkviselés miatt.¹⁴³

Az Alaptörvény és a vonatkozó jogszabályok előírják, hogy az alapvető jogok korlátozásának szükségesnek, arányosnak és időben korlátozottnak kell lennie. A kormány köteles gondoskodni arról, hogy a veszélyhelyzeti intézkedések ne diszkriminálják, illetve aránytalanul ne érintsék a fogyatékossgal élő embereket vagy más veszélyeztetett csoportokat.

Törvényi szinten a különleges jogrend és a fogyatékossgal élő emberek alapvető jogai nincsenek összehangolva. A fogyatékos emberek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény (Fot.) nem tartalmaz a különleges jogrendre vagy a katasztrófa-helyzetre vonatkozó szabályokat. Ezt orvosolandó a hazai jog részét képező CRPD 11. cikke nyújt hátteret.¹⁴⁴ Az Országos Fogyatékossgügyi Tanács 2021-ben elkezdte a Fot. átdolgozását a CRPD szellemiségének megfelelően. A MEOSZ, MGYOSZ, ÉFOÉSZ és AOSZ által kidolgozott veszélyhelyzet, humanitárius katasztrófák szakasz-javaslat a következőket tartalmazza:

12. § (új) Az állam és annak szervei minden szükséges intézkedést meghoznak annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek alapvető jogait különleges jogrend során is a nemzetközi jognak és a humanitárius jognak megfelelően biztosítsa, abból a célból, hogy másokkal azonos módon tudják gyakorolni e jogokat.¹⁴⁵

¹⁴²„(2) Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékossg, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.

(4) Magyarország az esélyegyenlőség és a társadalmi felzárkózás megvalósulását külön intézkedésekkel segíti.

(5) Magyarország külön intézkedésekkel védi a családokat, a gyermekeket, a nőket, az időseket és a fogyatékossgal élőket.” Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), XV. cikk. Utolsó hozzáférés: 2023. március 2.

¹⁴³A kormányrendeletet módosító 597/2021. (X. 28.) kormányrendelettel a pszichoszociális fogyatékossggal élőket és az autistákat mentesítették a maszkviselési kötelezettség alól. In: Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-376/2021. számú ügyben egészségügyi okból maszkviselésre képtelen személyek maszkviselés alóli mentesítési lehetőségével összefüggésben (Előzmény ügy: 6929/2020). A 484/2020., 2021.

https://www.ajbh.hu/documents/10180/3713052/Jelent%C3%A9s+az+eg%C3%A9szs%C3%A9g%C3%BCgyi+okb%C3%B3l+maszkvisel%C3%A9sre+k%C3%A9ptelen+szem%C3%A9lyek+maszkvisel%C3%A9s+al%C3%B3l+mentes%C3%ADt%C3%A9si+lehet%C5%91s%C3%A9g%C3%A9vel+%C3%B6sszef%C3%BCgg%C3%A9sben+376_2021/

¹⁴⁴A vészhelyzetek és humanitárius szükségállapotok esetén azt mondja ki, hogy „Nemzetközi jogi kötelezettségeikkel összhangban, beleértve a nemzetközi humanitárius jogot és a nemzetközi emberi jogot, a részes államok vállalják, hogy vészhelyzetekben, így fegyveres konfliktus, humanitárius szükségállapotok és természeti katasztrófák esetén minden szükséges intézkedést meghoznak a fogyatékossgal élő személyek védelme és biztonsága érdekében.” 2007. évi XCII. törvény a Fogyatékossggal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről. 11. cikk, Vészhelyzetek és humanitárius szükségállapotok. Utolsó hozzáférés: 2023. március 3.

¹⁴⁵Civil szakértők által tervezett, nem publikált szöveg. Forrás: szerző.

A civil javaslat indokolása szerint

[a] veszélyhelyzet, mint különleges jogrendi állapot során az alapjogok és szabadságjogok korlátozhatóak. A garanciák közül kiemelendő, hogy az Alaptörvény alkalmazása a különleges jogrendben nem függeszthető fel, az Alkotmánybíróság működése nem korlátozható. Ugyancsak kiemelendő, hogy az alapvető jogok gyakorlása a békeidőszaki szabályoktól eltérő mértékben is korlátozható vagy felfüggeszthető, ugyanakkor egyes alapvető jogok (például az élet vagy az emberi méltóság) ezekben az esetekben is érinthetetlenek. A CRPD 11. cikk vészhelyzetek és humanitárius szükségállapotok esetén azt mondja ki, hogy “Nemzetközi jogi kötelezettségeikkel összhangban, beleértve a nemzetközi humanitárius jogot és a nemzetközi emberi jogot, a részes államok vállalják, hogy vészhelyzetekben, így fegyveres konfliktus, humanitárius szükségállapotok és természeti katasztrófák esetén minden szükséges intézkedést meghoznak a fogyatékossgal élő személyek védelme és biztonsága érdekében.” Mindezek és a Covid tapasztalatok alapján javasoljuk, hogy legyen egy CRPD szövegének megfelelő szabály a Fot-ban. (Közös javaslat tervezete)¹⁴⁶

A fogyatékossggal élő emberek számára az Alaptörvényben biztosított jogvédelem egyik garanciája lenne, ha a különleges jogrend idején a rájuk vonatkozó védelmi intézkedéseket jogszabályi szinten rögzítenék.

6.2. Ágazati szabályok

6.2.1. Védelmi és biztonsági tevékenységek

A 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról (Vbt.) a bevezető rendelkezéseiben tisztázza, hogy **az egyéni és közösségi jogok érvényesülésén** alapszik az ország védelme és biztonsága.¹⁴⁷ A törvény 1. paragrafusa ki is emeli a jogérvényesülést azzal, hogy erre a törvényre figyelemmel kell a biztonsághoz és védelemhez kapcsolódó jogszabályokat megalkotni. A védelmi és biztonsági szervezetek: a honvédség, a rendvédelmi szervek, a nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint az Országgyűlési Őrség.

A fogyatékossgügyi érdekvédelmi szervezetek szerepe a védekezésbe az, **ha erőforrásként és képességként (Vbt. 2. §) tekint rájuk a védelmet irányító szervezet.** A védelmi és biztonságpolitikai terminológiában erőforrásként és képességként számtalan dolgot lehet és kell figyelembe venni. **A 3. § nem feltételes módban rendelkezik róla, hanem előírja, hogy a civil szervezetekre támaszkodnia kell a fegyveres testületeknek és a nemzetbiztonsági szolgálatoknak. Ez egybe is cseng „Semmit rólunk, nélkülünk!” fogyatékossgügyi alapelvvel.**

¹⁴⁶Ibid.

¹⁴⁷2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról. Hatályos: 2023.01.01. - Nemzeti Jogszabálytár. Utolsó hozzáférés: 2023. március 2. <https://njt.hu/jogszabaly/2021-93-00-00>

A Vbt. szerint a **nemzeti ellenálló képesség** fogalmából levezethető az, hogy a hazai lakosság részét képező fogyatékossgal élő emberek érdekeit is vegye figyelembe az ország stabilitását sértő vagy veszélyeztető törekvések, támadások, természeti vagy ipari katasztrófák, járványok hatékony előrejelzését, megelőzése, a kockázatok lehető legkisebbre csökkentése, illetve bekövetkezésük esetén azok kezelése és azt követően a mielőbbi és hatékony helyreállítás során.¹⁴⁸

Az, hogy milyen események vehetők figyelembe veszélyt vagy katasztrófát jelentő helyzetként, és jogilag hogyan definiálhatóak, a következő táblázat tartalmazza.

JOGSZABÁLY NEVE	A FOGALOM ELNEVEZÉSE	DEFINIÍCIÓ
Vbt. 5. § 15. pont	Védelmi és biztonsági esemény	<p>a) törvényben meghatározott ágazati üzemzavar, válsághelyzet vagy különleges jogrendnek nem minősülő veszélyhelyzet, illetve a lakosság ellátását, annak biztonságát vagy folytonosságát érintő súlyos esemény,</p> <p>b) katasztrófa vagy annak veszélye,</p> <p>c) az államhatár rendjét és annak megóvását érintő súlyos esemény,</p> <p>d) a törvényes rendet, a közrendet és közbiztonságot súlyosan fenyegető esemény,</p> <p>e) az államműködés folytonosságát sértő vagy veszélyeztető súlyos esemény,</p> <p>f) Magyarországot jelentősen érintő katonai fenyegetés,</p> <p>g) szövetségi kötelezettség teljesítésére okot adó esemény, vagy</p> <p>h) terrortámadás bekövetkezése, illetve annak jelentős veszélye.</p>
Met. 80/A. §	Tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet	<p>80/A. § (1) Tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet rendelhető el, ha</p> <p>a) a Magyarországra érkező elismerést kérők száma</p> <p>aa) egy hónap átlagában a napi ötszáz főt,</p> <p>ab) két egymást követő hét átlagában a napi hétszázötven főt vagy</p> <p>ac) egy hét átlagában a napi nyolcszáz főt meghaladja,</p> <p>b) a Magyarországon a tranzitónában tartózkodók száma - a külföldiek ellátásában közreműködő személyeket nem számítva -</p> <p>ba) egy hónap átlagában a napi ezer főt,</p> <p>bb) két egymást követő hét átlagában a napi ezeröttszáz főt vagy</p> <p>bc) egy hét átlagában a napi ezerhatszáz főt meghaladja,</p> <p>c) az a) és b) pontban meghatározott eseteken kívül bármely olyan migrációs helyzettel összefüggő körülmény alakul ki, amely</p> <p>ca) a Schengeni határ-ellenőrzési kódex 2. cikk 2. pontjának megfelelő külső határ szerinti magyarországi határvonal védelmét közvetlenül veszélyezteti,</p> <p>cb) Magyarország területének a Schengeni határ-ellenőrzési kódex 2. cikk 2. pontjának megfelelő külső határ szerinti határvonaltól, illetve a határjeltől számított 60 méteres sávja, illetve valamely magyarországi település közbiztonságát, közrendjét vagy a közegészségügyet közvetlenül veszélyezteti, különösen, ha e területen, illetve az adott településen vagy annak külterületén található befogadó állomáson vagy a külföldiek elhelyezését biztosító egyéb létesítményben zavargás tör ki, vagy erőszakos cselekményeket követnek el.</p>
Katasztrófatorvény, 5. § 5 pont	Katasztrófa	Lásd: glosszárrium.

A táblázat is mutatja, hogy komplex kérdés, hogy mit tekintünk katasztrófahelyzetnek és mit veszélyhelyzetnek vagy válsághelyzetnek. A különleges jogrendi különböző állapotok között a veszélyhelyzet 1989 óta szerepel, és szorosan összefügg a Katasztrófatorvény definíciójával a szakirodalom szerint.¹⁴⁹

¹⁴⁸A nemzeti ellenálló képesség fogalma: "(...) a nemzetet alkotó lakosság, gazdaság és állam képessége arra, hogy külső vagy belső, a közrendet és közbiztonságot, valamint az állam honvédelmi és nemzetbiztonsági érdekeit, továbbá stabilitását sértő vagy veszélyeztető törekvések, támadások, természeti vagy ipari katasztrófák, járványok hatékony előrejelzését, megelőzését, a kockázatok lehető legkisebbre csökkentését, illetve bekövetkezésük esetén azok kezelését és azt követően a mielőbbi és hatékony helyreállítást a polgári és katonai felkészültségen keresztül - a biztonságtudatosság fejlesztésével, a felkészültség fokozásával és a szükséges védelmi intézkedések foganatba vételével - megfelelően biztosítsa."

¹⁴⁹Nagy, Z. - Horváth, A. (szerk): A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei. Mádl Ferenc Intézet Tudományos Közleményei, 2021. http://real.mtak.hu/133292/1/MFI-TK04-Kulonleges_jogrend_00_web1.pdf

6.2.2. A polgári védelemre vonatkozó jogszabályok alapján a fogyatékossgal élő emberek jogvédelme a leggyakoribb védelmi helyzetekben

Sem a régi Katasztrófatörvény (1999. évi LXXIV. törvény „a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezéséről”), sem az akkor hatályos Alkotmány nem tartalmazott olyan rendelkezést, illetve olyan speciális eljárásrendi szabályt, amely kitérne arra, hogy hogyan kellene a fogyatékossgal élő emberek jogait biztosítani vészhelyzetekben, fegyveres konfliktus, humanitárius szükségállapotok és természeti katasztrófák esetén.

A 2011. évi CXXVIII. törvény, a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról (új Katasztrófatörvény) szóló jogszabály¹⁵⁰ alapvetően kimondja, hogy a katasztrófavédelem nemzeti ügy. A védekezés egységes irányítása állami feladat. Továbbá, minden állampolgárnak, illetve személynek joga van arra, hogy megismerje a környezetében lévő kockázatokat, elsajátítsa az irányadó védekezési szabályokat, továbbá joga és kötelessége, hogy közreműködjön a katasztrófavédelemben.

A Katasztrófatörvény 52. § a polgári védelem feladatait részletezi. A polgári védelem olyan társadalmi feladat-, eszköz- és intézkedési rendszer, amelynek célja katasztrófa, illetve fegyveres összeütközés esetén a lakosság életének megóvása, az életben maradás feltételeinek biztosítása, valamint a lakosság felkészítése azok hatásainak leküzdése és a túlélés feltételeinek megteremtése érdekében. A polgári védelmi kötelezettség az alaptörvényből fakadó személyes kötelezettség az emberi élet és a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak védelme érdekében, amely magában foglalja az adatszolgáltatási, a bejelentési, a megjelenési kötelezettséget és a polgári védelmi szolgálatot. A kutatásunk szempontjából az alábbi tevékenységek relevánsak:

- a) a lakosság felkészítése a védekezés során irányadó magatartási szabályokra,
- b) a polgári védelmi szervezetek létrehozása és felkészítése, valamint a működéshez szükséges anyagi készletek biztosítása,
- e) védelmi célú építmények fenntartása,
- f) a lakosság kimenekítése, kitelepítése és befogadása,
- g) gondoskodás a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak (különösen víz-, élelmiszer-, takarmány- és gyógyszerkészletek, állatállomány) és a kritikus infrastruktúrák védelméről,
- j) a veszélyelhárítási tervezés, szervezés.

¹⁵⁰2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról.

Ezek azok a tevékenységek, amelyek során a védelmi eseményt kezelő szervezeteknek álláspontról tekintettel kell venniük a fogyatékossgal élő emberek jogait, szempontjait. Az, hogy ez a gyakorlatban hogyan valósul meg, a normatív, írott jogi szabályozáson túli tényezőktől is függ. Ha a jogot egy kultúra termékének tekintjük, ami a legszükségesebb közös minimumot írásban rögzíti a jogalanyok között, akkor az olyan tényezők is számítanak a mindennapi megvalósulásakor, hogy mennyire ismerik a szervezetek egymás munkáját, mennyire állandóak és gyakoriak az együttműködések és tapasztalatcserék.¹⁵¹ A jelentős jogi következményekkel járó, széles rétegeket érintő katasztrófahelyzetek, mint amilyen a vörösiszap-katasztrófa volt, vagy a migrációs válsághelyzet és a járványügyi majd fegyveres konfliktus okozta humanitárius katasztrófa miatti veszélyhelyzetek nem mindennapos események. De egyre gyakrabban fognak megjelenni, és gyakran van egy-egy teljesen új elem bennük jogi és szociológiai szempontból.¹⁵²

A menekültügyi ellátási rendszerben 2022-ben alkalmazták először a menedékes státuszt. Az átmeneti védelem olyan kivételes intézkedés, amely azonnali és ideiglenes védelmet biztosít az EU-n kívüli országokból lakóhelyüket elhagyni kényszerült azon személyek tömeges beáramlása vagy közelgő tömeges beáramlása esetén, akik nem tudnak visszatérni származási országukba. Az ideiglenes védelmi irányelv eszközt biztosít az EU számára az ilyen helyzetek kezelésére.¹⁵³ A fogyatékossgal élő emberek igényei az irányelv 13. cikk 4. pontjából levezethetőek, ami szerint a

tagállamok az olyan átmeneti védelmet élvező személyeket, akik különleges bánásmódot igényelnek, pl. kísérő nélküli kiskorúakat, illetve a kínzás, nemi erőszak vagy más súlyos lelki, fizikai vagy szexuális erőszak áldozatait megfelelő orvosi és egyéb segítségben részesítik.¹⁵⁴

¹⁵¹„Az a felismerés, hogy a jog nem közelíthető meg pusztán szabályok együtteseként, hanem olyan jelenség, mely kulturális (meg)kötöttségekkel is rendelkezik, a 19. század második fele óta integráns része az európai jogi gondolkodásnak” Fekete, B.: A kortárs jogi kultúra fogalom eredete: Lawrence M. Friedman a jogi kultúráról, MTA Law Working Papers 2016/9. 4. o. https://jog.tk.hu/uploads/files/mtalwp/2016_09_Fekete.pdf

¹⁵²A 2018-2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitekintést nyújtó második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia. Melléklet a 23/2018. (X. 31.) OGY határozathoz. Hazai Dekarbonizációs Útiterv, Nemzeti Alkalmazkodási Stratégia, „Partnerség az éghajlatért” Szemléletformálási Terv 2018. Innovációs és Technológiai Minisztérium, 2018.

¹⁵³A Tanács 2001/55/EK irányelve (2001. július 20.) a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről.

¹⁵⁴Ibid., 13. cikk (4) pont.

A fogyatékosággal élő emberek európai szintű megjelenésének hiányát a magyar helyzet úgy orvosolja, hogy a 2022. februárjában is hatályban lévő szabályozásban a Met. és a végrehajtásáról szóló 301/2007. Korm. rendelet (Metvhr.) is tartalmazza a különleges bánásmódot igénylő személy fogalmát, abban pedig nevesíti a fogyatékosággal élő embereket:

2. § k) különleges bánásmódot igénylő személy: a kísérő nélküli kiskorú, vagy olyan kiszolgáltatott személy - különösen a kiskorú, az idős, **a fogyatékkal élő személy**, a várandós nő, a kiskorú gyermeket egyedül nevelő szülő, valamint a kínzást, nemi erőszakot vagy a pszichikai, fizikai vagy szexuális erőszak más súlyos formáját elszenvedett személy -, akiről helyzetének egyedi értékelését követően megállapítható, hogy sajátos szükségletekkel rendelkezik.¹⁵⁵

A Metvhr. külön szakaszban (3. §) szabályozza a különleges bánásmódot igénylő személyek, így a fogyatékosággal élő személyekre vonatkozó eljárást.¹⁵⁶

(1) A menekültügyi hatóság a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény (a továbbiakban: Tv.) és e rendelet rendelkezéseinek alkalmazása során vizsgálni köteles, hogy a menekültkénti vagy oltalmazottkénti, valamint a menedékeskénti elismerését kérő (a továbbiakban: elismerését kérő), továbbá a menekült, az oltalmazott és a menedékes tekintetében a különleges bánásmódot igénylő személyre vonatkozó szabályok alkalmazásának van-e helye.

(2) Kétség esetén a menekültügyi hatóság orvos- vagy pszichológus szakértő segítségét veheti igénybe annak megállapítása érdekében, hogy az elismerését kérő, a menekült, az oltalmazott vagy a menedékes különleges bánásmódot igényel-e. Szakértői vizsgálat csak az érintett személy hozzájárulásával végezhető.

(3) A menekültügyi hatóság köteles az elismerését kérőt, a menekültet, az oltalmazottat, valamint a menedékest - az anyanyelvén vagy az általa értett más nyelven - közérthető módon tájékoztatni a szakértő által elvégzendő vizsgálatról, a szakértői vizsgálat eredményének jelentőségéről, továbbá a vizsgálat elvégzéséhez való hozzájárulás megtagadásának - a (4) bekezdésben meghatározott - következményeiről.

(4) Ha az elismerését kérő, a menekült, az oltalmazott vagy a menedékes a szakértői vizsgálatához nem járul hozzá, rá nézve a különleges bánásmódot igénylő személyre vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatók.

A különleges bánásmódot igénylő személynek már a védelemre irányuló kérés benyújtását követően joga van a Metvhr. 33. § (1) alapján arra, hogy indokolt esetben a befogadó állomáson **elkülönített elhelyezést** vegyen igénybe, a hatóság pedig köteles biztosítani ennek a feltételeit. A fogyatékosággal élő embereknek a CRPD összes részes államában azonos jogaik vannak **függetlenül attól, hogy milyen jogcímen tartózkodnak egy országban. Ez azt is jelenti, hogy fogyatékosággal élő menekültek esetén a Fot.-ban és a CRPD-ben foglaltakat is teljesítenie kell az államnak. Más jogszabály nem rendelkezik arról, hogy a különböző fogyatékosággal élő személyek esetében milyen bánásmódot kell biztosítani.**

¹⁵⁵2007. évi LXXX. törvény a menedékjogról. Értelmező rendelkezések, 2. § k). Utolsó hozzáférés: 2023. március 2. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700080.tv>

¹⁵⁶301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény végrehajtásáról. A különleges bánásmódot igénylő személyre vonatkozó szabályok alkalmazása. 3. § (1)-(4). Utolsó hozzáférés: 2023. március 2. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700301.kor>

6.3. CRPD Monitoring Bizottság jelentése

A 2015 és 2025 közötti időszakra vonatkozó **Országos Fogyatékosügyi Program** nem említ katasztrófavédelemmel vagy katasztrófakockázat-csökkentéssel kapcsolatos feladatokat, alapelveiben azonban egyes pontokon összeesengenek a Sendai Keretrendszer által megfogalmazott prioritásokkal, célkitűzésekkel és elvekkel.¹⁵⁷

A CRPD Monitoring Bizottság 2022-es jelentésében a **11. cikkel kapcsolatban megállapította, hogy sem az Alaptörvény, sem a katasztrófavédelemről szóló 2011. évi CXXVIII. törvény, sem az ezekhez kapcsolódó szakmai protokollok nem tartalmaznak semmilyen, katasztrófák, vészhelyzetek, konfliktusok, menekült és migrációs krízisek idején alkalmazandó specifikus intézkedéseket a fogyatékosággal élő emberek biztonságára vonatkozóan.**¹⁵⁸ Ezen kívül felhívta a figyelmet arra, hogy a fogyatékosággal élő személyek és a pszichiátriai betegek lakóotthonában élő, valamint az önálló életvitelt folytató fogyatékosággal élő embereket is **aránytalanul nagy mértékben érintette a COVID-19 pandémia.** A jelentés kiemelte, hogy a fogyatékosággal élő személyek csak korlátozott módon vesznek részt a COVID-19 pandémia kezelésével kapcsolatos döntéshozatali folyamatokban.

A Bizottság az alábbi javaslatokat fogalmazta meg a magyar kormány számára:

- Módosítsa a konfliktus- és katasztrófahelyzet, valamint a menekültkrízis kapcsán kialakuló kockázati és humanitárius szükséghelyzetekre vonatkozó jogszabályokat, protokollokat, terveket és intézkedéseket úgy, hogy a fogyatékosággal élő személyek szükségleteit beépítse, beleértve a vészhelyzeti információhoz és riasztójelzésekhez való hozzáférést alternatív kommunikációs és információs csatornákon keresztül;
- A COVID-19-re adott reagálási és helyreállítási tervekben mainstream módon jelenjen meg a fogyatékoság témaköre, és kapjon különleges hangsúlyt a fogyatékosággal élő emberek egészségügyi ellátórendszerhez való egyenlő esélyű hozzáféréseinek biztosítása, akár nagy létszámú intézményben élnek, akár önálló életvitelt folytatnak, valamint nyújtson védelmet a fogyatékosággal élő személyek számára a pandémia hatásai ellen, beleértve a fokozott társadalmi izolációt is;

¹⁵⁷H/3586. számú országgyűlési határozati javaslat az Országos Fogyatékosügyi Programról (2015–2025.). Magyarország Kormánya, 2015. <https://www.parlament.hu/irom40/03586/03586.pdf>

¹⁵⁸Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Hungary, CRPD/C/HUN/CO/2-3, 20 May 2022. Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Convention on the Rights of Persons with Disabilities. United Nations Human Rights Treaty Bodies, UN Treaty Body Database. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolNo=CRPD%2FC%2FHUN%2FCO%2F2-3&Lang=en

- Biztosítsa a fogyatékossgal élő személyek egyenlő részvételét az őket érintő valamennyi intézkedésben, beleértve a COVID-19 pandémia és következményei kezelésére irányuló intézkedéseket, és a felépülési időszak során hozott intézkedéseket is.¹⁵⁹

Mindehhez vegye figyelembe az OHCHR által kiadott iránymutatást a COVID-19 pandémiának a fogyatékossgal élő személyek jogaira gyakorolt hatásával kapcsolatban, az ENSZ szakpolitikai anyagát a fogyatékossgal-specifikus járványügyi intézkedésekről a COVID-19 pandémia kontextusában, mindezt a Sendai Keretrendszer mentén és a fogyatékossgal élő emberek érdekképviseleti szervezeteinek aktív bevonásával.

7. A HAZAI KATASZTRÓFAVÉDELMI INTÉZMÉNYRENDSZER ÉS A LAKOSSÁGI TÁJÉKOZTATÁS AKADÁLYMENTESÍTÉSE

7.1. Katasztrófavédelmi feladat- és hatáskörök

A katasztrófa-helyzetek napi szinten is megjelennek tüzesetek, metró leállások, balesetek kapcsán. Fontos, hogy ezen a makro szinten is legyen szabályozás, amely figyelembe veszi a fogyatékossgal élő személyek speciális szükségleteit. Az országos hatáskörrel bíró **BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóságának** feladat- és hatáskörét, valamint irányítási feladatait a 3/2022 (X. 13.) BM OKF utasítás tartalmazza, mely egyebek mellett úgy rendelkezik, hogy feladatainak ellátása során **együttműködik az állami és önkormányzati szervekkel, a civil és gazdálkodó szervezetekkel**, az állampolgárokkal, civil és karitatív szervezetekkel, azok szövetségeivel, oktatási, tudományos intézményekkel, valamint a külföldi és nemzetközi katasztrófavédelmi szervekkel és szervezetekkel.¹⁶⁰

¹⁵⁹ibid., (fordítás: Kiss, A.)

¹⁶⁰Hivatalos Értesítő 61. szám, A Magyar Közlöny melléklete, 2022. október 13., csütörtök <https://www.katasztrofavedelem.hu/application/uploads/documents/2022-10/79890.pdf>

7.2. Fogyatékossgal élő emberek a katasztrófavédelem szabályzataiban

A BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság szakértőjének tájékoztatása szerint a BM OKF Esélyegyenlőségi Tervéről szóló 43/2021. BM OKF intézkedés (Esélyegyenlőségi Terv) alkalmazása szempontjából **kiemelt célcsoportba tartoznak a fogyatékossgal élő személyek.**¹⁶¹ Az Esélyegyenlőségi Terv tilt minden közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetést, amelynek eredményeként egy hátrányos helyzetű személy – különös tekintettel a fogyatékossgal élő személyre – valós, vagy vélt, valamint egyéb helyzete, tulajdonsága vagy jellemzője miatt kedvezőtlenebb bánásmódban részesülne, mint amelyben más személy részesül.

A hivatásos katasztrófavédelmi szervek **hivatásetikai szabályzata** nem tartalmaz sem a fogyatékossgal élő személyekre, sem más társadalmi csoportra vonatkozó kitétel. Egyetlen a témánkhöz kapcsolódó rész szerepel benne, amely szerint „[a] foglalkoztatott munkatársaival és a vele munkája során kapcsolatba kerülő személyekkel szemben egyenlő bánásmódot tanúsít, döntéseit, cselekedeteit előítéllettől mentesen és részrehajlás nélkül alakítja ki.”¹⁶² A szabályzat a BM OKF minden szervének hivatásos szolgálati, közalkalmazotti és kormánytisztviselői jogviszonyban foglalkoztatott tagjára nézve kötelező erővel bír.

A CRPD-hez 2010-ben a SINOSZ – MDAC – FESZT által készített civil párhuzamos jelentés idézi az akkor érvényben lévő Etikai Kódexet, amelynek vonatkozó része szerint:

(IV.1.1.4) Veszélyhelyzetben az együttérzés és a szakmaiság egyensúlya a sikeres feladat végrehajtást szolgálja. Tartsa tiszteletben a veszélyhelyzeti tevékenység során a veszélyeztetettek jogait, emberi méltóságát. Tartson be minden olyan írott és íratlan szabályt, amely egyenlő esélyeket biztosít valamennyi veszélyeztetett számára fajra, vallásra, pártállásra, politikai meggyőződésre, nemre, korra, nemzetiséghez való tartozásra tekintet nélkül.

IV.1.2.8) Tevékenysége során kiemelt figyelmet fordítson a hátrányos helyzetűek, valamint a fogyatékkal élők irányába.¹⁶³

Bár a korábbi verzió részletesebb, a Kódex előírásainak be nem tartásával kapcsolatos jogi szankciókat nem tartalmazott az a dokumentum sem.

¹⁶¹A BM OKF válasza a MEOSZ (Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége) Menekültügyi Projektjéhez („Fogyatékosügyi szempontok a hazai katasztrófavédelmi és kockázatkezelési szakpolitikákban”) kapcsolódóan megküldött kérdéssor vonatkozásában. 2023. január 19.

¹⁶²A hivatásos katasztrófavédelmi szervek hivatásetikai szabályzata. Melléklet a 31/2017. számú BM OKF főigazgatói intézkedéshez. BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, 2017. <https://www.katasztrofavedelem.hu/180/a-hivatalos-katasztrofavedelmi-szervek-hivatasetikai-szabalyzata>

¹⁶³https://mdac.org/sites/mdac.info/files/hungarian_crpd_alternative_report.pdf

7.3. Hatósági feladatok a tűz megelőzés terén

A fogyatékosággal élő emberek fokozott védelmére az **Országos Tűzvédelmi Szabályzatról szóló 54/2014. (XII. 5.) BM rendelet (OTSZ)** az épületekre, építményekre vonatkozó tűzvédelmi létesítési és használati követelmények, valamint a rendezvények tartására vonatkozó követelmények között határoz meg különös szabályokat.¹⁶⁴ Az OTSZ a **menekülésben korlátozott személy** meghatározást használja, amely „nem kizárólag az egészségi állapot következtében mozgáskorlátozott személyekre vonatkozik, hanem például a mentálisan hátrányos helyzetű, vagy életkorból adódóan önálló menekülésre nem képes és cselekvőképtelen személyekre is.”¹⁶⁵

Az épületek létesítésénél a **kockázati osztály** meghatározása a bent tartózkodó emberek **menekülési képességétől** függ. Az az épület, amelyet a jellemzően segítséggel menekülő emberek tartózkodására terveztek, magasabb kockázati osztályba sorolandó, és e mérce szerint kell a további biztonsági követelményeket is meghatározni. A menekülésben korlátozott személyek vonatkozóan egy esetleges tűzesetnél az épület kiürítése lehet az elsődleges biztonsági kérdés. Az OTSZ szerinti követelmények az alábbiak:

- a menekülésben korlátozott személyeket **elsődlegesen a kijárat szinten kell elhelyezni**,
- biztosítani kell részükre a **biztonságos térbe** (szabadba vagy szomszédos tűzszakaszba) vagy
- **az átmeneti védett térbe** jutás lehetőségét, méghozzá a kiürítési idő első fázisának normaidején belül (ez általános esetben 1,5 perc)¹⁶⁶

¹⁶⁴A BM OKF válasza a MEOSZ (Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége) Menekültügyi Projektjéhez („Fogyatékosügyi szempontok a hazai katasztrófavédelmi és kockázatkezelési szakpolitikákban”) kapcsolódóan megküldött kérdéssor vonatkozásában. 2023. január 19.

¹⁶⁵Ibid.

¹⁶⁶„Az átmeneti védett tér kifejezés egy olyan, magasabb tűz- és füstterjedés elleni védelmet biztosító, épületszerkezetekkel körbehatárolt helyiség, ahol a menekülő személyek a káresemény végéig átmenetileg biztonságban lehetnek. Menekülésben korlátozott személyek emeleti szinten történő elhelyezése esetén kötelező kialakítani átmeneti védett teret és a lépcsőn való meneküléshez a legalább két irányban történő menekülést biztosítani.” A BM OKF válasza a MEOSZ (Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége) Menekültügyi Projektjéhez („Fogyatékosügyi szempontok a hazai katasztrófavédelmi és kockázatkezelési szakpolitikákban”) kapcsolódóan megküldött kérdéssor vonatkozásában. 2023. január 19.

A számítógépes tűz- és füstterjedési, valamint menekülési szimulációról szóló **Tűzvédelmi Műszaki Irányelv (TvMI)** tartalmaz útmutatást a menekülésben korlátozott személyekre vonatkozóan, melyet a tűz elleni védekezésről, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról szóló 1996. évi XXXI. Törvény (Ttv.) 3/A. § (2) bekezdése alapján dolgozott ki a Tűzvédelmi Műszaki Bizottság.¹⁶⁷ A TvMI nem kötelező erejű, használatával az Országos Tűzvédelmi Szabályzat (OTSZ) követelményrendszer és az általa elvárt biztonsági szint teljesül. Az Irányelv szerint az evakuációs szimulációk során követelmény, hogy amennyiben az adott épületben menekülésben korlátozott emberek is tartózkodhatnak, akkor a szimulációban őket is kell szerepeltetni.

Az OTSZ szerint az akadálymentesített épület ellenőrzése során az esetek legnagyobb részében sor kerül mozgásában korlátozott, kerekesszéket használó személy modellezésére, számítógépes kiürítési szimuláció segítségével.¹⁶⁸ A mellékletben található információ arról, hogy milyen arányban kell a tervezési folyamatban a mozgásában és menekülésben korlátozott (pl.: látássérült) embereket figyelembe venni, melyre a szimulációk során is figyelni kell. A dokumentum javaslata szerint a speciális funkciójú épületek esetében, mint amilyen egy egészségügyi vagy szociális szolgáltatást nyújtó intézmény, érdemes a TvMI mozgásában korlátozott személyek várható létszámával és fogyatékoságtípus szerinti összetételével kapcsolatos előírásait alkalmazni.

A szintén a Tűzvédelmi Műszaki Irányelvhez tartozó „Kockázati osztályba sorolás” című dokumentumban található iránymutatás a menekülési képesség kockázati osztályt befolyásoló hatásáról, amely szerint:

[a] menekülési képesség szempontjából a kockázat mértékét befolyásolja az adott épületet, épületrészt, kockázati egységet, rendeltetést használó, ott előforduló személyek életkora, fizikai-egészségi állapota, értelmi képessége, egyidejű létszáma, jelenlétének gyakorisága, időtartama, helyismerete, ébersége (ébrenléte), az esetleges külső korlátozás (pl. kényszertartózkodásnál).¹⁶⁹

¹⁶⁷Tűzvédelmi Műszaki Irányelv - Fire Protection Technical Guideline. Azonosító: TvMI 8.5:2022.06.13., Témakör: Számítógépes tűz- és füstterjedési, valamint menekülési szimuláció - Fire-, smokespread and evacuation modelling. 1.3. Menekülésben korlátozott személyek jelenléte. BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, 2022. <https://www.katasztrofavedelem.hu/application/uploads/documents/2022-04/78645.pdf>

¹⁶⁸54/2014. (XII. 5.) BM rendelet az Országos Tűzvédelmi Szabályzatról. Nemzeti Jogszabálytár. Utolsó hozzáférés: 2023. március 9. <https://njt.hu/jogszabaly/2014-54-20-0A>

¹⁶⁹Tűzvédelmi Műszaki Irányelv - Fire Protection Technical Guideline. Azonosító: TvMI 14.2:2022.06.13. Témakör: Kockázati osztályba sorolás - Risk classification. 3.4. A menekülési képesség kockázati osztályt befolyásoló hatása. BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, 2022. <https://katasztrofavedelem.hu/application/uploads/documents/2022-04/78651.pdf>

7.4. Lakossági tájékoztatás és akadálymentesség

Barta Ágnes „A magyarországi hivatásos katasztrófavédelmi rendszer lakossági tájékoztatási tevékenységének kutatása és fejlesztése” című doktori disszertációjában részletesen elemzi a hazai katasztrófavédelmi szervek tájékoztatási feladatait¹⁷⁰ Akadálymentességi szempontból teljeskörűen áttekintette a katasztrófavédelmi szervek lakossági tájékoztatási tevékenységét és feladatait, a veszélyhelyzeti riasztási rendszert, az online eszközöket, és azok fejlesztése érdekében részletes szakmai javaslatokat fogalmazott meg. Ezek közül a szerző alábbi megállapításait tartjuk a tanulmány szempontjából relevánsnak:

- a katasztrófavédelemmel kapcsolatos honlapokon található lakossági tájékoztatást akadálymentessé kell tenni, hogy a látássérült felhasználók is hozzáférjenek az információkhoz;
- szükség van könnyen érthető tájékoztatók és infografikák készítésére és honlapon való közzétételére;
- a YouTube-csatornán található kisfilmek és videók legtöbbje csak a nem fogyatékossgal élő, magyarul beszélő lakosság számára elérhető, így azokból készíteni kell akadálymentes változatot jelnyelvi tolmács bevonásával és magyar-angol feliratozással, hogy a siket és nagyothalló felhasználók is hozzáférjenek az információkhoz;
- több olyan video készüljön, amely a lakosság felkészítését segíti (beleértve azt a témát is, hogyan tudja a nem fogyatékossgal élő lakosság segíteni a fogyatékossgal élő személyeket veszélyhelyzet esetén);
- magas szinten felszerelt, akadálymentes, Braille-írással ellátott katasztrófavédelmi lakosságfelkészítő, bemutató- és oktatótermek kialakítására van szükség országszerte, amely hatékonyabbá tenné a megelőzést, a lakosság tájékoztatását és a katasztrófa helyzetben szükséges teendőikkel kapcsolatos ismeretek bővítését;
- a VÉSZ - Veszélyhelyzeti Értesítési Szolgáltatás alkalmazásnál szükséges lenne az adott katasztrófaesemény szerint feltüntetni a betartandó magatartási szabályokat is;¹⁷¹
- hasznos lehet katasztrófavédelmi podcast indítása is ismeretterjesztési céllal.

¹⁷⁰Barta, Á.: A magyarországi hivatásos katasztrófavédelmi rendszer lakossági tájékoztatási tevékenységének kutatása és fejlesztése. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Műszaki Doktori Iskola, 2022.

https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/18673/barta_agnes_doktori_ertekezes.pdf

¹⁷¹A VÉSZ - Veszélyhelyzeti Értesítési Szolgáltatás alkalmazásról bővebb információ található a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság honlapján: <https://www.katasztrofavedelem.hu/37/vesz>

A BM OKF honlapján szerepel egy 2023. február 15-én frissített, 4138 intézményt felsoroló Excel táblázat, amely katasztrófák esetén melegedőhelyként funkcionál.¹⁷² A dokumentum azonban semmilyen utalást nem tartalmaz arra vonatkozóan, hogy melyik intézmény teljeskörűen akadálymentes. Feltétlenül fontos lenne a hazai óvóhelyek, evakuációs központok és melegedőhelyek akadálymentességi szempontból - minden fogyatékossgátípusra vonatkozóan - történő tesztelése a fogyatékossgal élő emberek és szervezeteik érdembeli bevonásával. Ezen túlmenően a tanulmány szempontjából releváns megemlíteni, hogy az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság honlapján szerepel ugyan akadálymentes verzió, az azon szereplő információ azonban részben elavult.¹⁷³

Az akadálymentesítés, a fogyatékossgal élő emberek szempontjainak beépítése a menekítési és tájékoztatási tervekbe egyre sürgetőbb. A már említett **Nemzeti Éghajlatvédelmi Stratégia (NÉS-2)** szerint a magyar lakosságnak **az éghajlatváltozás globális és hazánkat érintő negatív hatásával kapcsolatos tudása** 2010 és 2015 között a felmérések szerint folyamatosan bővült, azonban a sérülékeny társadalmi csoportok elégtelennek érzik az ismereteiket az okokról és cselekvési lehetőségekről.¹⁷⁴ A dokumentum ezen fejezete a **fogyatékossgal élő személyeket nem sorolja a sérülékeny társadalmi csoporthoz tartozónak**

A NÉS-2 rövid távú célként fogalmazza meg a klímaváltozással és fenntarthatósággal kapcsolatos evidencia alapú, közérthető és aktuális információkhoz, ismeretekhez való hozzájutás javításának fontosságát mind az újságírók, mind pedig a lakosság számára.

Fontos lenne kiemelni a klímaváltozással kapcsolatos információk és kommunikáció fogyatékossgal élő személyek számára történő akadálymentessé tételét. Kulcsfontosságú lenne a fogyatékossgal élő személyek és az őket képviselő szervezetek aktív és érdemi bevonását, részvételük nélkülözhetetlenségét hangsúlyozni. A NÉS-2 általánosságban felsorolja a civil, nonprofit és karitatív szervezetek, az egyházak és a szakmai érdekképviselő szemléletformálásban betöltött fontos szerepét, **azonban érdemes lenne külön kiemelni a fogyatékossgal élő személyek érdekeit képviselő szervezeteket is.**

¹⁷²Melegedőhelyek. Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, 2023. február 15. <https://www.katasztrofavedelem.hu/36831/melegedohelyek>

¹⁷³Az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság honlapjának akadálymentes aloldala itt érhető el: <http://www.bmbah.hu/index.php?lang=hu>

¹⁷⁴A 2018-2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitekintést nyújtó második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia. Melléklet a 23/2018. (X. 31.) OGY határozathoz. Hazai Dekarbonizációs Útiterv, Nemzeti Alkalmazkodási Stratégia, „Partnerség az éghajlatért” Szemléletformálási Terv 2018. Innovációs és Technológiai Minisztérium, 2018.

8. HAZAI ÍGÉRETES GYAKORLATOK

8.1. 2014-2015: Szakmai egyeztetések a katasztrófavédelem, a fogyatékossgal élő személyek szervezetei és a karitatív szervezetek között

A Mozgássérültek Budapesti Egyesületének Egyetemes Tervezés Információs és Kutatóközpontja (MBE-ETIKK) kezdeményezésére 2014. december 3-án a Fogyatékossgal Élő Emberek Világnapja alkalmából szakmai egyeztetés zajlott a Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (BM OKF) és a Fővárosi Katasztrófavédelmi Igazgatóság (FKI) részvételével a fogyatékossgal élő személyek katasztrófavédelemben történő bevonásáról.¹⁷⁵ Az ülésen részt vettek a Fogyatékos Emberek Szervezeteinek Tanácsának (FESZT) tagszervezetei által delegált tagok is.¹⁷⁶ A megbeszélés középpontjában azok a Magyarországon már bevált jó gyakorlatok álltak, amelyek fogyatékossgal élő személyekre vonatkoztak, és katasztrófavédelemben, humanitárius szükséghelyzetben, vészhelyzetben vagy menekítés során alkalmazták őket. Az esemény apropóját az adta, hogy a magyar kormány CRPD végrehajtásával kapcsolatos kötelezettségei között szerepel, hogy vészhelyzetekben és humanitárius szükséghelyzetekben minden szükséges intézkedést meg kell hozniuk annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő személyek védelmét és biztonságát biztosítsák.¹⁷⁷ Az MBE-ETIKK szakértője hangsúlyozta, hogy a hazai jogszabályokban és vészhelyzeti intézményi protokollokban meg kell jelennie a fogyatékossgal élő személyek

¹⁷⁵Szakmai megbeszélés a katasztrófavédelemben a fogyatékossgal élő személyek bevonásával. Egyetemes Tervezés Információs és Kutatóközpont (ETIKK), 2014. december 8. <https://www.etikk.hu/hir/szakmai-megbeszelesre-a-katasztrofahelyzetekrol-a-fogyatekossgal-elo-szemelyek-bevonasaval/>

¹⁷⁶Javaslatok a katasztrófavédelem területén - Földesi Erzsébet végleges című dokumentum, Hozzáférés: Földesi Erzsébet jóvoltából. 2023. február 20.

¹⁷⁷A 2012-ben zajló konstruktív dialógus első napján, a CRPD Bizottság 81. ülésének jegyzőkönyve szerint a hazai katasztrófavédelmi szervezet a gyerekek és fogyatékossgal élő emberek igényeire is válaszolni. A másnapi, 82. ülés jegyzőkönyve szerint az állami delegáció válasza az volt, hogy "Mógor asszony (Magyarország) elmondta, hogy a fogyatékossgal élő személyek védelmét a kockázati és humanitárius vészhelyzetekben a honvédelemből és a katasztrófavédelemből szóló jogszabályok szabályozzák. Építési engedélyt csak akkor adtak ki, ha a fogyatékossgal élő személyek mentésére és evakuálására vonatkozó speciális követelmények teljesültek. A katasztrófavédelmi személyzet jól képzett volt, és rendelkezett a helyi viszonyokhoz igazított tervekkel és eljárásokkal, valamint speciális eszközökkel a különböző típusú fogyatékossgal élő személyek mentésére és evakuálására. A tűzoltóságnak volt egy speciális egysége, amelyet arra képeztek ki, hogy vészhelyzetben a fogyatékossgal élő emberek speciális igényeit kezelje. 2011-ben bevezettek egy programot, amelynek célja, hogy a gyermekeket az életkoruknak megfelelő információkkal lássák el a vészhelyzetekre való felkészülésük elősegítése érdekében. A programnak a fogyatékossgal élő 3-18 éves gyerekek sajátos igényeihez igazított változatát 2012-ben vezették be." (fordítás: Nagy-Nádasdi, A.R.) A Bizottság elfogadta a választ, és a zárókövetkeztetésekbe már nem került be a 11. cikkre vonatkozó ajánlás Magyarország számára. In: Consideration of reports submitted by States parties under article 35 of the Convention (continued). Initial report of Hungary. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Eighth session. Summary record of the 81st meeting. Convention on the Rights of Persons with Disabilities, United Nations, 12 December 2012. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2FC%2FSR.81&Lang=en.

szükségleteinek, ehhez pedig be kell vonni a fogyatékossgal élő személyeket és az érdekeiket képviselő szervezeteket. A szakmai egyeztetésen az a döntés született, hogy a résztvevők tovább folytatják az együttműködést, amelynek keretében a BM OKF meghívta az ETIKK képviselőjét az egyik következő, a karitatív szervezetekkel közösen tartandó megbeszélésre, amelynek fókuszában egymás jó gyakorlatainak megismerése állt.¹⁷⁸ Erre 2015. február 17-én került sor, a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, a karitatív szervezetek és az MBE-ETIKK között.¹⁷⁹ MBE-ETIKK szakértője felhívta a figyelmet a CRPD 11. cikkére, és arra, hogy a fogyatékossgal élő személyek szükségleteit integrálni kell a katasztrófavédelmi és kockázatkezelési szakpolitikákba és intézkedési tervekbe.

8.2. 4-es metró kimenekítési gyakorlat

Az FKI 2015-ös gyakorlati terve részeként került sor június 10-én éjjel a fogyatékossgal élő emberek 4-es metróból történő kimenekítési gyakorlatára, amely végrehajtásához a szervezetek szerepjátékosokat delegáltak tagjaik közül.¹⁸⁰ Ez Budapest akkoriban viszonylag új metró alagútjában történt, ahol a metró elektromos zárlat miatt megállt. Azt vizsgálták, hogy miként történik a fogyatékossgal élő emberek kimenekítése vészhelyzet esetén, milyen módon lehet kimenekíteni az alagútban rekedteket, amelyhez – a valódi tűzhelyzetet imitálva - füstgépet is használtak.¹⁸¹ Továbbá, azt a célt is szolgálta, hogy áttekintsék és kiértékeljék, vajon szükséges-e a tűzoltók ismereteinek fogyatékossgal-specifikus bővítése. Az FKI nyitottnak bizonyult a közös munka során feltárt hiányosságoknak és megoldási javaslatoknak a saját protokolljába történő beépítésre. Pozitív tapasztalat volt egyrészt az FKI együttműködésre való nyitottsága és a gyakorlatban résztvevő tűzoltók pozitív attitűdje, másrészt a két alagút közé épített átjáró, a menekülő járdák és a talpfák elhagyása a sínpárok közül (utóbbi a kerekesszékekkel való menekülés miatt releváns). A gyakorlat során feltárt hiányosságok azonban rámutattak arra, hogy a menekülő járdák túlságosan keskenyek voltak ahhoz, hogy kerekesszékekkel önállóan vagy segítséggel ki lehessen menekülni rajtuk vészhelyzet esetén. A tűzoltók ölből sem tudtak volna senkit kivinni, mert az utas kitakarta volna a járdát. A vészhelyzeti hangos tájékoztató túlságosan hosszú volt, nem volt könnyen érthető, írásos változat pedig nem volt, ami a hallássérült emberek számára fontos lenne. A résztvevők visszajelzései között szerepelt, hogy a vészhelyzetben használt hangos figyel-

¹⁷⁸Ibid.

¹⁷⁹20150217 humanitárius szervezetekkel találkozó program című szervezeti dokumentum, 2023. február 11.; Katasztrófavédelmi tanácskozás a Máltai Szeretetszolgálatnál. Egyetemes Tervezés Információs és Kutatóközpont (ETIKK), 2015. február 17. <https://www.etikk.hu/hir/katasztrofavedelmi-tanacskozas-a-maltai-szeretetszolgalatnal/>

¹⁸⁰Javaslatok a katasztrófavédelem területén - Földesi Erzsébet hozzájárulásával, 2023. február 20.

¹⁸¹Ignácz, B – Katalin, K.: Kimenekítettek bennünket a metróból. (Fogyatékossgal élő emberek tesztelték a 4-es metró.) Humanitás, MEOSZ, 25. évf. 6. sz., 2015., 2023. február 11.; Metró kiürítési gyakorlat résztvevői című szervezeti dokumentum. 2023. február 11.; Metró akadálymentesítés – levél FESZT tagoknak című szervezeti dokumentum., 2023. február 11. Hozzáférés: Földesi Erzsébet jóvoltából

meztetések az utastájékoztató fényújságon is jelenjenek meg, illetve a látható, vizuális információkat hallhatóvá is kell tenni.¹⁸² Ezek segítségével tehető akadálymentessé a vészhelyzeti kommunikáció a hallás- és látássérültek számára. Az evakuáció során figyelni kell a **fogyatékossgal élő személyek számára nélkülözhetetlen használati tárgyakra**, mozgást segítő és asszisztív eszközökre, például a kerekesszékre vagy személyre szabott lábbelikre.

A közös munkafolyamat következő lépése az lett volna, hogy a gyakorlat során levont tanulságokat és következtetéseket az FKI beépíti a munkatársai gyakorlati képzéséhez használt felkészítő könyvekbe, intézményi protokollokba, szükség esetén pedig külön szemléletformáló tréningen vesznek részt a fogyatékossgal élő személyek szervezeteivel közös szervezésben. A kimenekítési gyakorlat egyik tanulsága, hogy a 4-es metrót, mint új tömegközlekedési eszközt, az egyetemes tervezés elvének megfelelően kellett volna kialakítani úgy, hogy mindenki biztonságosan, önállóan, akadályoktól és korlátozásoktól mentesen tudja használni és elhagyni. Az együttműködés végül nem folytatódott humán és pénzügyi kapacitás hiányában.

8.3. Blue Dot monitoring

2022. október 19-én a MEOSZ munkatársai a menekültügyi projektjük keretén belül az UNHCR-rel együttműködésben ellátogattak a tiszabecsi II. Rákóczi Ferenc Körzeti Általános Iskolában helyet kapó ún. Blue Dot-ba.¹⁸³ A Blue Dot (Blue Dot Hubs) célja, hogy az Ukrajnából menekülők számára térítésmentes szolgáltatásokat, valamint megbízható, aktuális, többnyelvű és többféle formátumban elérhető információt nyújtson.¹⁸⁴ A Blue Dot nevű intézmény Bulgáriában, Lengyelországban, Magyarországon, Moldovában, Olaszországban, Romániában és Szlovákiában található, határátkelőhelyek, vonat- és buszállomások vagy menekülők számára szállást biztosító központok közelében. Egyfajta „alacsonyküszöbű” szolgáltatás, ahova a menekülők az útjuk során betérhetnek segítségért. A Blue Dot-nak kiemelkedő szerepe van abban, hogy elősegítse az egészségügyi ellátórendszerhez, az oktatási rendszerhez, pszichoszociális vagy egyéb szolgáltatásokhoz való hozzáférést. Az UNHCR és az UNICEF által létrehozott intézmények a helyi hatóságokkal és szolgáltatást nyújtó szervezetekkel partnerségben működnek. A Blue Dot minden menekülő, de különösen a kísérő nélküli kiskorúak, kamaszok, fogyatékossgal élő személyek, emberkereskedelem áldozatai, nemi alapú erőszakot túlélők, nyelvi vagy más kisebbségben élők

és az LMBTQ közösség tagjai számára kíván elérhető lenni. A MEOSZ szakemberei az UNHCR és a Baptista Szeretetszolgálat által 2022 szeptemberében létrehozott és működtetett hazai Blue Dot információs ponton tett monitoring látogatás során végzett vizsgálati megállapításaikkal kívánták elősegíteni egy valóban akadálymentes intézmény megteremtését.¹⁸⁵ Az épített környezet vizsgálatában a MEOSZ Inklúzió és Innováció Technológiai Központjának igazgatója, okleveles rehabilitációs szakmérnök, valamint a MEOSZ elnökségi tagja is részt vettek.¹⁸⁶ A MEOSZ szakemberei az akadálymentességet komplex módon, minden fogyatékossgáltípusra vonatkozóan vizsgálták. Észrevételeiket abból az alapvetésből kiindulva tették, miszerint a CRPD-vel, az uniós és a hazai előírásokkal összhangban kizárólag a teljes körű akadálymentesség elfogadható. Felhívták a figyelmet arra, hogy csak úgy érhető el a teljes körű akadálymentesség, ha a fogyatékossgal élő embereket már a tervezési folyamatától kezdve érdemben bevonják az akadálymentesítési munkálatokba. A javaslatok között szerepelt, hogy az UNHCR akadálymentességet ellenőrző tesztjét hozzák összhangba a MEOSZ akadálymentesítési tesztjével.¹⁸⁷ **Kiemelten fontos, hogy a monitoring látogatás tapasztalatai alapján megfogalmazott javaslatok beépüljenek a Blue Dot további működtetésébe és felhasználják azokat a hasonló intézmények jövőbeli kialakításánál.**

¹⁸²SINOSZ Szakvélemény 150615 4M című szervezeti dokumentum. Hozzáférés: Földesi Erzsébet jóvoltából. 2023. február 11.

¹⁸³Tiszabecsi Blue Dot-ról MEOSZ jelentés 20221019. című szervezeti dokumentum. Hozzáférés: a MEOSZ szakértőjének jóvoltából, 2022. november 14.

¹⁸⁴A Blue Dot UNHCR és UNICEF által fenntartott honlapja itt érhető el: <https://bluedothub.org/>

¹⁸⁵Tiszabecsi Blue Dot-ról MEOSZ jelentés 20221019. című szervezeti dokumentum. Hozzáférés: a MEOSZ szakértőjének jóvoltából, 2022. november 14.

¹⁸⁶Bemutatjuk a MEOSZ – Inklúzió és Innováció Technológiai Központot. MEOSZ, 2020. december 03. <http://www.meosz.hu/blog/meosz-inotek/>

¹⁸⁷Hamarosan Akadálymentesítési Teszt jelenik meg a MEOSZ kiadásában, 2022. május 17.

<http://www.meosz.hu/blog/hamarosan-akadalymentesitesi-teszt-jelenik-meg-a-meosz-kiadasaban/>

9. JAVASLATOK ÉS MEGOLDÁSI IRÁNYOK

Javaslatok a magyar kormány számára:

- Javasoljuk, hogy a kormány vizsgálja meg, hogy a magyar jogi szabályozás megfelel-e az általa is aláírt Sendai Katasztrófakockázat-csökkentési Keretrendszernek, valamint az általa is ratifikált CRPD elveinek, vonatkozó cikkeinek, különös tekintettel annak 11. cikkére.
- A kormány az országos érdekvédelmi szervezetek érdemi bevonásával, velük közösen módosítsa a katasztrófavédelmi, vészhelyzet-kezelési és katasztrófakockázat-csökkentési intézkedéseire vonatkozó magyar jogi szabályozást a nemzetközi egyezményeknek és az ezekben vállalt kötelezettségeknek megfelelően.
- A vészhelyzeti ellátáshoz való hozzáférés hiánya, az akadálymentes kommunikáció hiánya, a nem akadálymentesített óvóhelyek és a szükséglakások felerősítik a vészhelyzetek és a humanitárius szükségállapotok fogyatékossgal élő emberekre gyakorolt negatív hatásait. Ezért a kormány a magyar szabályozás végrehajtására vonatkozó rendeletek kidolgozásába vonja be a különböző súlyosságú és fogyatékossgal élő személyek legszélesebb körét, beleértve a fogyatékossgal élő lányokat, nőket és gyerekeket, annak érdekében, hogy befogadó szabályozás szülessen.
- Az Országos Fogyatékossgügyi Programnak és annak intézkedési terveinek, a Fenntartható Fejlődés Akciótervének, beleértve a klímavédelmet, tartalmazniuk kell azokat az intézkedéseket, amelyek a vészhelyzetekben, így fegyveres konfliktus, humanitárius szükségállapotok és katasztrófák esetén biztosítják a fogyatékossgal élő személyek védelmét és biztonságát.
- A Belügyminisztérium (BM) kezdeményezze és koordinálja a katasztrófavédelmi, vészhelyzet-kezelési és katasztrófakockázat-csökkentési hatóságok és a fogyatékossgal élő személyek és érdekképviseleti szervezeteik közötti egyeztetéseket, szükség esetén a karitatív szervezetek és az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) bevonásával.
- A Belügyminisztérium (BM) segítse elő a fogyatékossgal élő személyek szükségleteinek, érdekeinek és emberi jogainak tiszteletben tartását a szakmai és társadalmi diskurzus erősítésével, különös tekintettel a vészhelyzetekre és humanitárius szükséghelyzetekre.
- A kormány biztosítsa az ezekhez szükséges megfelelő pénzügyi forrásokat.

Javaslatok a katasztrófavédelmi, vészhelyzet-kezelési és katasztrófakockázat-csökkentési hatóságok részére:

- Figyelemmel arra, hogy 2015-ben a BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatósága (BM OKF) és a Fővárosi Katasztrófavédelmi Igazgatóság (FKI) nyitott volt a fogyatékossgal élő emberek szervezeteivel való együttműködésre, folytassák a fogyatékossgal élő emberek hátrányos megkülönböztetése ellen folytatott közös szakmai tevékenységet és párbeszédet.¹⁸⁸
- Az országos érdekvédelmi szervezetek képviselői kapjanak rendszeresen meghívást a karitatív szervezetek és a BM OKF között tartandó ülésekre annak érdekében, hogy a fogyatékossgal élő emberek saját tapasztalataikat át tudják adni az országos és helyi szintű polgári védelmi tervek, kockázatfelmérések kidolgozásához és az e tevékenységekhez szükséges eszközök kifejlesztéséhez.
- A katasztrófavédelmi, vészhelyzet-kezelési és katasztrófakockázat-csökkentési hatóságok rendszerszinten végezzenek a 2015-ben lebonyolított 4-es metró kimenekítési gyakorlatához hasonló teszteléseket minden beruházásnál a fogyatékossgal élő emberek és érdekképviseleti szervezeteik bevonásával, beleértve a tervezési folyamatot, a lebonyolítást és a kiértékelést is.¹⁸⁹ Ez az eljárás hatékonyabbá tenné a katasztrófavédelmi szolgáltatást, lehetőséget biztosítana a fogyatékossgal élő emberek számára az érdemi részvételre, szükségleteik és szempontjaik valamint képzési igények megfogalmazására, a szakemberek szemléletének formálására, az akadálymentes felkészültségi tervek és intézkedések meghozatalára, az intézményi protokollok kialakítására és az egyetemes tervezés elvének tiszteletben tartására. Ez által teljesülhetnének a CRPD 11. cikkében az állam számára kitűzött célok.¹⁹⁰
- A kimenekítési gyakorlatokról készüljön könnyen érthető nyelven kisfilm és oktatóanyag (is), amelyet lássanak el magyar-angol nyelvű felirattal, audio-narrációval és jelnyelvi tolmácsolással, kerüljön fel a BM OKF YouTube csatornájára és a közösségi média felületekre, hogy a lakosság minél szélesebb köre hozzáférhessen.¹⁹¹

¹⁸⁸Szakmai megbeszélés a katasztrófahelyzetekről a fogyatékossgal élő személyek bevonásával. ETIKK, 2014. december 8. <https://www.etikk.hu/hir/szakmai-megbeszelesre-a-katasztrofahelyzetekrol-a-fogyatekossaggal-elo-szemelyek-bevonasaval/>; Katasztrófavédelmi tanácskozás a Máltai Szeretetszolgálatnál. ETIKK, 2015. február 26. <https://www.etikk.hu/hir/katasztrofavedelmi-tanacskozas-a-maltai-szeretetszolgalatnal/>

¹⁸⁹Metró kiürítési gyakorlat. ETIKK, 2015. június 25. <https://www.etikk.hu/hir/metro-kiuritesi-gyakorlat/>

¹⁹⁰Metró 4 köszönőlevél című szervezeti dokumentum. Hozzáférés: az ETIKK szakértőjének jóvoltából, 2023. február 11.

¹⁹¹A BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóságának Youtube-csatornája: <https://www.youtube.com/@BMOKF/videos>, Facebook oldala: <https://www.facebook.com/bmokf.hivatalos>, honlapja: <https://www.katasztrofavedelem.hu/>

- A BM OKF tesztelje le a **melegedőhelyek** országos listájában szereplő 4138 intézményt **akadálymentességi szempontok alapján**, az összes fogyatékoságtípust illetően, a fogyatékosággal élő személyek szervezeteinek bevonásával, és az eredmények publikálásával.¹⁹² Szükséges továbbá vizsgálni, hogy ezek a melegedőhelyek szerepelnek-e a látássérült személyek által leggyakrabban használt navigációs szoftverek adatbázisában, mint vészhelyzeti helyszínek. Amennyiben nem, úgy a vonatkozó GPS térképek bővítése szükséges.
- A hatóságok biztosítsák a katasztrófavédelmi, vészhelyzet-kezelési és katasztrófakockázat-csökkentési szakemberek **fogyatékoság-specifikus továbbképzését és ismereteik naprakészen tartását**. A BM OKF a Szervezeti és Működési Szabályzata értelmében szakmai véleményező szervként segítse elő, hogy a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Katasztrófavédelmi Intézet képzésébe bekerüljenek a fogyatékosügyi szempontok.
- A magyar katasztrófavédelmi, vészhelyzet-kezelési és katasztrófakockázat-csökkentési hatóságok **alkalmazzanak fogyatékosággal élő szakembereket**, de legalábbis olyan munkatársat, akinek van fogyatékoság-specifikus végzettsége és szakértelme.
- A magyar katasztrófavédelmi, vészhelyzet-kezelési és katasztrófakockázat-csökkentési hatóságok biztosítsák a **Sendai Katasztrófakockázat-csökkentési Keretrendszer 2015-2030 magyar nyelvre történő lefordítását**, amelyből készüljön könnyen érthető (KÉK) változat is. Javasoljuk továbbá, hogy készüljenek katasztrófavédelmi tájékoztatók és információs kiadványok könnyen érthető nyelven is.¹⁹³
- Javasoljuk a katasztrófavédelmi szakmai anyagokban használt **szókészlet naprakészen tartását és összehangolását az emberi jogi szemlélettel**.
- Javasoljuk a fogyatékosággal élő emberek érdekképviselői szervezeteivel közösen készített **katasztrófavédelmi módszertani kiadvány elkészítését**, amely összegyűjti az egyes fogyatékosági típusokra vonatkozó egyéni megoldásokat és jó gyakorlatokat.
- **Nemzetközi együttműködések keretében kerüljön sor jó gyakorlatok cseréjére** ezen a területen, különösen olyan országokkal együttműködve, amelyek már tapasztalattal rendelkeznek korábban megtörtént veszélyhelyzetek és humanitárius szükségállapotok során (pl.: szerepeljen a téma a testvérvárosi programok napirendjén, stb.)

¹⁹²Melegedőhelyek. Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, 2023. február 15.

¹⁹³Ehhez segítségül szolgálhat az ÉFOÉSZ által összeállított kiadvány, lásd: Vészhelyzetek - Munkafüzet. ÉFOÉSZ, 2018. https://efoesz.hu/wp-content/uploads/2019/12/workshop_veszhelyzet.pdf

Javaslatok a fogyatékosággal élő személyek és érdekképviselői szervezeteik részére:

- **Az országos érdekvédelmi szervezetek** – külön pályázati felhívás keretében – jó nemzetközi példák alapján, azok hazai viszonyokra történő adaptációjával **dolgozzanak ki egy útmutatót a vészhelyzeti felkészülésre**, amely mintaként szolgálhat az országos és helyi szintű vészhelyzeti felkészüléshez, és amely megfelelő eszközként szolgál a befogadó tervezés folyamatának vizsgálatához.¹⁹⁴ Az útmutató tartalmazza a fogyatékosággal élő emberek számára szükséges akadálymentességi kritériumokat, lehetőség szerint az egyetemes tervezés követelményeinek megfelelően. Az útmutató a hazánkba érkező menekültek elhelyezését is segíti.
- Amennyiben gender mainstreaming (női szempontú) vészhelyzeti útmutató készül országos vagy helyi szinten, az útmutatók tartalmazzák a **fogyatékosággal élő nők szempontjait is**.
- Az érdekképviselői szervezetek hasonló témájú projekt lebonyolítása esetén törekedjenek a fogyatékosággal élő személyek és a katasztrófavédelem témakörében fellelhető **releváns angol nyelvű szakirodalom magyar nyelvre történő lefordítására**, az anyag mindenki számára egyenlő eséllyel hozzáférhetővé tételére, könnyen érthető nyelvre történő átültetésére, akár önkéntesek bevonásával, ügyelve a minőségbiztosításra.
- Törekedjenek a **szakmai és a társadalmi diskurzus erősítésére**, adjanak ki közleményeket és hívják fel a média figyelmét is a fogyatékosággal élő személyek emberi jogaira és szükségleteire a katasztrófavédelmi helyzeteket és azok kezelését illetően.
- Kutassanak fel olyan **pénzügyi forrásokat**, amelyek révén erősíteni tudják a magyar hatóságokkal és a partnerszervezeteikkel való stratégiai együttműködésüket a DiDRR területén.
- Tudatosan törekedjenek munkatársaik és tagságuk **katasztrófavédelmi ismereteinek bővítésére**. Ennek érdekében vegyék fel a kapcsolatot a Magyar Máltai Szeretetszolgálattal, amely 2020-ban indított katasztrófavédelmi alapképzést, és törekedjenek az együttműködésre egy újabb, fogyatékoság-specifikus képzési terv kialakítása érdekében.¹⁹⁵

¹⁹⁴Guidelines – Inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action. IASC Task Team on inclusion of Persons with Disabilities in Humanitarian Action. Endorsed by IASC Principals. Inter-Agency Standing Committee, July 2019.

¹⁹⁵Vészhelyzet-kezelés. Magyar Máltai Szeretetszolgálat. <https://www.maltai.hu/tevekenyseg/intezmeny/275>

javaslatok az UNHCR számára:

- Az UNHCR szervezzen legalább egy **megbeszélést az Inter-Agency Coordination Forum keretén belül (Protection Working Group)** a fogyatékossgal élő menedékes státuszú személyek szükségletei témakörben, és hívja meg rá a releváns állami és nem állami szervezeteket.
- A MEOSZ szakértői által tett **monitoring látogatás tapasztalatait építsék be a Blue Dot további működtetésébe.** Munkatársaik tekintsék át, milyen intézkedéseket kell még megtenni a többi fogyatékossgáltípusra vonatkozóan annak érdekében, hogy az esetlegesen a jövőben érkező nagyobb létszámú menekült csoport számára **teljeskörűen akadálymentessé** tegyék a Blue Dot Hub-ot.

javaslatok az akadémiai világ számára:

Készüljenek **kutatások** a katasztrófák, a klímaváltozás hatása, a fogyatékossgal élő személyek, az akadálymentesség, a hozzáférhetőség és a társadalmi kirekesztés összefüggéseinek és egymásra hatásának alaposabb megértése érdekében.

SZERVEZETI BEMUTATKOZÁSOK

Christian Blind Mission (CBM)

A CBM egy nemzetközi keresztény fejlesztési szervezet, amely elkötelezett a fogyatékossgal élő emberek életminőségének javítása mellett a világ legszegényebb közösségeiben.¹⁹⁶ A CBM víziója egy olyan befogadó világ megteremtése, amelyben minden fogyatékossgal élő személy teljeskörűen gyakorolhatja emberi jogait és kibontakoztatja a benne rejlő lehetőségeket. Szervezeti működésük keresztény értékeken és több mint százéves szakmai tapasztalaton nyugszik. A szegénységgel, mint a fogyatékossgal együtt járó tényezővel és annak következményével foglalkoznak, más szervezetekkel együttműködésben egy mindenki számára elérhető társadalom megteremtésén munkálkodva.

European Disability Forum (EDF)

Az 1996-ban alapított EDF a fogyatékossgal élő személyek és szervezeteik ernyőszervezete, amely több mint százmillió fogyatékossgal élő személy érdekeit védi Európában.¹⁹⁷ A szervezet legfőbb célja az, hogy az európai szintű döntéseket a fogyatékossgal élő személyekkel együtt hozzák meg. Víziójuk egy olyan Európa, ahol a fogyatékossgal élő emberek teljes mértékben és egyenrangúan vesznek részt a társadalmi működésben. Az ENSZ Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló Egyezményében (CRPD vagy Egyezmény) meghatározott emberi jogok teljes körű tiszteletben tartását, védelmét és érvényesítését kívánják elérni, amelynek érdekében európai szintű érdekvédelmi munkát végeznek az Egyezménnyel kapcsolatos szakpolitika-alkotás, végrehajtás és monitoring terén.

Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége (MEOSZ)

A MEOSZ a mozgáskorlátozott emberek legnagyobb, meghatározó hazai érdekképviseleti és érdekvédelmi szervezete. Következetes, kitartó és megalapozott szakmai, érdekvédelmi munkája révén katalizátora és megkerülhetetlen szereplője a hazai fogyatékosügynek. A MEOSZ hangsúlyosabb szakmai háttérrel valódi partnere kíván lenni a döntéshozóknak a fogyatékossgügyi szakpolitikai kérdésekben folytatott egyeztetések során.¹⁹⁸ A Szövetséget 1981. június 13-án alakította 22, Magyarország különböző városaiban jogi személyiséggel rendelkező, a mozgáskorlátozottsággal élő embereket tömörítő egyesület. A cél az volt, hogy létrehozzák az emberek érdekeinek érvényesítését és érdekképviseletét ellátó országos szervezetet, melynek feladata az országos érdekvédelmi munka összehangolása, irányítása és koordinálása. Szövetségünk nem-

¹⁹⁶Christian Blind Mission (CBM): <https://www.cbm.org/>

¹⁹⁷European Disability Forum (EDF): <https://www.edf-feph.org/>

¹⁹⁸Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége (MEOSZ): <http://www.meosz.hu/>

csak leköveti a kormányzati munkának a mozgáskorlátozott embereket érintő részét, hanem magunk dolgozunk fel szakmai területeket és elkészítjük az azokra vonatkozó konkrét javaslatokat és proaktívan lépünk fel minden meghatározó kérdésben. Jelenleg 85 tagesületünk van az ország különböző részében, illetve közel 1000 helyi közösséggel áll kapcsolatban. A MEOSZ legfőbb célja, hogy szakértő, érdekvédő tevékenységein keresztül azonosítsa és megszüntesse a társadalmi akadályokat, az előítéletek és a diszkrimináció összes formáját a mozgáskorlátozott emberekkel szemben annak érdekében, hogy csökkentse a társadalmi szegregációjukat. A Magyarországon élő mozgáskorlátozott emberek érdekeit a MEOSZ hazai szinten képviseli a Fogyatékos Emberek Szervezeteinek Szövetségében is, amelynek a MEOSZ alapítója is egyben. A MEOSZ tagja több fogyatékos embereket képviselő nemzetközi szövetségnek, mint például az Európai Fogyatékosügyi Fórum (EDF), a Fogyatékos Emberek Világszövetsége (DPI) és az Önálló Életvitel Mozgalom Európai Hálózata (ENIL).

Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége (ÉFOÉSZ)

Az ÉFOÉSZ országos ernyőszervezetként 1981 óta képviseli az értelmi fogyatékosággal élő embereket és családtagjaikat, segítőiket Magyarországon.¹⁹⁹ A Szövetség az elmúlt több mint 40 év alatt - az értelmi fogyatékosággal élő személyek érdekvédelmével foglalkozó szervezetek közül egyedülként - országos lefedettségűvé vált; jelenleg 22 - önálló jogi személyiségű - helyi tagszervezetük működik az érintettek érdekében. Tagjaik száma 22 000 fő. Az ÉFOÉSZ tagja a kormányzat tanácsadó testületének, az Országos Fogyatékosügyi Tanácsnak. Egy program keretében 20 Önálló Életviteli Centrumot alakított ki, amelyek új szolgáltatásokkal segítik az értelmi fogyatékosággal élő emberek társadalmi integrációját, lehetőségüket az önálló életvitelre és az egyenlő esélyű hozzáférést a különböző szolgáltatásokhoz. Az ÉFOÉSZ küldetése az ENSZ Fogyatékosággal Élő Személyek Jogairól Szóló Egyezményében, valamint a Madridi Nyilatkozatban foglaltak megvalósításával elősegíteni és támogatni az értelmi fogyatékosággal élő emberek önrendelkezését, önálló életvitelét az önmagukért érzett felelősség egyidejű kialakítása mellett. Ennek fényében végzik érdekvédelmi és szolgáltató tevékenységüket, valamint javaslattételek és véleményezések megküldése a döntéshozók felé.

Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (MVGYOSZ)

Az MVGYOSZ több mint százéves tapasztalatával képviseli és szolgálja a magyar látássérült embereket.²⁰⁰ A látássérült személyek érdekvédelmét ellátó országos ernyőszervezetként 21 tagesületet fog össze, emellett egyedülálló és hiánypótló szolgáltatásokkal támogatja a vak

és gyengénlátó emberek mindennapi önállóságának biztosítását, oktatási és munkaerő-piaci integrációjukat és társadalmi részvételük során az egyenlő hozzáférés megvalósítását. Közhasznú szolgáltatásait a nagyjából 12 000 egyesületi tag mellett mintegy 80 000 magyar látássérült személy veheti igénybe. Érdekvédelmi tevékenysége keretében többek között véleményt nyilvánít, előterjesztést tesz a látássérült személyeket érintő ügyekben az állami és társadalmi szerveknél, közreműködik a vak és gyengénlátó embereket érintő rendelkezések kidolgozásában, végrehajtásában. Figyelemmel kíséri a látássérült személyeket érintő jogszabályi környezet alakulását és véleményezi az őket érintő jogszabálytervezeteket. Kezdeményezi a vak és gyengénlátó emberekre vagy családjaikra nézve kedvező intézkedések megtételét és a számukra hátrányt okozó rendelkezések megszüntetését. Együttműködik az állami és társadalmi szervezetekkel, a különböző felekezeti karitatív szolgálataival, más fogyatékosággal élő személyek érdekvédelmi szervezeteivel, a vak és gyengénlátó emberekért tevékenykedő intézményekkel.

Siketvakok Országos Egyesülete (SVOE)

A SVOE a siketvak gyermekek, felnőttek és családjuk megsegítése érdekében alakult meg 1994-ben.²⁰¹ Az egyesület célja a siketvak személyek igényeinek megfelelően rehabilitációs, érdekvédelmi és jelnyelvi tolmácsszolgáltatási egységeink működtetése, szakmai és kapcsolati rendszerek összehangolása, ennek megfelelően az országos lefedettség elérése, az érintettek izolációjának megszüntetése, speciális szükségleteknek megfelelő segítőrendszer kialakítása.

Mozgássérültek Budapesti Egyesülete Egyetemes Tervezés Információs és Kutatóközpont (MBE-ETIKK)

A Mozgássérültek Budapesti Egyesülete (MBE) 2013 októberében létrehozta az Egyetemes Tervezés Információs és Kutatóközpontot (ETIKK), melynek célja annak a tervezési módszernek a bemutatása és elterjesztése, amely mindenki, így a fogyatékosággal élő személyek igényeit is figyelembe veszi.²⁰² Az ETIKK célja volt az is, hogy az egyetemes tervezésen alapuló akadálymentesítési tanácsadást nyújtson tervezők, gyártók, munkáltatók és szolgáltatók részére. A központ a tanácsadás keretében különböző fogyatékosággal élő munkatársak és személyek részvételével biztosított felhasználói tesztcsoportot. Az ETIKK a közlekedés európai uniós szintű fejlesztésére irányuló projekteken is részt vesz. A fogyatékosággal élő emberek irányításával működő szervezet az egyetemes tervezés módszerére, mint a társadalmi befogadás egyik fontos eszközére tekint, ezért a rendelkezésre álló anyagi forrásoktól függően mindent megtesz a tervezési módszer elterjesztésére.

¹⁹⁹Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége (ÉFOÉSZ): <https://efoesz.hu/>

²⁰⁰Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (MVGYOSZ): <https://www.mvgyosz.hu/>

²⁰¹Siketvakok Országos Egyesülete (SVOE): <https://siketvak.hu/>

²⁰²Mozgássérültek Budapesti Egyesülete: <https://www.mbeinfo.hu/> és Egyetemes Tervezés Információs és Kutatóközpont: www.etikk.hu

RÖVIDÍTÉSEK

Hazai civil szervezetek

AOSZ	Autisták Országos Szövetsége
ÉFOÉSZ	Értelmi Fogyatékossgal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége
FESZT	Fogyatékos Emberek Szervezeteinek Tanácsa
MBE-ETIKK	Mozgássérültek Budapesti Egyesülete Egyetemes Tervezés Információs és Kutatóközpont
MEOSZ	Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége
MVGYOSZ	Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége
SINOSZ	Siketek és Nagyothallók Országos Szövetsége
SVOE	Siketvakok Országos Egyesülete

Hazai állami intézmények

BM	Belügyminisztérium
BM OKF	Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság
FKI	Fővárosi Katasztrófavédelmi Igazgatóság
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
OIF	Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság

Nemzetközi civil szervezetek

CBM	Christian Blind Mission
EDF	European Disability Forum

Nemzetközi hivatalok, bizottságok és testületek

IASC	Inter-Agency Standing Committee (Intézményközi Állandó Bizottság)
IOM	International Organization for Migration (Nemzetközi Migrációs Szervezet)
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change (Éghajlatváltozási Kormányközi Testület)
OHCHR	Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (ENSZ Emberi Jogi Főbiztossága)
UNDRR	United Nations Office for Disaster Risk Reduction (ENSZ Katasztrófakockázat-csökkentési Hivatala)
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees (ENSZ Menekültügyi Főbiztossága)
UNICEF	United Nations Children's Fund (ENSZ Gyermekalap)
WHO	World Health Organization (Egészségügyi Világszervezet)

Hazai jogszabályok

Fot.	2013. évi LXII. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról
Ttv.	1996. évi XXXI. törvény a műszaki mentésről és a tűzoltóságról
Vbt.	2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról

Hazai stratégiai anyagok, szabályzatok és irányelvek

NÉS-2	Második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia
OFP	Országos Fogyatékossgügyi Program
OTSZ	Országos Tűzvédelmi Szabályzat
TvMI	Tűzvédelmi Műszaki Irányelv

Nemzetközi egyezmények és programok

CRPD	Convention on the Rights of Persons with Disabilities (A Fogyatékossggal élő személyek jogairól szóló Egyezmény)
------	---

Szakmai és egyéb kifejezések

AI	Artificial Intelligence (Mesterséges intelligencia)
DiDRR	Disability-inclusive Disaster Risk Reduction (A fogyatékossggal élő személyeket is magában foglaló katasztrófakockázat-csökkentés)
DPO / OPD	Disabled persons' organization / Organization of persons with disabilities (Fogyatékossggal élő személyek szervezete)
KÉK	Könnyen érthető kommunikáció

MELLÉKLET

a) A kutatásban résztvevő intézmények listája

Szakértői interjú készült az alábbi intézmények képviselőivel:

European Disability Forum (EDF)

<https://www.edf-feph.org/>

Mozgássérültek Budapesti Egyesülete Egyetemes Tervezés Információs és Kutatóközpont (MBE-ETIKK)

(szakértőjük szakpolitikai javaslatokkal is hozzájárult a tanulmány elkészítéséhez)

<https://www.mbeinfo.hu/>

Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Menekültügyi Igazgatóság

www.bevandorlas.hu

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR)

<https://www.undrr.org/>

Írásos választ nyújtott:

Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság Nemzetközi Kapcsolatok Osztály

<https://www.katasztrofavedelem.hu/>

Személyes egyeztetésen vettek részt és a tanulmány lektorálásához nyújtottak szakértői segítséget az alábbi szervezetek munkatársai:

Értelmi Fogyatékosággal Élők és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége (ÉFOÉSZ)

<https://efoesz.hu/>

Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (MVGYOSZ)

<https://www.mvgyosz.hu/>

Siketvakok Országos Egyesülete (SVOE)

<https://siketvak.hu/>

b) Interjúkérdések listája

Szervezeti működésre vonatkozó kérdések:

1. Kérem, hogy röviden mutassa be az Ön szervezetét, szervezeti egységét és munkakörét.
2. Szervezetén belül melyik területek/tevékenységi körök kapcsolódhatnak a fogyatékosággal élő emberekhez?
3. Van-e esetleg a szervezeten belül olyan munkatárs, aki szakmai tapasztalattal bír a fogyatékosügy és az akadálymentesítés terén?
4. Ha nincs, terveznek-e olyan munkatársat alkalmazni, aki szakmai tapasztalattal bír a fogyatékosügy és az akadálymentesítés terén?
5. Ha nem, terveznek-e meglévő munkatársat szakmai továbbképzésben részesíteni a fogyatékosügy és az akadálymentesítés terén? Van-e esetleg külön pénzügyi keret kifejezetten ilyen célú továbbképzésre?
6. Tud-e esetleg jó intézményi gyakorlatot a régióban/Európai Unióban? Vannak-e esetleg a témával kapcsolatos nemzetközi együttműködések a régióban?

Szakmai jellegű kérdések:

7. Megjelennek-e a fogyatékosággal élő személyek szempontjai és az akadálymentesítés az intézmény saját protokolljában? Ha igen, milyen definíciót használnak a fogyatékosággal élő személyek körének meghatározására?
8. A Sendai Katasztrófakockázat-csökkentési Keretrendszer (2015 - 2030) prioritásai és célkitűzései közé tartozik a katasztrófa kockázatok jobb megértése. Gyűjt-e az Önök intézménye nemre, életkorra, földrajzi elhelyezkedésre és a fogyatékoság típusára vonatkozó adatokat a katasztrófavédelmi és kockázatkezelési rendszerek működtetéséhez? Ha nem, milyen módon veszik figyelembe a fogyatékosággal élő személyek szempontjait a katasztrófavédelmi és kockázatkezelési rendszerek működtetése során?

9. A Sendai Katasztrófakockázat-csökkentési Keretrendszer (2015 - 2030) kimondja, hogy a kormányoknak be kell vonnia egyes társadalmi csoportokat a katasztrófavédelmi és kockázatkezelési szakpolitikák kialakításába és implementációjába. Tervezik-e a fogyatékosággal élő embereket, illetve a ő érdekeiket képviselő szervezetek bevonását a katasztrófakockázat-csökkentési szakpolitika és stratégia formálásába és a meglévő koordinációs mechanizmusok hatékonyabbá tételébe? Tervezik-e a fogyatékosággal élő embereket, illetve a ő érdekeiket képviselő szervezeteket bevonását a korai figyelmeztető rendszerek kialakításába?
10. Megjelenik-e az akadálymentesítés a katasztrófavédelmi kommunikációban (releváns hatóságok weboldala, közösségi média felületek, appok)? Ha nem, tervezik-e, hogy könnyen érthető formában, jelnyelvi tolmács segítségével, illetve legalább angolul is elérhetővé tegyék a tartalmakat?
- Információs kisokos veszélyhelyzet esetére (mit tegyünk, hogyan viselkedjünk, hova fordulhatunk segítségért)?
 - Oktató videók (feliratozás, jelnyelvi tolmács)
 - Szírenapróbák időpontjai (MoLaRi rendszer)
 - Nukleáris fenyegetettség (szomszédban zajló háború kapcsán rengeteg tévhit kering a közösségi médiában pl.: jód vásárlással kapcsolatban)
11. Hogyan készülnek fel a termékekre és a szolgáltatásokra vonatkozó akadálymentességi követelményeknek való megfelelés általános szabályait rögzítő 2022. évi XVII. törvény és az azt életre hívó irányelv előírásainak való megfelelésre?
12. NATO és EU tagságból eredő feladatokat illetően, a Polgári Veszélyhelyzeti Tervezés és az ehhez kapcsolódó Bizottság (CEPC) protokolljában megjelennek-e a fogyatékosággal élő emberek szempontjai és az akadálymentesítés? A CEPC ajánlásokba beilleszthetőek-e a fogyatékosággal élő emberek szempontjai és az akadálymentesítés?
13. Fel tud-e sorolni három területet, ahol mindenképpen hatékonyabbá kellene tenni a katasztrófavédelmi mechanizmusokat, hogy azok jobban figyelembe vegyék a fogyatékosággal élő személyek érdekeit, szükségleteit és jogait?
14. Fel tud-e sorolni három intézményi jó gyakorlatot?
15. Van-e esetleg javaslata arra vonatkozóan, kivel lenne még érdemes szakértői interjút készíteni?

Kiadja: Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége

1032 Budapest, San Marco u. 76.

Telefon: 06 1 388 23 87

E-mail: meosz@meosz.hu

Web: www.meosz.hu

Felelős kiadó: Kovács Ágnes

Írta: Kiss Adrienn - Nagy-Nádasdi Anita Rozália

Budapest, 2023

ISBN 978-615-6350-10-7